
SOSIAALISEN PERSPEKTIIVI TAIDE- JA KULTTUURITOIMINNASSA

Ammattikorkeakoulun opinnäytetyö

Sosiaalialan koulutusohjelma

Lahdensivu, kevät 2014

Päivi Lilja

Johanna Rantasalo

LAHDENSIVU

Sosiaalialan koulutusohjelma

Sosiaalipedagoginen sosiaalityö

Tekijät

Päivi Lilja ja Johanna Rantasalo

Vuosi 2014**Työn nimi**

Sosiaalisen perspektiivi taide- ja kulttuuritoiminnassa

TIIVISTELMÄ

Taide- ja kulttuurilähtöisten menetelmien on lukuisissa tutkimuksissa todettu lisäävän ihmisen hyvinvointia. Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli lisätä tietoa taide- ja kulttuuritoiminnan sosiaalisen ulottuvuuksista. Samalla opinnäytetyö pyrki osallistumaan kasvavaan keskusteluun taide- ja kulttuurilähtöisten menetelmien käytöstä sosiaalialalla.

Opinnäytetyön tilaaja oli eteläsuomalainen kulttuurikeskus. Kulttuurikeskuksen tavoitteena oli sosiaalisen perspektiivin tunnistaminen omassa toiminnassaan. Kulttuurikeskuksessa pyrittiin yhdistämään sosiaaliset ja taiteelliset tavoitteet omassa toiminnassaan entistä tietoisemmin ja sen myötä kehittämään lasten ja nuorten osallisuutta.

Tämän opinnäytetyön teoriassa tarkasteltiin sosiaalisen näkökulmia sekä taide- ja kulttuurilähtöisiä menetelmiä. Teoria sivusi lisäksi taiteen ja kulttuurin käsitteitä. Opinnäytetyössä tarkasteltiin myös sosiaali- ja kulttuuripolitiikan linjauksia ja esiteltiin aiempia aiheeseen liittyviä tutkimuksia.

Taide- ja kulttuuritoiminnan sosiaalisen perspektiiviä selvitettiin laadullisen tutkimuksen keinoin. Tutkimustehtävänä oli tehdä näkyväksi sosiaalisen perspektiiviä taide- ja kulttuuritoiminnassa. Tutkimusaineisto saatiin sekä sosiaali- että kulttuurialan koulutustaustan omaavilta taidetoiminnan ohjaajilta sekä yhteisötaiteilijalta. Tutkimusaineiston analysointi toteutettiin aineistolähtöisen sisällönanalyysin avulla. Tutkimustuloksia tarkasteltiin suhteessa tämän opinnäytetyön teoriaan ja aiempiin tutkimuksiin, joita esiteltiin tässä opinnäytetyöraportissa.

Tämän tutkimuksen keskeisin tulos on aineiston jakaantuminen kuvaamaan sosiaalisen kolmijakoa, eli solidaarista, vuorovaikutusta ja yhteiskunnallista. Tästä johtopäätöksenä todetaan, että sosiaalisen perspektiivi taide- ja kulttuuritoiminnassa on solidaarisen, vuorovaikutuksellisen ja yhteiskunnallisen ulottuvuuden toteutumista. Kaikki nämä sosiaalisen kolme ulottuvuutta ovat jollain tasolla läsnä taide- ja kulttuuritoiminnassa ja ne mahdollistavat pitkälti ihmisen perustarpeiden tukemisen.

Avainsanat Sosiaalinen, soveltava taide, taide, kulttuuri**Sivut**

59 s. + liitteet 2 s.

LAHDENSIVU

Degree Programme in Social Services

Sociopedagogical Social Work

Authors

Päivi Lilja and Johanna Rantasalo

Year 2014

Subject of Bachelor's thesis

Social Perspective in Art and Culture Based Activities

ABSTRACT

The beneficial influences of art and culture based activities on a person's wellbeing have been thoroughly researched. The aim of this Bachelor's thesis was to gain more knowledge about the social perspective in art and culture activities. The goal of this thesis was to bring forth new information and take part in the discussion about art and culture based activities used in the field of social services.

The thesis was commissioned by a cultural centre in southern Finland. Its mission is to develop their activities to have more social goals. For this reason there was a need to gather information and become more aware of the social aspects there are in the art and culture based activities they provide.

The theoretical background examines social aspects, i.e. solidarity, interaction and societality, as well as art and culture based methods. Social and cultural policies and previous research related to the topic are also discussed.

The research was made with qualitative methods. The research task was to make the social perspective in art and culture activities visible. The data were collected from facilitators of art activities and from a community artist. The research question was: "What do the facilitators of art and culture activities tell about the social". The data were analysed thematically and the results were examined with relation to the theories and previous research presented in this study.

The main result of this thesis is that the three aspects of social exist in the art and culture based activities. Solidarity actualizes in seeing the participants' needs and trying to answer them. Interaction in long-term communal work can be used as a support for the participants. Art and culture based methods enable the individual to affect the society and therefore it supports the social participation. Due to the different needs of the participants there can be varying emphases, but still all the aforementioned aspects exist. Consequently, the social perspective in the art and culture activities is the actualization of solidarity, interaction and societality.

Keywords Social, participatory arts, art, culture

Pages 59 p. + appendices 2 p.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	1
2	TAUSTA JA TAVOITTEET	1
2.1	Aiemmat tutkimukset	3
2.2	Sosiaalinen hallinnon rakenteissa	4
2.3	Taide- ja kulttuurilähtöinen toiminta hallinnon rakenteissa.....	6
3	NÄKÖKULMIA SOSIAALISEEN	10
3.1	Solidaarisuus	11
3.2	Vuorovaikutus	12
3.3	Yhteiskunnallisuus	13
3.4	Innostaminen sosiaalipedagogisena työmuotona	14
4	TAIDE- JA KULTTUURILÄHTÖISET MENETELMÄT	16
4.1	Evolutiivinen taideteoria	19
4.2	Soveltava taide	20
4.3	Taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutukset	22
4.4	Taide- ja kulttuurilähtöinen toiminta sosiaalialalla	25
5	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	27
5.1	Aineiston kerääminen.....	29
5.2	Taidetoiminta	31
5.2.1	Talo-projekti	32
5.2.2	Nuorten teatteriryhmä.....	32
5.2.3	Yhteisötaiteilija Minna Heikinaho	33
5.3	Aineiston analysointiprosessi	34
6	TUTKIMUSTULOKSET	36
6.1	Solidaarisuus	37
6.1.1	Osallistujan tarve	37
6.1.2	Vastuu toisesta.....	38
6.2	Vuorovaikutus	39
6.2.1	Yhteisen kommunikaation tasolle	40
6.2.2	Yhteisöllisiä päämääriä	41
6.3	Yhteiskunnallisuus	42
6.3.1	Resurssi.....	43
6.3.2	Eettinen kriittinen ajattelu	44
7	JOHTOPÄÄTÖKSET	45
8	TUTKIMUKSEN TARKASTELU	50
8.1	Tutkimuksen luotettavuus	50
8.2	Pohdinta.....	52
	LÄHTEET	55
Liite 1	Haastattelukysymykset	
Liite 2	Tutkimustulokset -kaavio	

1 JOHDANTO

Nykyisessä muuttuvassa yhteiskunnassa haetaan jatkuvasti uusia, poikkihallinnollisiakin tapoja toimia ihmisen hyvinvoinnin lisäämiseksi. Taide- ja kulttuurilähtöisten menetelmien on lukuisissa tutkimuksissa ja käytännön projekteissa todettu lisäävän yksilön ja yhteisön hyvinvointia. Taide- ja kulttuurilähtöisiä menetelmiä käytetään sosiaalialalla paljon. Raja taiteen ja sosiaalityön välillä vaikuttaa hiuksenhienolta. Kummankaan alan tarkoitus ei ole kaataa tyhjään ihmiseen totuutta elämästä vaan antaa keinoja sekä välineitä ihmiselle itselleen ymmärtää elämää ja olla osallisena siinä.

Tällä opinnäytetyöllä pyritään lisäämään tietoa taide- ja kulttuuritoiminnan sosiaalisesta ulottuvuudesta. Opinnäytetyön tilaajana toimii eteläsuomalainen kulttuurikeskus. Kulttuurikeskuksessa on syntynyt halu ymmärtää taide- ja kulttuuritoiminnan sosiaalisen ulottuvuuksia ja tarve kehittää toimintaansa vastaamaan entistä paremmin sosiaalisiin haasteisiin ja tarpeisiin. Tämä opinnäytetyö pyrkii sekä vastaamaan tilaajan tarpeeseen että olemaan laajasti yleistettävissä soveltavan taiteen toimijoille.

Tämän opinnäytetyön voi ajatella jakautuvan kahteen osaan rakenteellisesti. Ensimmäiset neljä osiota kuvaavat opinnäytetyön taustaa ja teoreettisia näkökulmia. Loput neljä osiota puolestaan keskittyvät esittelemään tehtyä tutkimusta.

Ensin tarkastellaan sitä, kuinka tämä opinnäytetyö sai alkunsa ja esitellään aiempia saman aihepiirin tutkimuksia. Lisäksi paikannetaan taide- ja kulttuurilähtöisten menetelmien sijaintia hallinnollisella kartalla. Osioissa kolme ja neljä esitellään tämän opinnäytetyön teoriaa, joka keskittyy sosiaalisen näkökulmiin sekä taide- ja kulttuurilähtöisiin menetelmiin. Teoria sivuaa myös taiteen ja kulttuurin käsitteitä.

Toisessa osassa esitellään tehtyä tutkimusta, sen menetelmiä, toteutusta, tuloksia ja johtopäätöksiä. Tutkimusaineisto on koottu sekä sosiaali- että kulttuurialan koulutustaustan omaavilta taidetoiminnan ohjaajilta sekä yhteisötaiteilijalta. Tutkimustuloksia on tarkasteltu suhteessa tämän opinnäytetyön teoreettisiin näkökulmiin ja tässä työssä esiteltäviin aiempiin tutkimuksiin. Kyseisen tarkastelun pohjalta on vedetty johtopäätöksiä sosiaalisen perspektiivistä taide- ja kulttuuritoiminnassa. Viimeisessä osiossa tarkastellaan tämän opinnäytetyön tutkimusta luotettavuuden näkökulmasta ja pohditaan koko opinnäytetyön prosessia muun muassa onnistumisen näkökulmasta.

2 TAUSTA JA TAVOITTEET

Tässä osiossa kuvataan tämän opinnäytetyön taustaa ja tavoitteita työn tilaajan sekä tekijöiden kannalta. Lisäksi orientoidutaan aiheeseen eri näkökulmista. Ensin esitellään opinnäytetyön tavoitteet, jonka jälkeen omassa luvussaan käsitellään aiempia saman aihepiirin tutkimuksia. Lopuksi esitellään hallinnon rakenteita osion viimeisissä luvuissa. Opinnäytetyön tut-

kimusaihe liikkuu sosiaali- ja kulttuuripolitiikan hallinnollisessa välimaastossa. Taide- ja kulttuurilähtöisen toiminnan sijoittumista hallinnon rakenteisiin on tärkeä hahmottaa muun muassa resurssien ja poliittisten linjauksien näkökulmasta.

Tutkijoita ohjaa käytännön kokemuksen kautta syntynyt halu ymmärtää taide- ja kulttuurilähtöisten menetelmien prosessia ja sen eri ulottuvuuksia. Mitä taiteellisen prosessin aikana oikein tapahtuu ja mitä olisi hyvä ottaa huomioon ohjattaessa taide- ja kulttuuritoimintaa? Tulevina sosiaalialan ammattilaisina tutkijoita kiinnostavat erityisesti sosiaalisen ulottuvuudet taide- ja kulttuuritoiminnassa. Taiteen soveltaviin teorioihin, tutkimuksiin ja käytännön prosessikuvauksiin tarkemmin perehdyttyään ja omista käytännön kokemuksista viisastuneena tutkijoille tuli selväksi, että taiteen hyvinvointivaikutuksia on tutkittu paljon. Tutkijat päätyivät siihen, että taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutuksia ei tarvitse tämän opinnäytetyön puitteissa tutkia.

Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisussa Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -ehdotus toimintaohjelmaksi 2010–2014 on käsitelty laajasti kulttuurin hyvinvointivaikutuksia. Ohjelma sisältää kahdeksantoista toimenpide-ehdotusta, joiden avulla voidaan lisätä yksilön ja yhteisöjen hyvinvointia taiteen ja kulttuurin avulla. Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -julkaisusta löytyy muun muassa manifesti, jonka mukaan ”Jokaisella on oikeus ja tasa-arvoinen mahdollisuus itse tehdä taidetta ja osallistua kulttuuritoimintaan riippumatta asuinpaikasta, elin- tai työympäristöstä, halunsa, toimintakykynsä ja luovien voimavarojensa mukaisesti, koko elämänsä aikana, myös vaihtuvissa elämäntilanteissa ja yhteisöissä.” (Liikanen 2010, 3–10.)

Liikasen (2010) kirjoittamassa Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -toimintaohjelmassa esiintyy sana sosiaalinen lukemattomia kertoja. Muun muassa käsitteet sosiaalinen toiminta, sosiaalinen innovaatio, sosiaaliset vaikutukset ja sosiaalinen toimintakyky tulevat tutuksi toimintaohjelmaa lukiessa. Tutkijoita mietitytti mistä sosiaalisuus koostuu? Mitä sosiaalinen oikeastaan on taide- ja kulttuuritoiminnan kontekstissa? Tutkijat kiinnostuivat selvittämään sosiaalisen perspektiiviä taide- ja kulttuuritoiminnassa.

Työn tilaaja, eteläsuomalainen kulttuurikeskus, painottaa toiminnassaan lasten ja nuorten parissa tehtävää työtä. Yhteistyö ja erilaiset verkostot ovat tärkeä osa kulttuurikeskuksen toiminnassa. Kulttuurikeskuksessa on tällä hetkellä ajankohtaista lasten ja nuorten kulttuurisen osallisuuden näkökulman vahvistaminen. Lisäksi kulttuurikeskuksessa pyritään yhdistämään sosiaaliset ja taiteelliset tavoitteet entistä tietoisemmin omaan toiminnassaan.

Samaan aikaan, kun kulttuurikeskuksessa tunnistettiin halu ymmärtää oman toiminnan sosiaalisen näkökulmaa, halusivat opinnäytetyön tekijät ymmärtää syvemmin taide- ja kulttuuritoiminnan ulottuvuuksia. Oltiin siis samojen intressien äärellä. Tämän opinnäytetyön yhteiseksi tavoitteeksi muodostui lisätä tietoa taide- ja kulttuuritoiminnan sosiaalisen perspektiivi-

vistä. Samalla opinnäytetyön myötä osallistutaan kasvavaan keskusteluun taide- ja kulttuurilähtöisten menetelmien käytöstä sosiaalialalla.

Tämä opinnäytetyö tukee omalta osaltaan kulttuurikeskuksen toiminnan kehittämistä ennaltaehkäisevästä kulttuuritoiminnasta tietoisemmin sosiaalisia tavoitteita omaavaan suuntaan. Lisäksi tämän opinnäytetyön avulla pyritään tukemaan kulttuurikeskuksen henkilökuntaa taide- ja kulttuuritoiminnan sosiaalisen perspektiivin sanoittamisessa. Näin kulttuurikeskuksessa voitaisiin toimia entistä tietoisempana oman toimintansa ulottuvuuksista ja omalta osaltaan edistää lasten ja nuorten hyvinvointia myös sosiaalisesti.

2.1 Aiemmat tutkimukset

Tämän luvun tarkoituksena on esitellä tämän opinnäytetyön aihepiiriin liittyviä aiempia tutkimuksia. Esiteltävien tutkimuksien yhtymäkohtia tähän tutkimukseen on taide- ja kulttuurilähtöiset menetelmät ja teatteri nuorten harrastuksena. Vastaavaa, taide- ja kulttuuritoiminnan olemusta hahmottavaa tutkimusta ei löytynyt. Lopuksi esitellään Markku T. Hyypän tutkimustyötä kulttuurin hyvinvointivaikutuksista.

Yhteisöpedagogi Samuli Vatasen vuonna 2012 valmistunut työ *Mimoilua ja sosiaalista vahvistamista -arviointia soveltavan taiteen ryhmissä* on tehty Humanistisessa ammattikorkeakoulussa. Vatanen tutki opinnäytetyössään taiteen vaikutusta yksilöön. Opinnäytetyössä selvitettiin laadullisin menetelmin soveltavan taiteen vaikutusta nuoren sosiaaliseen vahvistumiseen nuoren itsensä kokemana. Vatasen tavoitteena oli saada selville millä tavalla soveltava taide myötävaikuttaa nuoriin. Hän oli kiinnostunut myös siitä, mitkä tekijät vaikuttivat nuorten sosiaaliseen vahvistumiseen ja oliko taiteellisilla menetelmillä osuutta siihen. (Vatanen 2012.)

Vatasen työn tilaajana toimi Turun ammattikorkeakoulun MIMO Moving in, Moving on! -hanke. Hankkeessa kehitettiin taidelähtöisiä menetelmiä sosiaali- ja nuorisotyön käyttöön tavoitteena löytää keinoja syrjäytymisen ehkäisyyn. Hanke kesti kolme vuotta ja se toteutettiin yhteistyössä suomalaisten ja virolaisten kumppaneiden kesken. (Vatanen 2012.)

Keskeinen teoria Vatasen opinnäytetyössä käsitteli sosiaalista vahvistamista ja taidetta. Sosiaalinen vahvistaminen on pyrkimystä hyvään, yksilöä ja yhteisöä vahvistavaan ja tukevaan. Sosiaalinen vahvistaminen näkyy ennen kaikkea ennaltaehkäisevässä työssä. Tutkimusaineisto koottiin haastattelemalla nuoria, jotka osallistuivat MIMO Moving in, Moving on! -hankkeen erilaisiin soveltavan taiteen työpajoihin. Ryhmien ohjaajina toimivat toimintaterapeutti-, taide- ja sosiaalialan opiskelijoista muodostetut työparit. (Vatanen 2012.)

Vatasen opinnäytetyön tutkimuksen keskeisimmät tulokset osoittavat toimintaan osallistuneiden nuorten oppineen lisää sosiaalisia taitoja sekä saaneen muita positiivisia kokemuksia. Vatasen tutkimuksen mukaan nuoret vahvistuivat sosiaalisesti toiminnan aikana. Nuoret saivat soveltavan taiteen ryhmään osallistuttuaan lisää itsevarmuutta ja tietoisuus omasta itsestä

lisääntyi. Soveltavan taiteen menetelmät auttoivat hankkeen tavoitteen, eli nuorten sosiaalisen vahvistumisen tukemisessa. Menetelmien avulla voitiin käsitellä muun muassa nuorten ajatuksia tulevaisuudesta ja saada nuoren oma ääni kuuluviin. Olennaista oli myös yhdessä toimiminen. (Vatanen 2012.)

Animaria Koivusen opinnäytetyö on tehty Humanistisessa ammattikorkeakoulussa vuonna 2013. Nuorten omaehtoinen teatteritoiminta - omaehtoisen teatterin merkitys nuorille -opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää nuorten omaehtoisen teatterin tekemisen prosessia ja sen vaikutuksia nuoreen. Kyseinen käsite kuvaa nuorten omasta halusta tehtävää teatteria, jonka avulla voidaan käsitellä nuorille tärkeitä teemoja. Koivunen oli kiinnostunut erityisesti nuorten omille projekteilleen antamista merkityksistä. Koivusen tarkoituksena oli selvittää myös osallisuuden toteutumista teatteriharrastuksen kautta. (Koivunen 2013.)

Suomen Nuorisoseurat ry. on valtakunnallinen kansalaisjärjestö ja se toimii Koivusen opinnäytetyön tilaajana. Tarkoituksena oli Koivusen opinnäytetyön avulla kehittää nuorten omaehtoista teatteritoimintaa kyseisessä järjestössä. Opinnäytetyön aineisto koottiin sellaisilta nuorilta, jotka olivat oman teatteriharrastustaan jälkeen jääneet ohjaamaan nuorempia teatteriharrastajia. (Koivunen 2013.)

Koivusen opinnäytetyön teoreettiset näkökulmat koostuvat nuorista ja taiteesta, teatteriharrastuksesta sekä osallisuudesta kulttuurisessa nuorisotyössä. Laadullisen tutkimuksen avulla pyrittiin saamaan nuoren oma ääni esiin temahaastattelujen avulla. Tutkimuksensa perusteella Koivunen pääättelee, että teatteri taiteellisenä menetelmänä tarjoaa yhteisöllisen luonteensa vuoksi väylän erilaisten taitojen oppimiseen. Nuoret olivat vuorovaikutustaitojen kehittymisen lisäksi oppineet esimerkiksi ryhmäytötaitoja ja toisten asemaan asettumista teatteriharrastuksen myötä. (Koivunen 2014.)

Neurologi ja tietokirjailija Markku T. Hyypä on osoittanut työryhmänsä kanssa kulttuuriharrastuksen pidentävän ihmisen elinikää keskimäärin kahdesta kolmeen vuoteen verrattuna kulttuuria harrastamattomaan ihmiseen. Hyypä esittelee kirjassaan Kulttuuri pidentää ikää joukon pohjoismaisia tutkimuksia, joissa on saatu samankaltaisia tuloksia. Hyypä arvelee, että kulttuurin kuluttaminen itsessään ei ole varhaista kuolemaa suojaava tekijä, vaan suojatekijöinä toimivat taustayhteisön sosiaalinen ja kulttuurinen pääoma. Taustayhteisöillä tarkoitetaan esimerkiksi kuoroa, yhdistystä tai muuta kulttuuriharrastusta. Sosiaalinen pääoma on tietyn yhteisön keskinäistä luottamusta ja yhteenkuuluvuutta. (Hyypä 2007, 156; Hyypä 2013, 20–22).

2.2 Sosiaalinen hallinnon rakenteissa

Tässä luvussa kuvataan sosiaalista hallinnollisesta näkökannasta. Ensin tarkastellaan, mitä Yhdistyneiden kansakuntien ihmisoikeusjulistus velvoittaa yhteiskunnalta sosiaalisen näkökannasta. Tämän jälkeen tutkailaan, millaisia linjauksia ja kehittämistavoitteita sosiaalipolitiikassa on.

Yhdistyneiden kansakuntien Ihmisoikeuksien yleismaallinen julistus hyväksyttiin vuonna 1948. Vaikka julistus ei ole oikeudellisesti velvoittava, sillä on suuri poliittinen vaikutusvalta. Julistuksen 1. ja 2. artikla julistavat, että ihmiset syntyvät vapaina ja tasavertaisina arvoiltaan ja oikeuksiltaan. Niiden mukaan aivan jokainen on oikeutettu julistuksessa esitettyihin oikeuksiin ja vapauksiin. (Suomen YK-liitto 2012.)

Julistuksessa määritellään erilaisia yksilön oikeuksia. 18. ja 19. artikla kertovat, että jokaisella ihmisellä on ajatuksen, omantunnon ja uskonnon vapaus. Jokaisella on oikeus myös sanan- ja mielipiteenvapauteen. Näin ollen kaikilla on oikeus esittää niin yksityisesti kuin julkisesti kantansa muun muassa sosiaalipolitiikasta ja yhteiskunnallisesta tilanteesta. (Suomen YK-liitto 2012.)

22. artikla julistaa, että jokaisella on oikeus sosiaaliturvaan. Maan voimavarat huomioon ottaen jokaisella on oikeus nauttia ihmisarvolle ja yksilöllisen olemuksen vapaalle kehittymiselle välttämättömiä taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia. Artiklat 23–25 julistavat ihmisellä olevan oikeus työhön, kohtuullisen elintason ja lepoon. (Suomen YK-liitto 2012.)

26. artikla määrittää jokaisen yhtäläistä oikeutta saada opetusta. Julistuksen mukaan opetuksen on pyrittävä ihmisen persoonallisuuden täyteen kehittämiseen, sekä ymmärtämyksen, suvaitsevaisuuden ja ystävyyyden edistämiseen. Artikla 27. julistaa oikeudesta osallistua vapaasti yhteiskunnan sivistyselämään, nauttia taiteista sekä päästä osalliseksi tieteen kehittymisen tuomista hyödyistä. (Suomen YK-liitto 2012.)

Edellä mainitut artiklat kuvaavat yksilön oikeuksia perustarpeiden tyydyttymisestä ja yhteiskunnallisesta osallisuudesta ja vaikuttamisesta. Artikla 29. antaa oikeuksia myös yhteiskunnalle ja velvoittaa yksilöä ”Jokaisella ihmisellä on velvollisuuksia yhteiskuntaa kohtaan, koska vain sen puitteissa hänen yksilöllinen olemuksensa on vapaa ja täysi kehitys mahdollinen.” (Suomen YK-liitto 2012). Ihmisoikeusjulistus huomioi yksilön tarpeen saada turvaa oikeuksiensa toteutumiselle yhteiskunnassa. Julistus näkee myös yksilön vastavuoroisen suhteen yhteiskuntaansa.

Sosiaalipolitiikka, sen johtaminen ja kehittäminen on sosiaali- ja terveysministeriön vastuulla. Suomalaisittain sosiaaliturva on kattava ja olennainen osa monen suomalaisen arkipäivää ja koko yhteiskuntaa. Sosiaali- ja terveysministeriön mukaan sosiaalisesti kestävä Suomi kohtelee kaikkia tasa-arvoisesti ja reilusti. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2013, 5.)

Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisussa Terveyttä, turvaa ja tasa-arvoa, katsaus 2012–2015 esitellään sosiaali- ja terveystalouden kipupisteitä ja haasteita. Lisäksi raportti esittelee suomalaista toimintamallia kyseisellä hallinnonalalla. Raportin mukaan syrjäytymisen ehkäisy on yksi avaintekijöistä hyvinvoinnin kannalta. Sosiaalisen osallisuuden lisääminen ja työ ovat ihmiselle ensisijaisen tärkeitä, parasta sosiaaliturvaa. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2013, 13.)

Yksilöllinen vapaus, omatoimisuus ja osallisuus ovat osa ehkäisevää sosiaalipolitiikkaa. Vain pieni osa kuntien sosiaalityöstä on ehkäisevää sosiaalityötä. Tätä toimintaa kuvaa esimerkiksi varhainen puuttuminen ja etsivä työ. (Liikanen 2010, 27.)

Karjalaisen ja Sarvimäen toimittamassa sosiaali- ja terveysministeriön julkaisussa *Sosiaalityö Hyvinvointipolitiikan välineenä 2015 -toimenpideohjelmassa* on linjattu sosiaalityön kehittämisen pääsuunnat, joiden mukaan on tärkeää muun muassa vahvistaa sosiaalityön asiakkaiden osallisuutta. Raportissa pohditaan asiakkaan osallisuuden lisäämistä sosiaalityön kontekstissa nimenomaan eettisten periaatteiden osalta. (Karjalainen & Sarvimäki 2015, 64–65.)

Edelleen samassa raportissa pohditaan sosiaalityön olemuksen nykymuotoa ja todetaan sosiaalityön olevan tienhaarassa siinä mielessä, että yhä useammat tahot ja toimijat kokevat tekevänsä sosiaalityötä. Sosiaalityötä tehdäänkin yhä enemmän moniammatillisissa ja poikkihallinnollisissa työryhmissä. (Karjalainen & Sarvimäki 2015, 58–59.)

Kariston mukaan taide- ja kulttuuritoiminnan sosiaaliset vaikutukset ovat näkymätöntä sosiaalipolitiikkaa. Kulttuuritoiminnassa, jossa on tavoitteita hyvinvointiin liittyen, voi tapahtua voimaantumista, eli omien voimien kasvua. Sosiaalipedagogiikalla, sosiokulttuurisella innostamisella sekä voimaantumisella on yhteneväisiä tavoitteita hyvinvoinnin lisäämisessä taiteen avulla yhteisöjen omilla resursseilla. (Liikanen 2010, 34.)

2.3 Taide- ja kulttuurilähtöinen toiminta hallinnon rakenteissa

Vaikka lisääntyvissä määrin myös kansalaisyhteiskunnan toimijat, kuten järjestöt ja yhdistykset tuottavat erilaisia kulttuuripalveluita, on valtio julkisena toimijana ohjaava taho kulttuuripolitiikassa. Opetus- ja kulttuuriministeriö linjaa ja toteuttaa erilaisin toimenpitein kulttuuripolitiikkaa. Tässä luvussa hahmotetaan taide- ja kulttuurilähtöistä toimintaa hallinnon näkökulmasta. On tärkeä olla tietoinen siitä, miten taide- ja kulttuurilähtöinen toiminta on yhteydessä laajempaan kokonaisuuteen.

Kangas ja Pirnes (2003, 65) kuvaavat kulttuuria osana yhteiskuntaa. Sosiaalista maailmaa voidaan ymmärtää yhteiskunnan ja kulttuurin näkökulmista. Yhteiskunta käsittää sosiaalisen maailman organisoituneet järjestäytymismuodot, joilla ohjataan ja säädellään kehitystä. Kulttuuri puolestaan edustaa sosiaalisen maailman luovaa puolta. Kehitykseen tarvitaan molempia, sekä kulttuurin synnyttämää luovuutta että yhteiskunnan järjestäytymisen ilmenemismuotoja, kuten sääntöjä, sopimuksia sekä instituutioita.

Suomi on sitoutunut noudattamaan ihmisoikeuksia erilaisin kansainvälisin sopimuksin. Taloudelliset, sosiaaliset ja sivistykselliset perusoikeudet ovat oma ryhmänsä osana ihmisoikeuksia. Suomen kulttuuripolitiikkaa ohjaavat kulttuuriset oikeudet, jotka kuuluvat omana kokonaisuutenaan ihmisoikeuksiin. (Liikanen 2010, 10.)

Koivunen (2007, 298) esittää, että kulttuuriset oikeudet voidaan jakaa kahden osa-alueeseen, joita ovat oikeus kulttuuriin ja oikeus luovuuteen. Kulttuuriin liittyvät oikeudet käsittävät esimerkiksi oikeudet osallistua kulttuurielämään ja valita oma kulttuurinsa sekä oikeuden kulttuuriperintöön. Kulttuuriset oikeudet sisältävät myös oikeuden kulttuuripolitiikan sisältöjen muotoilemisesta. Oikeus luovuuteen puolestaan kattaa esimerkiksi oikeuden luovaan työhön, tekijänoikeudet sekä ilmaisun-, uskonnon ja sananvapauden.

Suhtautuminen kulttuuriin on muuttunut kulttuurin käsitteen laajenemisen myötä. Reilut kolme vuosikymmentä sitten Unescon jäsenmaiden yhteisen työn tuloksena kulttuurin käsite avartui taiteen ja kirjallisuuden lisäksi koskemaan myös perinteitä, arvojärjestelmiä, yksilön perusoikeuksia ja elintapoja. Suomalainen kulttuuripolitiikka seuraa kansainvälistä kulttuuripolitiikkaa ja muuttuu yhteiskunnan kehityksen kanssa vaihteittain. Muutaman vuosikymmenen aikana on muun muassa erilaisten kulttuuripoliittisten vaiheiden, kuten komiteamietintöjen, taide- ja taiteilijapoliittisen ohjelmatyön, ehdotusten ja selvitysten avulla päästy nykytilanteeseen, jossa taide- ja kulttuuritoiminta on tuotu marginaalista lähemmäksi arkea. Nykyisin ajatellaan, että taide- ja kulttuuritoiminta voi olla luonnollinen osa ihmisen elinpiiriä. (Liikanen 2010, 30–32.)

Kulttuuri on arvosidonnaista ja monen muun merkityksen lisäksi politiikkaa. Se, mikä nähdään ihmisen elämässä tärkeänä, näyttäytyy poliittisina valintoina käytännössä. Vahvimpana suunnan näyttäjänä ja käytännön kulttuuripolitiikan toteuttajana Suomessa toimii opetus- ja kulttuuriministeriö. (Kangas & Pirnes 2003, 67–68.)

Opetus- ja kulttuuriministeriö vastaa osaltaan Suomen kulttuuripolitiikan kehittämisestä hallitusohjelmassa sovittujen linjauksien pohjalta. Muun muassa lainsäädäntö, strategiset linjaukset ja budjettivarojen jako ovat käytännön keinoja ministeriön työn toteuttamisessa. Kunnat tai kuntayhtymät voivat saada opetus- ja kulttuuriministeriön myöntämää valtionosuutta tai -avustusta. Myös yksityiset yhteisöt voivat päästä valtionosuu-den piiriin. Näillä avustusten piirissä olevilla tahoilla on yhteiskunnallisia vaikuttavuus- ja tulostavoitteita. (Opetus- ja kulttuuriministeriö. Ministeriö ja hallinnonala n.d.)

Opetus- ja kulttuuriministeriön kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osasto vastaa muun muassa taiteen ja kulttuurin edistämisestä ja kehittämisestä. Kulttuuripolitiikan toimiala kattaa taide- ja kulttuurilaitokset, kuten valtionosuuden piiriin kuuluvat museot, teatterit ja kuntien kulttuuritoiminnan. Lisäksi valtionavustusta saavat kansalaisyhteiskunnan toimijat, kuten järjestöt ja yhdistykset, kuuluvat kyseisen toimialan piiriin. Opetus- ja kulttuuriministeriö vastaa myös kulttuuripoliittisesta kansainvälisestä yhteistyöstä. (Opetus- ja kulttuuriministeriö. Kulttuurin hallinto ja toimijat n.d.)

Esimerkiksi Laki taiteenedistämiskeskuksesta (657/2012) ohjaa ministeriön toimintaa. Kyseisen lain tehtävänä on muun muassa edistää taidetta

alueellisesti, kansallisesti ja kansainvälisesti. Pyrkimyksenä on esimerkiksi edistää taiteilijoiden työskentelyedellytyksiä.

Yleisesti kulttuuripolitiikan tavoitteena on edistää taidetta ja kulttuuria, luovaa toimintaa ja taloutta sekä kulttuurista moninaisuutta. Lisäksi edistetään kulttuurin saatavuutta ja saavutettavuutta ja vaalitaan kulttuuriperintöä. Tavoitteiden mukaista toimintaa toteutetaan erilaisin keinoin, kuten ohjelmilla, hankkeilla ja toimintojen rahoituksella. (Opetus- ja kulttuuriministeriö. Kulttuuripolitiikka. n.d.)

Opetus- ja kulttuuriministeriön asiantuntijavirastona toimii Taiteen edistämiskeskus, eli Taike, joka koordinoi alueellista taide-elämää ja sen kehittämistä. Taiken tehtävänä on taiteen kansallisen edistämisen lisäksi edistää taidetta kansainvälisesti. Taikessa on erilaisia asiantuntijaelimiä, jotka muun muassa päättävät apurahoista ja palkinnoista. Asiantuntijaelinä toimivat valtion ja alueellisten taidetoimikuntien lisäksi kaksi lautakuntaa, jotka jakavat vuosittain miljoonia euroja taiteen edistämiseen. (Taiteen edistämiskeskus. Toimielimet. 2013.)

Kulttuuripolitiikalla on vaikutusta taiteeseen alaa ohjaavana tekijänä. Institutionaalinen kulttuuri, eli virallinen kulttuuri nähdään vastakohtana riippumattomalle kulttuurille. Virallinen kulttuuri on ennen kaikkea korkea-kulttuuria, kun taas kansankulttuuria on esimerkiksi populaarikulttuuri. Yhteiskunta tukee näitä kulttuurin eri muotoja eri tavoin, vaikka tiedetään, että tarvitaan monipuolista kulttuuria. (Töyssy, Vartiainen & Viitanen 1999, 166.)

Kulttuuripolitiikassa oleellista on läpinäkyvyys ja valintojen perusteellinen pohdinta. Valintojen eettisten vaikutusten tulee olla systemaattisesti läpikäyty. Eettistä harkintaa ja arviointia voidaan tehdä esimerkiksi lisäämällä ymmärrystä eri vaihtoehtojen ristikkäisistä intresseistä. (Koivunen 2007, 296.)

Eri toimijoiden välinen yhteistyö on keskeisessä asemassa etsittäessä ja toteutettaessa hyvinvointia tukevia taidelähtöisiä hankkeita. Poikkihallinnollinen yhteistyö sosiaali-, opetus-, työ- ja elinkeinopolitiikassa vahvistaisi taiteen osallistavaa käyttöä. Esimerkiksi vammaisalan taidehankkeet ovat saattaneet olla hallinnonalojen katveessa, kun hankkeet on saatettu mieltää kulttuurisektorin toimesta kuuluvaksi pelkästään sosiaali- ja terveystoimen piiriin tai päinvastoin. Valtionhallinto voikin osaltaan yhdistämällä osaaamistaan edesauttaa taidelähtöisen toiminnan kehittämistä ja juurruttamista sosiaali- ja terveystoimen käytänteisiin. Myös kansalaisyhteiskunnan merkitys tulee muistaa ohjattaessa palveluiden tuotantoa. (Von Branderburg 2008, 12, 32.)

Nykyään myös perinteiset taideinstituutiot ovat tuottaneet aiempaa enemmän soveltavan taiteen projekteja. Esimerkiksi Riihimäen Teatterissa toteutettiin soveltavan taiteen projekti keväällä 2013. Projektin yhteistyökumppanina oli Hyvinkään-Riihimäen Seudun Ammattikoulutussäätiön työtoiminta ja etsivä nuorisotyö. Finding my RMK -projektiin osallistuminen toteutettiin osana nuorten työtoimintaa Riihimäen Teatterin tiloissa.

Projektin päämääränä oli mahdollistaa osallistujille positiivisten kokemusten saaminen, vahvistaa osallistujien itsetuntoa sekä osallistujien voimaannuttaminen. Soveltavan taiteen projektin aikana nuoret tutustuivat itse tekemällä ja taideohjaajan avustuksella erilaisiin taiteellisiin menetelmiin ja pohtivat millainen on oma unelmien Riihimäki. Lisäksi yhdessä järjestettiin yleisötaapahtuma, jossa muun muassa Riihimäen Teatterin näyttelijä luki nuorten tekemiä runoja unelmien Riihimäestä. Bardin (2007, 25) mukaan taide- ja kulttuurilähtöiset projektit ovat tulleet luoneiksi uudenlaisia yhteistyömalleja eri instituutioiden välille. Museoiden työpajat ja teattereiden yleisötyöhankeet käyvät hyvistä esimerkeistä instituutioiden välisestä toiminnasta.

Opetus- ja kulttuuriministeriön kulttuuripolitiikan strategia katsoo vuoteen 2020. Kyseinen strategia tavoittelee kulttuurin merkityksen kasvamista entisestään. Taloudellisten vaikutusten lisäksi strategiassa korostuvat myös kulttuurin sosiaaliset vaikutukset. (Liikanen 2010, 32.)

Vuonna 2014 opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmä esitti kulttuuripassia vähävaraisille. Kulttuuripassi mahdollistaisi kulttuuripalveluiden saatavuuden parantamista taloudellisesti heikommassa asemassa oleville. Pilottihankkeessa kokeillaan kulttuuripassin toimivuutta mallissa, jossa kulttuuripalveluita voitaisiin käyttää edullisesti tai maksutta. Samainen työryhmä esitti lisäksi, että taide- ja kulttuurilaitosten tulisi huomioida erityis- ja vähemmistöryhmiin kuuluvat opiskelijat ja tarjota heille harjoittelupaikkoja. (STT 2014, Hämeen Sanomat 4.4.2014. Kulttuuri.)

Kunnan perustehtäviin kuuluu kuntalaisten terveyden ja toimintakyvyn edistäminen kohti hyvää elämää. Kuntien velvollisuus järjestää kulttuuritoimintaa on lakiin kirjattu. Suomen Kuntaliiton sivistyspoliittinen ohjelma katsoo vuoteen 2015. Ohjelman mukaan peruspalveluksi määritelty kulttuuri vahvistaa yksilön ja yhteisön lisäksi koko aluetta ja toisaalta toimii myös sosiaalisten ongelmien ennaltaehkäisijänä. Ohjelmassa on hahmotelma myös laajemmista alueista koskettavista kulttuuritoiminnoista. Esimerkiksi julkisen tuen piirissä oleville kulttuuri-instituutioille, kuten museoille ja teattereille, voitaisiin antaa yhteiskunnallista vastuuta sisältäviä tehtäviä. Sivistyspoliittisessa ohjelmassa kulttuuri nähdään koko elämänsäkaaren kattavana työnä, jolla voi olla myös ennaltaehkäiseviä vaikutuksia. Selvää on, että yhteistyötä tarvitaan kunnan eri toimialojen välillä taide- ja kulttuuripalveluiden saatavuuden lisäämisessä kuntalaisille hyvinvoinnin lisäämiseksi. (Liikanen 2010, 52–53.)

Edellä on esitelty hallinnollista näkökulmaa sekä perusteluita taide- ja kulttuurilähtöisten menetelmien käyttämiseen. Lisäksi on pyritty näyttämään toteen oikeutusta taiteeseen ja kulttuuriin muun muassa ihmisen ja kuntalaisen perusoikeuksien näkökulmasta. Muita toimijoita taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutuksien edistämisessä ovat yksityisen ja kolmannen sektorin toimijat. Lisäksi elinkeinoelämä ja yritystoiminta linkittyvät taiteen soveltavaan käyttöön esimerkiksi työhyvinvoinnin näkökulmasta. Myös monenlaiset säätiöt ja rahastot tukevat erilaisia taiteen ja kulttuurin hankkeita. Tässä työssä on keskitytty julkiseen hallintoon sen kulttuuripolitiikkaa ohjaavan tehtävän ja työn vuoksi.

3 NÄKÖKULMIA SOSIAALISEEN

Tässä osiossa pyritään avaamaan käsitettä sosiaalinen. Sanaa sosiaalinen voidaan käyttää erilaisin merkityksin ja asiayhteyksin. Määrittely ei siis ole helppoa, eikä tässä opinnäytetyössä esitellyn määritelmän voi sanoa olevan kaiken kattava tai ainoa oikea määritelmä sosiaaliselle. Tämän opinnäytetyön ratkaisuihin sosiaalinen käsitetään Hämäläisen ja Kurjen (1997, 15) esittämän määrittelyn kautta. He jakavat sosiaalisen kolmeen ulottuvuuteen, solidaariseen, vuorovaikutukselliseen ja yhteiskunnalliseen. Tämä jako toimii pohjana opinnäytetyön kuvaukselle sosiaalisesta.

Sosiaalisen näkökulmia avataan eri teoreetikoiden ajatteluiden pohjalta. Teoriapohja hakee moninaisuutta ja vahvuutta eri aikakausina ja erilaisissa konteksteissa ajatteluaan kehittäneiden teoreetikoiden näkemysten tutkailusta. Sosiaalisen kuvaamisessa käytetään tukena Freiren pedagogista ajattelua sekä sosiaalipedagogiikkaa Hämäläisen ja Kurjen kuvaamana. Kaikkien ajattelijoiden ajatukset ovat nähtävissä nykyhetkessä ja sovellettavissa tämän hetken toiminnan perustaksi.

Brasilialaisen pedagogin Paulo Freiren ajattelu pohjasi erilaisissa yhteisöissä ja yhteiskunnallisissa tilanteissa syntyneelle ymmärrykselle. Vuosina 1921–1997 elänyt Freire koki toisen maailmansodan jälkeisen yhteiskunnallisen kuohunnan Latinalaisessa Amerikassa. Maata omistamattomien ihmisten riistoa ja alentamista vastaan taistellut Freire kirjoitti kuuluisimman, ensi kertaa vuonna 1970 julkaistun, teoksensa Sorrettujen pedagogiikka eläessään poliittisista syistä maanpaossa Chilessä. (Freire 2005, 9–15.) Freire kirjoitti hyvin radikaalissa yhteiskunnallisessa tilanteessa konkreettisen vapauden tavoittelijoille. Silti näiden samojen ajatusten ihmisyydestä, muutoksen tavoittelemisen tärkeydestä ja siinä onnistumisen edellytyksistä voi nähdä sopivan 2000-luvun suomalaiseen yhteiskuntaan.

Hämäläinen ja Kurki puolestaan ovat sanoittaneet sosiaalista tuoreemmin, pohjallaan suomalainen yhteiskunta ja rauhan aika. Hämäläisen ja Kurjen ajatuksia tarkastellaan heidän yhdessä kirjoittamansa, vuonna 1997 julkaistun Sosiaalipedagogiikka-kirjan pohjalta. Kirjassa sosiaalipedagogiikka-käsitettä avataan erottelemalla sanat sosiaalinen ja pedagogiikka toisistaan ja antamalla niille erikseen merkitykset. Siinä missä pedagogiikan todetaan olevan oppia kasvatuksesta, jaotellaan sosiaalinen kolmen eri merkityksen mukaan. Sosiaalisen voidaan ajatella viittaavaan yhteiskunnalliseen, ihmisten väliseen vuorovaikutukseen tai ihmisten keskinäiseen solidaarisuuteen. (Hämäläinen & Kurki 1997, 15.)

Tulevissa luvuissa käsitellään tarkemmin sosiaalisen eri ulottuvuuksia. Ensimmäisenä kuvataan solidaarisuutta. Toisena käsitellään vuorovaikutusta ja kolmantena yhteiskunnallisuutta. Viimeisenä tutustutaan sosiaalipedagogiseen ajatteluun sekä sosiokulttuuriseen innostamiseen sosiaalisen työn toteutusmuotona.

3.1 Solidaarisuus

Tässä luvussa avataan solidaarisuuden käsitettä. Ensin esitellään lyhyesti Hämäläisen ja Kurjen sekä sivistyssanakirjan sanalle solidaarisuus antamat määritelmät. Tämän jälkeen kuvataan joitain Freiren ajatuksia solidaarisuudesta.

Sosiaalisen voidaan ajatella olevan ihmisten keskinäistä solidaarisuutta ja auttamista. Tällöin sosiaalisella voidaan tarkoittaa esimerkiksi vaikeassa elämäntilanteessa olevien auttamista. (Hämäläinen & Kurki 1997, 15.) Sivistyssanakirja kuvaa solidaarista synonyymeilla yhteisvastuu, yhteisvastuullisuus, yhteenkuuluvuuden tunne ja myötämielisyys (Turtia 2001, 910).

Freiren mukaan solidaarisuus edellyttää toisen asemaan asettumista ja hänen rinnallaan taistelemista. Holhoava kohtelu pitää autettavaa riippuvuussuhteessa auttajaansa. Solidaarisuus edellyttää toisen näkemistä elävänä ihmisenä eikä abstraktina kategoriana. Aito solidaarisuus tarkoittaa myös todellista toimintaa epäkohtien korjaamiseksi. (Freire 2005, 50–51.) Ihminen tulee kohdata persoonallisena ja yksilöllisenä olentona eikä nähdä häntä vain esimerkiksi päihderiippuvuuden tai kehitysvammaisuuden kautta.

Freire kuvaa kirjassaan Sorrettujen pedagogiikka tarvetta täydempään ihmisyyteen pyrkimisestä. Freiren mukaan ihmisen tietoisuus ja minäkuva syntyvät suhteessa siihen, miten toiset ihmiset ja yhteiskunta hänet näkevät. Sorrettu, alistettu ihminen on ihminen, jonka arvon ja aseman toiset ovat määrittäneet. Sorrettu on omaksunut itselleen annetun kuvan, jonka mukaan hän on olemassa toisia varten olevana olentona. Hän ei näe itsellään olevan vaikutusta yhteiskuntaan, vaan kokee elävänsä muiden muovaamassa maailmassa. Ihminen, joka ei pääse käyttämään kykyjään ja toimimaan vastuullisesti kärsii. Täyteen ihmisyyteen kasvaminen on kasvamista ”olennosta muita varten” ”olennoksi itseään varten”. Se on oman ihmisyyden, arvokkuuden ja vaikutuskykyisyyden tiedostamista. (Freire 2005, 64–69, 79, 82.)

Oikeus inhimillisyyden kokemiseen kuuluu kaikille. Täyden ihmisyyden tavoittelu ei voi onnistua yksin, vaan se toteutuu solidaarisesti ja vuorovaikutuksessa muiden kanssa. Muiden ihmisyyden näkeminen ja salliminen on edellytyksenä oman aidon ihmisyyden saavuttamiselle. Freire kuvaa solidaarisuuden toteutuvan konkreettisina tekoina toista alistavan todellisuuden muuttamiseksi ja inhimillisyyden tunteen saavuttamiseksi. (Freire 2005, 50–51, 92.)

Freiren mukaan muutoksen aikaansaaminen edellyttää, että muutosta tarvitseva itse on vakuuttunut siitä, että hänen on puututtava omaan elämäntilanteeseensa ja taisteltava oman hyvänsä puolesta. Tähän päästäkseen hänen on tiedostettava omaa sosiaalista todellisuuttaan. Aito tietoisuus omasta elämäntilanteesta auttaa ihmistä näkemään myös sen muutettavuuden. Liike, muutos, lähtee ihmisen sen hetkisestä elämäntilanteesta. Ihminen nousee vaikean elämäntilanteensa yläpuolelle ja vaikuttaa siihen muuttaen sitä. Aidon muutostahdon on lähdettävä ihmisestä itsestään. Muutokseen

ei tule pyrkiä kenenkään puolesta vaan yhdessä hänen kanssaan. Auttaminen vaatii autettavaan ja hänen kykyihinsä on luottamista. (Freire 2005, 70–71, 90–93.)

3.2 Vuorovaikutus

Tässä luvussa avataan vuorovaikutus-käsitettä. Ensin kuvataan vuorovaikutuksen ja yhteisöön kuulumisen merkitystä ihmisen minuuden kokemukselle. Tämän jälkeen kuvataan dialogia tapana kohdata toinen ihminen. Lopuksi keskitytään tarkastelemaan Freiren näkemystä kasvatuksesta. Sosiaalisella voidaan tarkoittaa yhteisöllisyyttä ja vuorovaikutusta ihmisten välillä. Kyky ottaa toiset huomioon sekä vuorovaikutustaidot kertovat ihmisen sosiaalisesta kehityksestä. Sosiaalisia taitoja tarvitaan toisten ihmisten kanssa elämisessä. (Hämäläinen & Kurki 1997, 15.)

Freiren ajattelussa ihmisyyden kokemuksesta näkyy hegeliläinen tulkinta. Hegel on pohtinut ihmisen minuuden ja itsetietoisuuden kehittymistä. Hänen esittämänsä dialektisen tulkinnan mukaan yksilön kokemus ihmisyydestä syntyy, kun toiset ihmiset tunnustavat hänen olevan suhteessa heihin ja yhteisönsä jäsen. (Freire 2005, 20.) Olemassa olemisen ja ihmisyyden kokemisen edellytyksenä on siis oleminen vuorovaikutussuhteissa toisiin ihmisiin ja tuleminen hyväksytyksi yhteisön jäseneksi.

Filosofi Martin Buber kuvaa ihmisen olemusta dialogiseksi. Dialogi sanana juontaa kreikan kielen sanaan *dialogesthai* eli keskustella. Buberin mukaan inhimilliset piirteet perustuvat vuorovaikutuksessa olemiselle. Dialoginen kohtaaminen ei voi toteutua objektina näkevässä eriarvoisessa suhteessa, vaan vain tasa-arvoisten persoonien kohtaamisessa. (Hankamäki 2008, 35, 52–55). Dialogi on vuorovaikutuksen muoto, joka vaatii luottamusta ja antautumista (Varto 2007, 62–63).

Freiren mukaan ihmiselämä voi olla merkityksellistä vain kommunikaatiossa. Hän kuvaakin dialogia luovana toimintana, joka toimii tapana saavuttaa merkitys ihmisenä. Dialogi toteutuu tasavertaisessa suhteessa synnyttäen osapuolten välille luottamuksen. Freire kuvaa dialogia myös esittämällä sen perustuvan aidolle rakkaudelle, nöyryydelle, toivolle ja uskolle ihmiseen. Dialogiin pääseminen edellyttää ihmisyyden rakastamista. Se vaatii myös nöyryyttä ja oman tietämättömyyden hyväksymistä. Dialogisissa tasa-arvoiset yhteistä oppimista ja toimintaa tavoittelevat ihmiset kohtaavat. Dialogi edellyttää myös toivoa, joka kannustaa toimimaan ja taistelemaan tavoitellun päämäärän saavuttamiseksi. Jos osapuolet eivät usko saavuttavansa dialogissa mitään, jää myös kohtaaminen tyhjäksi ja merkityksettömäksi. Dialogisuus sisältää uskon siihen, että kyky luoda ja muuttaa voivat syntyä uudelleen. Se vaatii uskoa tehdä ja uudistaa, uskoa ihmisen kutsumukseen tulla täydemmäksi ihmiseksi. Usko ihmiseen ei silti ole naiivia, vaan dialogisuus on myös kriittistä. (Freire 2005, 81, 97–101.)

Freire (2005, 75) käsittelee paljon kasvattajan ja kasvatettavan suhdetta. Hän kuvaa kasvatusta kahden päinvastaisen kasvatuslinjan kautta. Nämä kasvatuslinjat ovat tallettava kasvatus ja problematisoiva kasvatus. Freiren

puhe kasvatuksesta on käännettävissä myös sosiaalialan ja taide- ja kulttuuritoiminnan ohjaajan ja osallistujan väliseen vuorovaikutukseen.

Freire kuvaa, että tallettavassa kasvatuksessa opettaja säilöö valmista tietoa kritiikittömän oppilaan päähän. Annetun tiedon passiivinen vastaanottaminen heikentää kriittistä tietoisuutta. Tällöin ei synny tahtoa olla aktiivisena toimijana maailman muuttamisessa. Tallettava kasvatusta ei myöskään anna tilaa aidolle kommunikoinnille, luovuudelle ja muutokselle. (Freire 2005, 75–78.)

Freire puhuu problematisoivan kasvatuksen periaatteiden käyttämisestä tallettavan kasvatuksen sijaan. Problematisoivassa kasvatuksessa perinteiset opettaja-oppilas-rajat rikkoutuvat. Kasvatus on yhteinen prosessi, jossa kaikki kasvavat ja josta kaikki ovat yhteisesti vastuussa. Opettaja ja oppilas oppivat molemmat luottamuksellisessa dialogisessa työskentelyssä. Tieto ja tietoisuus voivat syntyä vain ihmisen oman oivaltamisen kautta, hänen ollessaan vuorovaikutuksessa toisten ihmisten ja ympäröivän maailman kanssa. (Freire 2005, 76–86.)

Koska todellisuus on muuttuva, on myös kasvatus jatkuva ja jatkuvasti muokkautuva prosessi. Ihmisen on pyrittävä eteenpäin kohti parempaa ymmärrystä ja tietoisuutta itsestään ja vaikutusmahdollisuuksistaan. Freire uskoo ihmiseen tietoisena, kyvykkäänä, toimivana ja luovana uuden luoja. Kasvatuksen perustana on oltava tahto ja usko aitoon ymmärrykseen, ei vain valmiin tiedon omaksumiseen. Kasvattajan vastuuna on luoda olosuhteet, jossa tieto on mahdollista löytää. (Freire 2005, 85–91, 99.) Freire puhuu siis kasvattajasta mahdollistajana.

3.3 Yhteiskunnallisuus

Tässä luvussa käsitellään sosiaalisen yhteiskunnallista ulottuvuutta. Solidaarisuuteen sisältyvä vastuu toisesta voitaisiin nähdä myös yhteiskunnallisena aspektina. Tässä työssä yhteiskunnallisuudesta puhuttaessa painotetaan kuitenkin erityisesti taidetoiminnan avulla toteutettavaa yhteiskunnallista vaikuttamista, muutokseen pyrkimistä. Toinen yhteiskunnallisuuden painotusalue on yhteiskunnan vaikuttaminen taidetoimintaan eli resurssien ja mahdollistamisen näkökulma.

Erilaisten jaotteluiden perusteella syntyneiden ryhmien kokonaisuutta voidaan kutsua sosiaalisesti rakenteeksi. Tällaisia jaotteluita voivat olla esimerkiksi kieli, työnjako, alue tai uskonto. Tällöin sosiaalisella viitataan yhteiskunnalliseen. (Hämäläinen & Kurki 1997, 15.)

Ihminen tuottaa yhteiskuntansa sosiaalista tilannetta oman toimintansa kautta, vuorovaikutuksessa toisten kanssa. Tämä todellisuus taas asettaa hänen olemassaolonsa ja toimintansa ehdot. Ihminen ja yhteiskunta muovaavat toisiaan jatkuvassa dialogisessa muutosprosessissa. (Freire 2005, 52–53.)

Freiren mukaan todellisuus on muokkautuva ja muokattava prosessi, ei kyseenalaistamatonta pysyvyyttä. Siksi kasvatusta ei tule vastata vain

tarpeeseen oppia esimerkiksi kirjoitustaito, vaan kasvatuksella on tärkeä yhteiskunnallista tiedostamista ja muutosvalmiutta lisäävä näkökulma. Kasvatuksella voidaan tukea kriittiseen ajatteluun ja tietoisuuteen itseen vaikuttavista asioista ja omista vaikuttamismahdollisuuksista. Ihmistä aidosti tukevan kasvatuksen keinoin tavoitellaan kriittistä puuttumista ja pyritään tukemaan luovaa ihmisistä itsestään lähtevää toimijuutta todellisuuden muuttamiseksi. (Freire 2005, 79, 85–90.)

Ihminen ei ole irrallaan sosiaalisesta todellisuudesta tai sen armoilla, vaan juuri hänen tehtävänsä ja mahdollisuutensa on yhteiskuntansa todellisuuden uudistaminen. On tärkeää havahtua havainnoimaan kriittisesti maailmaa, jossa ja jonka kanssa on ja miten itse siinä toimii. Yhdessä toteutettavalla toiminnalla ja sen reflektoinnilla voidaan tukea sen ymmärtämistä, että jokainen yksilö osaltaan vaikuttaa yhteisöihinsä ja yhteiskuntaansa. Tiedostaminen ja ymmärrys eivät kuitenkaan riitä. Aito muutos edellyttää todella tapahtuvaa tietoa puuttumista ja asioihin vaikuttamista. (Freire 2005, 73, 85–90, 95–97.)

Kasvatuksen keinoin voidaan siis tukea yksilöitä ja yhteisöjä näkemään oma vaikutuksensa yhteiskuntaan. Tiedostamisen lisäksi tarvitaan mahdollisuuksia toimia konkreettisesti ja vaikuttaa aktiivisesti. Taidetoiminta mahdollistaa yhteiskunnallisen kannanoton ja vaikuttamisen. Yhteiskunta kasvatuksen tuottajana asettaa mahdollistamalleen toiminnalle tavoitteet ja resurssit. Taidetoiminnan tuottaja arvottaa ja päättää siitä, kuinka vahvasti taidetoiminta tukee osallistujaa kertomaan mitä hän ajattelee, tuomaan sen julkiseksi ja toimimaan aktiivisesti muutostoiveensa puolesta.

3.4 Innostaminen sosiaalipedagogisena työmuotona

Tässä luvussa esitellään sosiaalipedagogista näkökulmaa ihmisestä, yhteiskunnasta ja kasvatuksesta. Ensin kuvataan suppeasti sosiaalipedagogiikkaa sosiokulttuurisen innostamisen pohjana. Tämän jälkeen avataan sosiokulttuurista innostamista toimintamuotona.

Sosiaalipedagogiikka sanassa yhdistyvät sanat sosiaalinen ja pedagogiikka. Sosiaalinen on sana, jolle voi antaa laajoja määritelmiä ja erilaisia rajoituksia. Hämäläisen ja Kurjen mukaan sosiaalinen voidaan jakaa kolmeen päämerkitykseen, solidaarisuudeksi, vuorovaikutukseksi ja yhteiskunnallisuudeksi. Tätä jakoa kutsutaan tässä työssä myös sosiaalisen kolmijaoksi. Pedagogiikka tarkoittaa oppia kasvatuksesta. Sosiaalipedagogiikassa se tarkoittaa ajattelutapaa inhimillisen kasvun mahdollisuuksista. (Hämäläinen & Kurki 1997, 14–15.)

Sosiaalipedagogiikka on yhdistelmä sosiaalista ja pedagogista näkemystä ihmisistä, yhteiskunnasta ja sosiaalisista ongelmista. Se on kasvatusoppi, joka korostaa kasvatuksen yhteiskunnallisuutta, yhteisöllisyyttä ja vuorovaikutusta sekä sosiaalisen hädän lievittämistä. Nämä näkökannat eivät välttämättä sulje toisiaan pois, vaan ne lomittuvat yhteen. (Hämäläinen & Kurki 1997, 15–16.)

Sosiaalipedagogiikka on syntynyt yhteiskuntien tarpeista, ehkäisemään ja lievittämään yhteiskunnallista huono-osaisuutta. Se pyrkii vastaamaan modernin yhteiskuntarakenteen synnyttämän yhteisöjen rikkonaisuuden tuomiin sosiaalisiin haasteisiin ja taistelemaan yhteiskunnallisia epäkohtia vastaan. Sosiaalisia ongelmia ratkotaan kasvatuksellisin keinoin nähdessä arvokas, muutoskykyinen yksilö ja muokattava yhteiskunta, johon hän pystyy vaikuttamaan. Sosiaalipedagogiikka korostaa ihmisen olemassa oloa vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa ja osana yhteisöjään. (Hämäläinen & Kurki 1997, 11–15.)

Sosiaalipedagoginen työ voi koskea niin erityisen tuen tarpeessa olevia, kuin aivan kaikkia kansalaisia. Se voi olla yleistä ja kaikkia koskevaa kansalaiskasvatusta tai taistelua syrjäytymistä, perustarpeiden tyydyttymättä jäämistä ja ongelmien kasautumista vastaan. Työskentely eri alueilla vaatii alakohtaista sisällöllistä ja menetelmällistä osaamista. (Hämäläinen & Kurki 1997, 19–20.)

Sosiokulttuurinen innostaminen on sosiaalipedagogiseen ajatteluun pohjautuva työote. Innostamisessa mennään lähelle ihmistä ja hänen omaa arkeaan ja kokemustaan. Ihmisen oma osallistuminen ja toiminnan avoin ja vapaaehtoinen luonne nähdään tärkeinä. Sosiokulttuurisessa innostamisessa keskeistä on myös yhteisöllisyys, osallistuminen, toimintaan sitoutuminen, herkistyminen, dialogi ja luovuus. (Kurki 2000, 14.)

Innostamisella pyritään herkistämään ihmisiä, lisäämään heidän tietoisuuttaan ja keskinäistä vuorovaikutustaan ja saamaan heidät liikkeelle. Ihminen nähdään kokonaisvaltaisena yksilönä omassa elämäntilanteessaan ja osana yhteisöjään ja yhteiskuntaansa. Ihminen nähdään sosiaalisena olentona, jolla on tarve tuntea tulevaisuutensa hyväksytyksi itsensä ja ryhmän jäsenenä. Identiteettiä pyritään vahvistamaan hänen omien yhteisöjensä sisällä. Asiakkaalla itsellään ja hänen läheisverkostossaan jo olemassa olevia voimavaroja pyritään ottamaan käyttöön ja vahvistamaan. Tavoitteena on, että ihmiset kehittäisivät itse ratkaisumalleja omiin tarpeisiinsa ja ongelmiinsa. (Kurki 2000, 19–28.)

Toiminnalla tuetaan prosesseja, joiden avulla voidaan saavuttaa innostamisen keskeiset tavoitteet. Näitä tavoitteita ovat ihmisen yksilöllisen vahvuuden ja yhdessä toimimisen kehittyminen, toiminnan muodostuminen kaikille yhteiseksi projektiksi ja oppiminen yhdessä yrittämiseen. Innostamisen projekteissa tavoitellaan myös konfliktien ratkaisemista yhdessä sekä ryhmässä toimimisen oppimista. Toiminnalle asetettavien tavoitteiden tulee olla realistisia ja lähtöisin asiakkaasta itsestään. (Kurki 2000, 121–122.)

Sosiokulttuurisessa innostamisessa käytetään käsitteitä kulttuurinen demokratisaatio ja kulttuurinen demokratia. Kulttuurisessa demokratisaatiossa innostajat toimivat välittäjinä kansan ja taiteen välillä tavoitellen kulttuurista nauttimisen mahdollisimman hyvää saavutettavuutta. Kulttuurisessa demokratiassa tavoitellaan ihmisen omaa osallistumista. Osallistumista, jossa ihminen itse toimijana tuottaa arkeansa ja kulttuuriensa. Innostajan tehtävänä on toimia osallistumisen mahdollistajana. Sosiokult-

tuurisen innostamisen keinoin pyritään kulttuuriseen demokratiaan ja kasvattavaan, solidaariseen yhteiskuntaan. (Kurki 2000, 14.)

Sosiokulttuurisessa innostamisessa toiminnalla pyritään laadulliseen muuttamiseen. Toiminnan laadukkuus ja tavoitteisiin vastaavuus varmistetaan refleктоimalla toimintaa sen aikana. Toiminnassa on tärkeää pysyä selvillä sen keskusideasta, perusteluista, tavoitteista, välitavoitteista, paikasta ja ajasta. Dialogisesti toteutettava toiminta on aina toimijoidensa mukana muuttuva prosessi, on tärkeää pysähtyä sen aikana tarkastelemaan päämäärää, jo tehtyä ja miten eteenpäin tulisi jatkaa. (Kurki 2000, 26, 120–128.) Päättäneen toiminnan arviointi antaa oppia niin kyseiseen toimintaan osallistuneille, kuin tulevien toimintojen suunnitteluun. Seuraavaksi esitellään taide- ja kulttuurilähtöisiä menetelmiä, jotka voivat olla yksi toiminnan muoto sosiokulttuurisen innostamisen toteuttamisessa.

4 TAIDE- JA KULTTUURILÄHTÖISET MENETELMÄT

Mitä on taide ja kulttuuri? Entä taide- ja kulttuurilähtöiset menetelmät ja mihin niitä tarvitaan? Tässä osiossa avataan tämän opinnäytetyön kannalta tärkeitä käsitteitä ja pyritään vastaamaan tyydyttävästi, joskaan ei tyhjentävästi, edellisiin kysymyksiin. Ymmärtääkseen, mitä ovat taide- ja kulttuurilähtöiset menetelmät, on hyvä olla selvillä taiteen ja kulttuurin käsitteistä. Tässä opinnäytetyössä kulttuuria tarkastellaan erityisesti taiteen näkökulmasta, joka on näkyvä osa kulttuuria. Pääpaino tarkastelussa on taiteen käsitteessä.

Omassa luvussaan tarkastellaan taidetta evolutiivisesta näkökulmasta Disseyanaken (1988) teoriaan pohjautuen. Tämän jälkeen perehdytään soveltavan taiteen käsitteistöön. Lisäksi esitellään toteutuneita taide- ja kulttuurilähtöisiä projekteja sosiaalialalla ja lopuksi taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutuksia.

Von Branderburgin (2008, 16) mukaan kulttuuri käsitteenä on moniselitteinen. Kaikki inhimillinen toiminta voi olla kulttuuria. Arvot ja merkitykset sekä perinteet ja elämänmallit ovat kiinteästi yhteydessä kulttuuriin.

Hyypä (2013, 16) näkee kulttuurin käsitteen hyvin laajasti. Hän jaottelee kulttuurin kolmeen osaan, joista ensimmäinen käsitys kulttuurista kattaa yhteiskunnan vallitsevat arvot ja normit. Toiseksi, kapeammin tarkasteltuna kulttuurin voidaan ajatella olevan sivilisaatio, asiat ja esineet. Kolmanneksi kulttuurilla voidaan viitata tietyn ryhmän, kuten työväenluokan kulttuuriin. Hyypä kieltäytyy ajattelemasta kulttuuria pelkästään korkeakulttuurina ja puhuukin mielellään peruskulttuurista, joka käsittää koko elämäntapamme.

Antropologian ja sosiologian näkökulmista tarkasteltuna taiteen ja kulttuurin välinen yhteys toisiinsa nähden näyttäytyy hieman erilaisena. Antropologian kautta taiteen rooli voidaan nähdä esimerkiksi tarinana. Siinä ihmiset kertovat tarinaa erilaisin keinoin, kuten kuvan ja musiikin avulla. Sosiologian kautta katsottuna taide taas tekee asioista erityisiä, kun elämän merkitykselliset hetket jaetaan yhdessä toisten kanssa. Se, kuinka taide on

osana ihmisen elämää, voi olla merkityksellisintä. Taide suuntaa huomion siihen, mikä on tärkeää, ja liittää omat tarinamme muiden tarinoihin maailmassa olemisen tarkoituksesta. (Von Branderburg 2008, 19.)

Taiteeseen voi osallistua yksilönä monesta eri näkökulmasta, tekijänä, vastaanottajana tai välittäjänä. Kaikkia näkökulmia tarvitaan taiteen kokemiin. Taideteos tarvitsee viestinsä välittämiseen myös katsojan oman kokemuksen, joka on yhtäläillä oleellinen taideteoksessa. (Töyssy ym. 1999, 18–19.)

Von Branderburg (2008, 19) onkin esittänyt taiteen ja kulttuurin toiminnan muotojen jakamista kolmeen eri ryhmään. Kulttuurin kuluttaminen, kuten teatterissa käyminen, sekä kulttuurin omakohtainen harrastaminen, kuten näytteleminen ovat jaon kaksi ensimmäistä ryhmää. Kolmanneksi mainitaan taide- ja kulttuuritoiminnan tutkiva ja uutta tietoa eri tasoilla lisäävä ote.

Bardyn (2007, 21) mukaan taiteessa ja sen tekemisessä on osaltaan kyse siitä, kuinka taide etsii ja löytää suhdettaan yhteiskuntaan. Taide voikin olla tapa kuvata ilmiöitä sekä havaintoja ja niiden esille tuominen on monien lähteiden mukaan yksi taiteen merkityksistä. Bardyn sanoin ”taide on tapoja kuvata ja nimetä maailmaa työstämällä havaintoja ja kokemuksia taiteen eri lajeissa koetelluin keinoin”.

Voiko taide ja kulttuuri olla epäreilua? Koivunen (2007, 295) selvittää taiteen ja kulttuurin etiikkaa määrittelemällä reilu kulttuuri -käsitettä. Reilu kulttuuri merkitsee kulttuuristen oikeuksien toteutumista esteettömästi, eli siten, että jokainen pääsee osalliseksi kulttuurista ja oman kulttuuripiirin traditiosta. Reilu kulttuuri takaa tasa-arvoiset mahdollisuudet kaikilla osaluilla kulttuurin saatavuudelle ja saavutettavuudelle, sekä kulttuurin tekemisessä että siihen osallistumisessa.

Taide tuntuu aina olevan suhteessa johonkin, kuten esimerkiksi aikaan, ihmiseen tai yhteisöön. Harvoin taide vain on. Taide tuntuukin tarvitsevan suhteen, joka antaa sille merkityksen.

Taiteilijan teos voi kertoa suhteesta ympäröivään yhteisöön. Taiteen kautta on voitu ilmaista yhteisyyden vertauskuvia, jotka ovat tukeneet yhteiskunnallisia tarkoituksia. Taiteella on ollutkin vahva rooli yksilöllisen persoonan kasvun lisäksi sosiaalisen yhteistunnon rakentumisessa. Taide on siis kertomus ihmisestä, ihmisen kokemushistorian tallentaja. Taiteen käsitystä voidaan verrata uskonnon käsitteeseen. Molempien avulla voidaan havainnollistaa sekä yksilöä että yhteiskuntaa. Taiteen historiasta on luettavissa sekä yksilöiden että kokonaisten yhteiskuntien tarinoita. (Töyssy ym. 1999, 18–19.) Kuusen (1963, 5–14) mukaan yhteistunto on sitä, kun sosiaalinen motiivi nähdään osana yhteiskuntapolitiikkaa, eli voidaan puhua ihmiskeskeisestä yhteiskuntapolitiikasta. Tämä tarkoittaa sitä, että sosiaalipolitiikan mukainen sosiaalinen vastuu otetaan huomioon myös yhteiskuntapolitiikan alueella.

Rossi pohtii Heikinahon haastattelussa taidetta, sen arvosidonnaisuutta ja suhdetta valtaan sekä kritiikkiin. Rossi hahmottelee, kuinka kaikki taide ilmentää arvoja tavalla tai toisella. Taide voidaan nähdä myös arvojen tuottajana, se on osallistuvaa ja usein myös poliittista. Rossin mukaan kaikki, jotka laittavat yhteiskunnassa esille jotakin, kuten esimerkiksi taiteilija, käyttävät valtaa jollain tasolla. Esille laittaminen kohdistaa ihmisen huomion johonkin. Teoksen äärelle pysähtyminen ja sen miettiminen on valtasuhde, jossa myös teoksen katsojalla on valtaa muun muassa tulkita teosta. (Heikinaho 2004, 10–13.)

Taide suhteessa tieteeseen näyttäytyy mahdollisuutena. Ihminen, yhteisö ja yhteiskunta ovat moniselitteisiä. Tämän kaiken ymmärtämiseen tarvitaan monenlaisia tarkastelukulmia, jotka täydentävät toinen toisiaan.

Sava (1998, 110) pohtii taiteen ja tieteen välistä yhteyttä. Tieteisiin verrattuna voidaan taiteen avulla tietää toisella lailla. Ajattelen siis olen - maailmasuhteen rinnalle tulee aistin ja tunnen, siis maailma on -suhde. Sava hahmottaa kyseistä maailmasuhdetta viitaten Eisnerin sanatarkkaan kuvaukseen: ”Jos tiedämme mitä ruusu on latinaksi, mutta emme tiedä miltä se tuoksuu, olemme jättäneet tavoittamatta jotakin olennaista ruusun käsitteen merkityksestä. Voisi myös sanoa, ettemme tiedä paljon ruususta.”

Taiteen avulla voidaan saada tietoa ihmisestä ja hänen kokemistaan merkityksistä. Eskola kuvailee 700 kertomuksen kattanutta omaelämäkerrannallista kirjoituskilpailuaineistoa taiteen ja kirjallisuuden koetuista vaikutuksista. Kirjoittajina ovat toimineet taiteen harrastajat ja ammattitaiteilijat. Kertomusten mukaan taide on tukenut kirjoittajia vuorovaikutuksessa ja sosiaalisessa kanssakäymisessä. Kirjoittamisen avulla ihminen koki myös tunteita, joita ei kenties muuten olisi noussut esiin. (Eskola 1998, 39–43.)

Taide voi toimia enemmänkin kuin tiedon lähteenä. Kariston (1998, 65) mukaan osallisuus taiteeseen voi tietämisen kasvun lisäksi kannustaa pohtimaan ilmiöitä ja asioita moraaliseen näkökulmasta. Taide koskettaa ihmistä sekä älyllisellä että tunteen tasolla.

Taiteen kautta voi syntyä mahdollisuus itsensä ilmaisuun ja dialogiin toisten kanssa. Taideteokset ovat merkityksellisiä, tavalla tai toisella peräisin taiteilijan kokemasta. Näin ollen teoksessa on jotain luettavaa, sillä merkitykset ovat peräisin samasta kokemusmaailmasta toisten ihmisten kanssa. Taide tarjoaa haastavan ja suoran keinon puhua yhteisestä koetusta ja näin osallistuu merkityksellisyydellään dialogiin. (Varto 2007, 63–64.)

Taiteen olemusta on pohdittu läpi ihmiskunnan historian. Tyhjentävää vastausta on mahdoton antaa, varsinkaan yhdessä opinnäytetyössä. Aihe kuitenkin koskettaa ja puhututtaa myös taiteen kentän, eli taidemaailmassa toimivien ihmisten, ulkopuolella. Esimerkiksi mediassa käsitellään taiteen olemusta aika ajoin

Petäjä pohtii taiteen filosofista määrittelyä ja näkee sen erittäin haasteellisenä, vaikka aiheesta on kirjoitettu ja väitelty vuosisatojen ajan. Sivuttu-

aan erilaisia taiteen teorioita Petäjä toteaa, että ”kattavaa teoriaa tuskin saa aikaiseksi edes akrobaatti”. Tällä hän viittaa esimerkiksi arvopohdintaan siitä, miksi toinen taideteos on hyvä ja toinen ei. (Petäjä 2014, Helsingin Sanomat 12.4.2014. C4.)

Tieto, taito ja tunne sekä tahto ovat kaikki läsnä taiteellisessa ilmaisussa. Luovuus on keskeistä taiteen tekemisessä, jopa sen keskeisin motiivi. Luovuutta voi myös kehittää ja kaikkien taiteen tekijöiden ei tarvitse pyrkiä ammattitaiteilijoiksi. (Liikanen 2010, 36.)

Jatkossa tässä työssä keskitytäänkin taiteen soveltavaan käyttöön, jonka ensisijaisena päämääränä ei ole ammatillinen toiminta. Taiteen soveltavalla käytöllä voi olla yhtä lailla taiteellisia tavoitteita ja se voi johtaa työskentelyyn ammattitaiteilijana. Tarkemmin soveltavan taiteen käsitettä avataan myöhemmin luvussa soveltava taide. Sitä ennen yritetään vielä ymmärtää taidetta historiallisesta näkökulmasta.

4.1 Evolutiivinen taideteoria

Taide ei ole uusi keksintö. Itse asiassa seuraavaksi esiteltävän teorian valossa taide ei ole lainkaan keksintö, vaan ilmiö, joka vastaa ihmisen tarpeeseen. Yhdysvaltalaisen taiteentutkija Dissayanaken evolutiivinen taideteoria katsoo taidetta erilaisin silmin.

Ihmisen taiteen tekemisen ja harjoittamisen tarve ulottuu pitkälle historiaan. Dissayanaken mukaan nykyinen käsitys taiteesta perustuu pitkälti 1700-luvulta alkaneeseen ajatteluun, jossa taide on vain esteettistä. Dissayanake esittää, että taiteella on alun perin ollut sosiaalinen tehtävä osana arkielämää. (Kaaro, 2006.)

Tutkimuksissaan Dissayanake on yrittänyt ymmärtää käsitettä taide (Art). Eri näkökulmista, erilaisten kysymysten avulla sanalle Taide haluttiin antaa merkitys. Kysymykseen Mitä taide on? (What is Art?) ei tuntunut löytyvän tyhjentävää vastausta. Esimerkiksi alkuperäiskansoja tarkasteltuaan ja esihistoriallisesta näkökulmasta katsottuna ei kaikelle taiteelle löytynyt yhtä yhteistä tyhjentävää piirrettä. Niinpä päätettiin jättää taiteen määritelmä sikseen, jotta suljettiin pois mahdollisuus, että määritelmään olisi tullut lisänneeksi jotain ylimääräistä tai siitä olisi tullut jättäneeksi jotain pois. Dissayanake pohti myös, tarvitseeko taidetta oikeastaan määritellä ja ansaitseeko se määritelmää? (1988, 58–59.)

Sen sijaan, että taide olisi määritelty tyhjentävästi, päätettiin lähestyä taidekäsitettä eri näkökulmasta ja kysyttiin Mitä taide tekee ihmiselle? (What Does Art Do for People?). Mikä olisi voinut olla se universaali asia, joka on saanut ihmiset ympäri maailman tekemään asioista erityisiä? Miksei annettu vain asioiden olla? Oli helppoa ymmärtää, miksi ihminen on kautta aikojen tehnyt asioita, jotka ovat välttämättömiä hengissä pysymiseksi, kuten työkalujen tekeminen, taisteleminen ja leppäminen. Mutta miksi ihmeessä koristeltiin esimerkiksi ihoa tai kaunistettiin kotia? Kauniiksi tekeminen on voinut olla esimerkiksi keino ilmaista sosiaalista asemaa yhteisössä, mutta se ei riittänyt selittämään kaikkea. Kenties taiteella ja kau-

niiksi tekemisellä on oltava ollut selviytymisen kannalta tärkeä asema. (Dissayanake 1988, 61–62.)

Tutkittuaan eri teorioita Dissayanake koki tyhjentävän vastauksen kysymykseen Mitä taide tekee ihmiselle? uupuvan. Taide on voinut olla keino tarkastella tai kokea maailmaa arjen ulkopuolella, joskin myös muut elämykset, kuten esimerkiksi rituaalit, urheilu, leikki ja unelmat ovat voineet tarjota samankaltaisen kokemuksen. Erityisesti rituaaleilla ja leikillä on ollut yhtäläisyyksiä taiteen kanssa. (Dissayanake 1988, 73–74.)

Kysyttyään Mitä taide on, Mitä se tekee ja Miksi se on välttämätöntä, esitettiin, että taiteesta puhuttaisiin käyttäytymisen kautta. Nyt kysyttiin Mitä varten taide on? (What is Art For?) Dissayanaken (1988, 92,151) mukaan ihmisellä on ollut kautta aikain perustavanlaatuinen taipumus käyttäytyä samalla tavoin taiteen näkökulmasta. Hän kutsui tätä taipumusta erityiseksi tekemiseksi (Making Special) ja esitti, että erityiseksi tekeminen on yhtä tärkeää ja universaalia kuin puhuminen ja työkalujen käyttäminen. Kysymykseen Mitä varten taide on, löytyi yksiselitteisin vastaus. Taide oli alun alkaen sitä varten, että sosiaalisesti tärkeistä tapahtumista tehtiin fyysisesti ja psyykkisesti miellyttäviä. Erityiseksi tekeminen oli ikään kuin tapa käsitellä suuria asioita.

Taide on siis jo aikoja sitten palvellut jotain tarkoitusta ja se on tehnyt jonkin asian erityiseksi. Erityiseksi tekeminen on osaltaan näkyväksi tekemistä, Dissanayaken mukaan se on tapa sanoa: Katsokaa, tämä on hyvin tärkeää. Pelkkä sanominen ei riitä asian ollessa erityisen tärkeä. Primitiivisten kansojen taiteessa tärkeitä asioita ovat olleet syntymän ja kuoleman lisäksi esimerkiksi avioliitto. (Kaaro, 2006.)

Tekemällä erityiseksi, yhdessä, on sitouduttu samaan arvopohjaan. Yhdessä koettu erityisen tärkeä puolestaan saa tapahtumasta voimakkaamman. Taide primitiivisten kansojen keskuudessa on ollut siis sosiaalinen kokemus verrattuna länsimaisen taiteen henkilökohtaisemman ilmaisun muotoon, jossa taiteilija tekee ja muut osallistuvat taiteeseen tarkkailijoina, arvostelijoina tai muuten vain ulkopuolisina. (Kaaro, 2006.)

4.2 Soveltava taide

Tässä opinnäytetyössä käytetään yläkäsitettä taide- ja kulttuurilähtöiset menetelmät, jolla viitataan tässä luvussa esiteltäviin erilaisiin soveltavan taiteen muotoihin. Tässä luvussa otetaan siis etäisyyttä taiteen itseisarvoa korostavaan käsitykseen taiteesta. Liikasen (2010, 27) mukaan taide- ja kulttuuritoimintaa voi olla monenlaista. Esimerkiksi harrastus- ja kulttuurikäynnit, toiminnalliset ryhmät sekä sosiokulttuurinen innostaminen tai taide työhyvinvoinnin osana voidaan laskea taide- ja kulttuuritoiminnaksi. Soveltava-, voimauttava- tai yhteisötaide saavat kaikki toimijoiden käytössä kenties aavistuksen erilaisen vivahteen, mutta ovat luettavissa taide- ja kulttuuritoiminnaksi.

Bardy (2007, 25) kuvailee, kuinka taide- ja kulttuurilähtöisissä hankkeissa sosiokulttuurisen arjen elävöittäminen on vahvasti läsnä. Hanke voi olla

nimetty yhteisötaiteeksi, soveltavaksi taiteeksi tai taide- ja kulttuurilähtöiseksi toiminnaksi. Yhteistä niille on niin sanottu elämänpolitiikka, jossa olennaista on ihmisten yhteinen toiminta.

Edellä on todettu, että taiteella voidaan nähdä monia eri merkityksiä. Kariston (1998, 69) mukaan ikään kuin vastakohtana aiemmalle teos- ja museokeskeisyydelle voidaan taidetta tarkastella tekemisenä. Tämän ajattelun kautta taide tulee lähemmäs ihmisen arkea. Näin annetaan entistä enemmän merkitystä myös yleisölle, kun taiteen dialogisuus ja vuorovaikutussellisuus korostuu.

Virtala (2012) määrittelee soveltavan taiteen käytöstä niin, että verrattuna perinteiseen taiteeseen, on soveltavassa taiteessa käytössä usein muut, kuin taiteelliset päämäärät. Yhteisötaide Von Branderburgin (2008, 36) sanoin on yhteisön jäsenten ehdoilla ja heidän kanssaan tehtävää toiminnallista ja performatiivisella tavalla esitettyä taidetta. Vuorovaikutus ja kommunikaatio korostuvat yhteisötaiteessa. Röppänen (2013, 31–32) on hahmottanut performatiivisuuden teatteriesityksessä tarkoittavan yhteisesti syntyvää kokemusta, joka ei ole ennakoitavissa. Myös vuorovaikutus kaikkien teoksen tai esityksen osapuolten kesken on oleellista performatiivisessa esitystavassa.

Taide tulkitsee aikaansa ja yhteisötaiteelle voidaan nähdä olevan tilausta tässä ajassa. Yhteisötaiteessa yhteiskunnan erilaiset, jossain määrin eriytyneet tahot voivat työskennellä yhdessä taiteilijan avustamana. Yhteisötaiteen avulla voidaan tutkia erilaisia suhteita, suhdetta itseen ja toisiin. Yhteisötaidetta tehdään eri syistä ja erilaisten ihmisten kanssa. (Bardy 2007, 24–25.)

Yhteiskunta muuttuu. Yhä enemmän on olemassa ihmisiä, joilla on hyvin monenlaisia haasteita. Ihmisten auttamiseksi tarvitaan moninaisia keinoja perinteisten auttamismuotojen lisäksi. Taide- ja kulttuurilähtöiset menetelmät soveltuvat eri elämäntilanteissa oleville henkilöille ja ovat hyvä tapa tavoittaa ihmisiä. (Liikanen 2010, 40.)

Yhteisötaiteilija työskentelee monesti sellaisten ihmisten kanssa, joiden elämässä taide ei ole näkyvästi osallisena. Yhteisötaiteilijat edistävät alueen kulttuuritoimintaa ja organisoivat esimerkiksi ympäristötaidehankkeita tai kulttuuritapahtumia. Yhteisötaiteella voi olla muutoksen edistämisen tavoitteita tai sillä voidaan pyrkiä kiinnittämään huomiota yhteiskunnan epäkohtiin. (Von Branderburg 2008, 36.)

Taiteen avulla voidaan käsitellä vaikeitakin asioita, kun asia etäännytetään fiktiiviselle tasolle. Taide luo tilan ihmisen omalle äänelle ja näkyväksi tulemiselle. Taiteen avulla voidaan sanoittaa asioita, jotka olisivat muutoin sanallisesti hankalasti esitettävissä. Taide on yhteydessä tunteisiimme. Osallistavan taiteen avulla voidaan luoda dialoginen suhde maailmaan. (Häkämies 2013, 9–10.)

Taiteen ja taidelähtöisen toiminnan avulla voidaan saada ihmiseen kosketus tavalla, joka on muilla keinoin vaikea saavuttaa. Taidelähtöinen toi-

minta voi koskettaa tunteita ja saada aistit sekä mielen liikkeelle. On olemassa lukuisia hyviä esimerkkejä siitä, kuinka yhteisöllisen taidetoiminnan avulla ihminen voi tutkia suhdettaan itseensä sekä toiseen ihmiseen. Oma paikka maailmassa tai yhteisössä voi saada uuden merkityksen taiteen avulla. (Bardy 2007, 24–25.)

Taidelähtöiset projektit toteutetaan osallistujien ehdoilla ja siitä näkökulmasta mikä kulloisellekin ryhmälle on tärkeää. Näin ollen yhteisötaide on vahvasti tilannesidonnaista. Toiminnan tavoitteet lähtevät osallistujien tarpeista ja siitä, mikä heille on merkityksellistä. Taidelähtöiseen toimintaan liitetään moniulotteinen ihmiskäsitys, jossa ihminen nähdään yksilöllisenä kokonaisuutena. Ihmisen kunnioitus on perusedellytys kyseissä hankkeissa. (Bardy 2007, 25–26.)

Yhteisötaiteilija Heikinahon (2008, 95) mukaan hänen työskentelynsä on ”yritystä löytää yhteyttä toiseen”, siis eräänlainen kommunikaatioharjoitus. Taitelijan rooli muuttuu taiteen tekemisen eri vaiheissa. Yhteisötaiteessa taiteilija toimii mahdollistajana, jonka osaaminen on tekijöiden ja yhteisön käytössä.

Keskeneräisyys kuuluu olennaisena osana yhteisötaiteeseen, jossa korostuu myös dialogisuus. Yhteisötaideteos ei välttämättä näe loppua, sillä loppuun vieminen merkitsisi myös keskusteluyhteyden loppumista. Heikinaho kuvaa, kuinka hänen taiteellinen työskentelynsä on prosessi, jossa työ muokkaantuu vaihe vaiheelta. Kohtaaminen syntyy olemalla läsnä, olemalla alttiina tilanteelle ja tiedostamalla, että jokainen hetki on tärkeä. (Heikinaho 2008, 98.)

Taidelähtöiseen työskentelyyn liittyy yllätyksellisyys ja uutta luova voima. Työskentelyn kautta voi syntyä yllätyksellistä tietoa. Taiteen kautta voidaan nähdä asioita uudella tavalla ja vanhat tapahtumat saavat uudenlaisia merkityksiä. Taidelähtöisen työskentelyn aikana esiin voi nousta vaikeitaakin tunteita tai muistoja. (Känkänen & Tiainen 2007, 85–86.)

Vaikka taiteen soveltava käyttö voi nostaa esiin vaikeitakin tunteita ja muistoja, liitetään taiteen soveltavaan käyttöön ennen kaikkea hyvinvointivaikutuksia. Taiteen avulla voidaankin käsitellä patoutuneita tunteita, joista vapautuminen keventää ihmisen mukanaan kuljettamaa taakkaa. Seuraavassa eritellään tarkemmin taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutuksia eri näkökulmista.

4.3 Taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutukset

Hyvinvointi lienee yhtä tuttu ja käytetty sana sosiaalialalla kuin pahoinvointi. Tässä luvussa pysähdytään hetkeksi hyvinvointi -käsitteen äärelle. Lopuksi tarkastellaan taide- ja kulttuuritoiminnan ohjaajien sekä muiden taiteen alan toimijoiden näkökulmasta taiteen vaikutuksia ihmiseen.

Taide- ja kulttuurilähtöiset menetelmät ennalta ehkäisevän työn näkökulmasta tarkasteltuna tarjoavat paljon vaihtoehtoja ja mahdollisuuksia hyvinvoinnin tukemiseksi. Yksilöllisten voimavarojen tunnistaminen ja nii-

den käyttöönoton tukeminen ovat tie hyvinvoinnin edistämiseen. Mitä sitten on hyvinvointi ja mistä se koostuu? Allardtin (1976, 38) klassikkomääritelmä jakaa hyvinvoinnin ulottuvuudet kolmeen perusluokkaan. Yksilöiden tarpeentyydytys on lähtökohtana jaossa, jossa Elintaso (Having), Yhteisyyssuhteet (Loving) ja Itsensä toteuttamisen muodot (Being) kuvaavat ihmisen perustarpeita.

Allardt esittää, että ensisijainen tarve on Elintaso, joka vaikuttaa ihmiseen kokonaisvaltaisesti käyttäytymistä myöden. Ihminen saattaa kestää hurjissakin olosuhteissa muut tarpeet unohtaen, mikäli henki on uhattuna. Elintaso koostuu esimerkiksi terveydestä, koulutuksesta, työllisyydestä ja asuinoloista. Kaikki ihmiset tarvitsevat elintason osatekijöitä ja aineellisten resurssien tietty taso on perusedellytys elämälle. (Allardt 1976, 40–41.)

Yhteisyyssuhteet toisena Allardtin esittämänä luokkana kuvaavat yksilökeskeisesti ihmisen tarvetta rakkauden lisäksi esimerkiksi solidaarisuuteen, toveruuteen ja sosiaalisiin suhteisiin. Yhteisyys resurssina edesauttaa muiden arvojen toteutumista. Mikäli ihminen ei saavuta yhteisyyttä, voivat seuraukset olla vakavat. Lääketieteellisten tutkimusten mukaan syrjityksi tulemisella on yhteyksiä esimerkiksi psykooseihin ja neurooseihin. (Allardt 1976, 42–44.)

Vaikeasti mitattavissa oleva, mutta tärkeä hyvinvoinnin osa, Itsensä toteuttamisen muodot, käsittää esimerkiksi ilmiöitä, kuten korvaamattomuus ja arvonanto. Näillä tarkoitetaan yksilön näkemistä persoonana ja korvaamattomana erilaisissa yhteisöissä, kuten perheessä, ystäväpiirissä ja organisaatioissa, esimerkiksi työssä. Itsensä toteuttamisen muotojen osatekijöinä yksilöllä on mahdollisuus harrastuksiin ja vapaa-ajan toimintaan sekä poliittiseen osallistumiseen. (Allardt 1976, 46–47.)

Mitkä sitten voisivat olla taiteen vaikutukset ihmisen hyvinvoinnille? Näkökulmia on luonnollisesti useita, jopa vastakkaisia. Teatteri Vanha Jukon taiteellinen johtaja Sorjanen kuvaa omaa kokemustaan taiteesta. Hän kuvaa maailmankuvan muuttumista, kuinka ”Itselleni tärkeimpien taidekokemusten jälkeen on tuntunut kuin minut olisi runneltu, tehty törkeä henkinen pahoinpitely”. Sorjanen ei kannata nykyistä suuntausta, jossa ”suomalaisesta taidekentästä on tulossa jonkinlainen sosiaali- ja terveystieteiden sivukonttori”. Lopuksi hän toteaa kolumnissaan taiteen itseisarvoa korostaen ”Taide on itseisarvo, sillä ei ole tiettyä tehtävää eikä sitä voi yrittää lukita suorittamaan sellaista. Se kyllä *voi* aivan mitä vain, mutta sen ei *tarvitse* yhtään mitään”. (Sorjanen 2014, Yle uutiset 19.2.2014.)

Hyypä (2013, 8, 15) on tutkinut taiteen ja kulttuurin vaikutusta ihmisen terveyteen. Useissa tieteellisissä tutkimuksissa todettiin voimakkaita myönteisiä vaikutuksia terveyteen. Hän esittää tutkimuksiinsa perustuen ja muihin tutkimuksiin viitaten, että yhteisöllinen kulttuuriharrastus vaikuttaa hengissä säilymiseen myönteisesti.

Von Branderburg (2007, 182) kuvailee tutkimuksen kautta todetuiksi taide- ja kulttuuritoiminnan hyödyiksi neljä erilaista vaikutustapaa. Taiteelli-

set elämykset merkityksenantajina, inhimillisten tarpeiden tyydyttäjinä sekä aistien virkistyttäjänä vaikuttavat ihmisen hyvinvointiin. Toiseksi kuvataan taiteen yhteyttä hyvään terveyteen, työkykyyn ja kokemukseen hyvästä elämästä hyvinvointia lisäävänä tekijänä. Kolmanneksi tekijäksi mainitaan kulttuuri- ja taidetoiminta sekä -harrastukset yhteisöllisyyden edistäjinä ja elämänhallinnan lisääjänä. Viimeiseksi otetaan esille taiteen merkitys elinympäristön viihtyisyyden kohentajana.

Taide voi muuttaa ihmistä muun muassa ajattelun kehityksen kautta. Uteliaisuus kasvaa ja tiedon lisääntymisen myötä voidaan esimerkiksi oppia, että erilaisuus ei välttämättä ole uhka. Kyky suhtautua erilaisuuteen myönteisesti voi lisääntyä ja herkkyyys hioutua taiteen kautta. (Karisto 1998, 69.)

Pelkkä ruumiillinen ravinto ei riitä ihmiselle. Kasvun ja mielihyvän takaamiseksi tarvitaan myös yhteyttä toisiin ihmisiin. Kohtaaminen voi olla taidetta. Kohdatessaan toisen ihmisen, tapahtuu jotakin enemmän tai vähemmän merkityksellistä. Yleensä ihmiselle on ominaista etsiä ja löytää tuota merkityksellisyyden tunnetta ja pyrkiä sosiaalisiin suhteisiin. Joskus voi syystä tai toisesta ihmiselle olla vaikeampaa saavuttaa kohtaamisen ja merkityksellisyyden tunnetta. (Rinta-Panttila 2007, 48.)

Taiteellisten menetelmien, kuten esimerkiksi tanssin avulla voi nähdä itsensä uusin silmin ja rakentaa identiteettiänsä uudelleen. Taiteellisessa prosessissa pienetkin asiat ovat merkityksellisiä. Se, että jaksaa enemmän, uskaltaa enemmän ja löytää yhteyttä toisiin lisää itseluottamusta. (Rinta-Panttila 2007, 51.)

Myös teatteri menetelmänä voi antaa väylän minuuden rakentumiseen. Kansanedustaja Filatovilla (2013) on pitkä teatteritausta. Työväen Näyttämöiden liiton puheenjohtaja kertoo löytäneensä tiensä politiikkaan nimenomaan teatteriharrastuksen kautta. Teatterin kautta voidaan pohtia maailmanmenoa ja jäsentää todellisuutta. Taidelajina teatteri on sosiaalinen ja siinä voidaan nähdä monta eri tasoa. Teatterissa liikutaan henkilökohtaisella, sosiaalisella ja yhteiskunnallisella tasolla. Toisinaan se voi toimia ikkunana menneeseen tai ovena tulevaisuuteen. (Filatov 2007, 65–66.)

Eri-ikäiset ihmiset hyötyvät taiteesta ja kulttuurista. Filatov (2007, 66) tarkastelee teatterin, taiteen ja kulttuurin vaikutusta lapsiin. Hänen mukaansa taiteella ja kulttuurilla on kasvattava ja yleissivistävä vaikutus. Pelkät muiden tuottamat taide-elämykset eivät riitä, vaan lapsille tulee antaa tilaa omalle luovuudelle. Teatterin itsessään ei tarvitse toimia opettajana, mutta sen avulla voidaan saada kosketus tunteisiin.

Kulttuurin vaikutuksia eri tasoilla erittelevä Filatov (2007, 63–64.) perää kulttuurin tärkeyttä luovuuden ja innovatiivisuuden lähteenä. Taiteesta ja kulttuurista saatavien yksilöllisten hyötyjen, kuten vuorovaikutustaitojen kehittymisen lisäksi, koko yhteiskunta hyötyy kulttuurin ja luovuuden läsnäolosta. Kulttuurilla on yhteys yhteiskunnan menestykseen, tosin sen tulokset eivät ole luettavissa vuosikatsauksista. Kulttuuriin tulisi panostaa

mahdollisuuksien luomisen näkökulmasta, sillä veroina sijoitetut eurot palautuvat takaisin hyvinvointina.

4.4 Taide- ja kulttuurilähtöinen toiminta sosiaalialalla

Taide- ja kulttuurilähtöistä toimintaa toteutetaan lisääntyvässä määrin sosiaalialalla erilaisissa tilanteissa, ympäristöissä ja organisaatioissa. Toiminnan käynnistämiseksi perusteellinen keskustelu esimerkiksi toiminnan tavoitteista ja käytännön toimista onkin aina paikallaan. On hyvä huomioida esimerkiksi, että on eri asia mennä valmiiseen ryhmään, kuin että ryhmä muodostetaan uuden asian ympärille.

Tämän luvun tarkoitus on esitellä lukijalle taide- ja kulttuurilähtöisen toiminnan käyttämistä sosiaalialalla eri näkökulmista. Projektien pituudet vaihtelevat, samoin niiden sisällöt ja tavoitteellisuus. Toiminnan tulisikin lähteä aina osallistujien tarpeesta ja toimintaa tulisi toteuttaa osallistujien ehdoilla. Lisäksi esitetään näkökulmia myös siihen, minkälaista osaamista soveltavan taiteen ohjaaja tarvitsee.

Tampereen yliopiston Tutkivan teatterityön keskuksen vuosina 2010–2013 toteutettu Voimaa taiteesta -hankkeessa edistettiin taiteen soveltavan käytön edellytyksiä monin eri tavoin. Hankkeessa kehitettiin uusia taidelähtöisiä palveluita ja jaettiin tietoa alan toimijoiden kesken. Lisäksi hankkeessa edistettiin luovan alan yrittäjien palvelumuotoiluosaamista, eli idean saattamista tarjottavaksi tuotteeksi. Hankkeen julkaisu Voimaa taiteesta -malleja taiteen soveltamiseen hyvinvointialalla käy hyvästä käsikirjasta taidelähtöisten menetelmien käytöstä sosiaalialalla. Julkaisussa esitellään erilaisia sovellettavissa olevia toimintamalleja eri kohderyhmien kanssa työskennellessä. (Malte-Colliard & Lampo 2013, 2–3.)

Kenties pitkäaikaisin soveltavan taiteen ja taiteen hyvinvointivaikutuksia edistänyt verkostotyön voimannäyte, vuodesta 1992 Suomessa toiminut Terveyttä kulttuurista -hanke, on esimerkki, joka usein mainitaan kirjoitettaessa taidemenetelmien käytöstä sosiaalialalla. Hanke on muuttanut muotoaan ja sen päättymisen jälkeen jatkanut toimintaansa Suomen mielenterveysseuran koordinoimana. Alun perin hankkeen tarkoituksena oli taiteen vieminen sairaaloihin. Vuosien aikana hankkeen toimintamuodot ovat laajentuneet ja muuttaneet muotoaan taiteen kokemisesta myös taiteen tekemiseen omakohtaisesti. (Liikanen 2010, 33.)

On olemassa hienoja esimerkkejä taide- ja kulttuurilähtöisten menetelmien käytöstä esimerkiksi aikuissosiaalityössä. Menetelmien käytön ei tarvitse olla hankalaa tai aikaa vievää vaan tekeminen voidaan rakentaa osaksi arjen työtä. Pesosen (2007, 44–46) mukaan hallinnollisten toimien ohella asiakkaan kohtaamiselle ei sosiaalityössä välttämättä jää aikaa. Sosiaalityöntekijät kuitenkin tiedostavat ihmisten tarpeen inhimillisyydelle. Sosiaalityön suureksi haasteeksi koetaankin ihmisen auttaminen itsensä ja toisten löytämiseen.

Halu synnyttää yhteisöjä ja kohdata asiakasta ihmisenä synnytti aikuisosiaalityön työyhteisössä Maalaamme yhdessä -ryhmän, joka oli kaikille

avoin. Sosiaalityöntekijät järjestivät puitteet, varasivat tilan ja hankkivat muun muassa hyvälaatuisia maaleja ja papereita. Ihmiset, eli asiakkaat, kutsuttiin maalaamaan yhdessä sosiaalityöntekijöiden kanssa. Toimintaan oli mahdollista osallistua oman tilanteen mukaan, kerran tai useammin. Tarjolla oli pikkupurtavaa, joskus hiljennettiin rentoutumishetken äärelle, katsottiin kuvia tai luettiin runoja. Tekemästään saattoi vapaasti halutesaan kertoa muille, tai jättää kertomatta. Toiminnan tavoitteena oli auttaa osallistujaa löytämään itsensä osana yhteisöä. (Pesonen 2007, 44–47.)

Edellä kuvattu esimerkki on kuvaus siitä, kuinka taide- ja kulttuurilähtöisiä menetelmiä voidaan käyttää osana sosiaalityön arkea. Tietoisuus toiminnan tavoitteista, aito halu auttaa ja innostus asiaan onnistuu myös kii-reen keskellä ja auttaa tekemään laadukasta taidelähtöistä toimintaa. Taide- ja kulttuurilähtöisten menetelmien käyttämiseen voidaan tehdä aivan oma strategiansa, kuten Helsingin Diakonissalaitoksella on tehty. Rinta-Panttilan (2007, 52) mukaan Helsingin Diakonissalaitoksen diakoniatoi-messa työtä tehdään moniammatillisesti. Eri alojen taiteilijat ja kulttuuri-tuottaja työskentelevät diakoniatyöntekijöiden rinnalla erilaisten avun tar-peessa olevien ihmisten kanssa. Diakonissalaitoksella on käytössään taide- ja kulttuuritoiminnan strategia, jonka ohjaamana toimintaa toteutetaan. Laitoksella koetaan, että taide ja kulttuuri tuovat uutta näkökulmaa laitok-sen perustehtävän rinnalle.

Myös lastensuojelutyössä on hyviä kokemuksia taide- ja kulttuurilähtöisistä menetelmistä esimerkiksi aikuisten ja nuorten välisen vuorovaikutuksen löytymisessä silloin, kun sanat ovat olleet vaikeasti löydettävissä. Känkä-nen ja Tiainen (2007, 82) kuvailevat, kuinka lastensuojelun lapsilla ei vält-tämättä ole ollut riittävän turvallinen kasvuympäristö, joka olisi antanut tarpeeksi tilaa kasvaa omaksi itsekseen. Lähestulkoon vuoden kestänee-seen Elämänkertaketju-hankkeeseen osallistui lastensuojelulaitoksen työn-tekiäjiä ja lapsia. Tavoitteena oli eri ilmaisutaitojen avulla saada omaa elämäntarinaa rakennettua. Työskentelyssä kanssakäymistä pyrittiin rikas-tuttamaan ja ajatuksia saamaan liikkeelle. Elämänkertaketju-hankkeen yh-tenä tuloksena voitiin nähdä, että taiteellinen toiminta jäsensi lapsen ja ai-kuisen, eli asiakkaan ja lastensuojelun työntekijän kohtaamista ja toi ar-keen uutta järjestystä. Hankkeen myötä myös lastensuojelun työntekijöille mahdollistui asioiden ja oman elämän tarkkailu uudessa roolissa.

Taide- ja kulttuuritoiminnan ohjaajina toimivat erilaiset ammatillaiset vaihtelevilla koulutustaustoilla. Onnistuneeseen lopputulokseen tarvitaan erilaista osaamista. Liikanen (2010, 27) on jakanut taiteen soveltamisen käytön hyvinvoinnin ja terveyden edistämisessä kulttuurin keinoin kol-meen ryhmään, jonka kaksi ensimmäistä ovat ehkäisevä ja ennakkoiva työ sekä hoito- ja hoivatyö. Kolmas ryhmä, taide psykiatrian apumenetelmänä, rajautuu tämän työn ulkopuolelle. Terapioiden käyttö vaatii aina koulute-tun terapeutin osaamista.

Taiteen ennaltaehkäisevällä toiminnalla tarkoitetaan itsenäistä tai ohjattua taiteen harrastamista. Taide- ja kulttuuritoimintaa ennaltaehkäisevän työn näkökulmasta voi ohjata esimerkiksi taiteilija, virikeohjaaja, artenomi tai artesaani. Hoito- ja hoivatyön sekä kuntoutumisen alueella, jolloin luovat

terapiat ja kulttuuritoiminta ovat osana hoito- ja palvelusuunnitelmaa, toimii taide- ja kulttuuritoiminnan ohjaajana yleensä terapeutti tai sosiaali- tai terveystieteiden koulutuksen saanut ammattilainen. Myös taide- ja kulttuurialan koulutuksen saanut ammattilainen voi toimia ohjaajana kuntoutumisen alueella, jolloin suositellaan täydennyskoulutusta ihmisen kohtaamiseen. Toisaalta sosiaalialan ammattilaisella, joka toimii taide- ja kulttuuritoiminnan ohjaajana, on hyvä olla taideaineiden opintoja. (Liikanen 2010, 28.)

Ohjaaminen vaatii monialaista osaamista. Tarvitaan tilannetajua ja herkkyyttä kohdata ihmisiä. Ohjaajan tärkein tehtävä on pitää ohjattavat turvassa. Turvallisuus on olotila, jossa Känkäsen ja Tiaisen (2007, 83–85) mukaan ei ole ihmisen minuutta uhkaavia elementtejä. Luottamusta voidaan synnyttää esimerkiksi erilaisilla draamaharjoituksilla. Harjoituksille ja tilanteille tulee antaa aikaa ja herkkyyttä. Tilanteissa, joissa ollaan tekemisissä ihmisten henkilökohtaisten prosessien kanssa, tulee olla valmius muuttaa suunnitelmia tarpeen mukaan.

Yhteisöllistä taidetoimintaa voidaan toteuttaa työparityönä, jossa kaksi eri ammattilaista voi täydentää toistensa osaamista. Näin voidaan ratkoa kysymyksiä, joihin ei yksin olisi löytynyt vastauksia. Esimerkiksi opettaja ja taiteilija voivat yhdessä työskennellä oppilaiden parhaaksi. Moniammatillinen työskentely perustuu vuorovaikutukselle, jossa koetellaan jännitteiden sietokykyä. Muun muassa osaamisen ja vastuun jakamisen myötä voi työntekijöiden ammatti-identiteetti kehittyä. Työparityöskentely voi toimia yksinäisen työn rikastuttajana, kun asioita voidaan jakaa toisen ammattilaisen kanssa, kenties itselle uudesta näkökulmasta. (Bardy 2007, 27.)

Edellä on kuvattu tämän opinnäytetyön taustaa, tavoitteita sekä sijoittumista hallinnon rakenteisiin. Lisäksi on perehdytty tämän opinnäytetyön teoreettisiin näkökulmiin. Tulevassa opinnäytetyöraportin toisessa osassa keskitytään kuvaamaan tämän opinnäytetyön tutkimusta ja sen toteutuksen eri vaiheita.

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tässä osiossa esitellään tämän opinnäytetyön laadullisen tutkimuksen toteutusta. Tutkimuksen tekoon liittyi eri vaiheita, joita pyritään raportoidaan johdonmukaisesti. Ensiksi kuvataan tutkimuksen rajausta tutkimusprosessin aikana. Tämän jälkeen avataan laadullisen tutkimuksen käsitettä. Omissa luvuissaan kuvataan tutkimusaineiston keruun prosessia ja esitellään taidetoimintaa, jota kautta aineisto saatiin tutkijoiden analysoitavaksi.

Tutkijat pohtivat työskentelyprosessin aikana tarkkaan työn rajausta. Samaa aihepiiriin liittyi paljon mielenkiintoista tutkittavaa. Tutkijat pohtivat muun muassa tutkimusaiheen rajaamista koskemaan tarkemmin jotain tiettyä toimintaryhmää ja tutkimustulosten vertailua ohjaajan koulutustaan mukaan. Tämän opinnäytetyön tavoitteita ja sen etenemistä pohdittiin ja tarkasteltiin useasti työn aikana. Aina uudelleen tutkijat näkivät tehtäväkseen kaikkeen taide- ja kulttuuritoimintaan yleistettävän tiedon lisäämisen. Saadakseen yleistettävät tulokset tutkijat päätyivät keräämään tut-

kimusaineiston erilaisten taidetoimintaryhmien ohjaajilta. Tutkimusaineisto pyrittiin keräämään niin kattavasti, kuin hallittavuuden kannalta oli mahdollista. Aineiston tarjoama informaatio ja sen tutkimiseen käytettävissä oleva aika haluttiin pitää tasapainossa, jotta voitiin varmistaa laadukas tutkimusaineiston analysointi ja luotettavat tulokset.

Työn aikana tutkimukselle tarjoutui monia, toisiaan sivuavia, tavoitteita. Tutkijat päätyivät määrittelemään tutkimuksen tavoitteet mahdollisimman yksiselitteisesti pitääkseen itsessään laajan aiheen hallinnassa. Sosiaalisen käsite päädyttiin määrittelemään Hämäläisen ja Kurjen (1997, 15) mukaan. Taide- ja kulttuuritoimintaa päädyttiin tarkastelemaan ensisijaisesti soveltavan taiteen teorian kautta.

Tutkimustehtävänä oli tehdä näkyväksi sosiaalisen perspektiiviä taide- ja kulttuuritoiminnassa. Tavoitteena oli saada lisää syventävää tietoa taide- ja kulttuuritoiminnan sosiaalisen ulottuvuuksista. Tutkijat pyrkivät tutkimuksen avulla hahmottamaan ja todentamaan taide- ja kulttuuritoiminnan sosiaalisen näkökulmaa. Tiedon lisäämisellä pyrittiin puolestaan vastaamaan opinnäytetyön tilaajan tarpeisiin sosiaalisen näkökulman kehittämisestä omassa toiminnassaan. Tutkimuskysymykseksi tarkentui Mitä taide- ja kulttuuritoiminnan ohjaajat kertovat sosiaalisesta?

Tämä tutkimus tehtiin laadullisia menetelmiä hyödyntäen. Koska tarkoituksena oli tiedon lisääminen ja merkityksien antaminen, soveltuivat laadulliset menetelmät parhaiten tutkimuksen tekemiseen. Metsämuurosen (2001, 14) mukaan laadullinen tutkimus on erityisen hyvä valinta silloin, kun ollaan kiinnostuneita merkitysrakenteista, tai tutkitaan luonnollisia tilanteita. Lisäksi, jos tarkoituksena on lisätä tietoa joihinkin tapauksiin liittyvistä syyseuraussuhteista, jotka ovat koeasetelmatutkimuksen ulottumattomissa, ovat laadulliset menetelmät erityisen soveltuvia tutkimuksen tekemiseen. Mäkelä (1995, 42) puolestaan esittää, että vain laadullisella tutkimuksella voidaan tutkia sosiaalisen toiminnan joitakin ydinpiirteitä.

Laadullista tutkimusta on hankala tyhjentävästi määritellä. Alasuutari (1994, 18, 30) toteaa laadullisen tutkimuksen olevan prosessi, jossa sovelletaan luovasti sääntöjä ja jopa luodaan uusia perussääntöjen lisäksi. Laadullisessa tutkimuksessa ei pyritä suureen määrään tutkimusyksiköitä.

Laadullinen tutkimus mahdollistaa avoimen tutkimussuunnitelman mukaan etenemisen. Avoimessa tutkimussuunnitelmassa tutkimuksen eri vaiheet limittyvät toisiinsa nähden, eikä niitä ole välttämättä helppo erotella toisistaan. Tutkimustehtävää ja -kysymystä tarkennetaan tutkimuksen edetessä. (Eskola & Suoranta 1998, 16.)

Tämä tutkimus ei pyrkinyt vastaamaan tyhjentävästi siihen, mitä on sosiaalisen perspektiivi taide- ja kulttuuritoiminnassa. Tutkimuksen tekoon suhtauduttiin kuin arvoituksen ratkaisemiseen. Johtolankoina olivat taide-toiminnan ohjaajien sekä yhteisötaiteilijan kokemukset ja käsitykset taide-toiminnasta.

5.1 Aineiston kerääminen

Tässä luvussa esitellään tutkimusaineiston keruun eri vaiheita. Eri vaiheiden näkyväksi tekemisellä halutaan tuoda julki tutkimusprosessin päätöksentekoa ja etenemistä. Tämän opinnäytetyön tutkimusaineiston keruu ulottui pitkälle aikavälille jona aikana tutkijat tekivät tärkeitä päätöksiä tutkimukseen liittyen. Tutkimuksen aineisto koostui kolmelta eri taholta kahdella eri menetelmällä kerätystä aineistosta. Luettavuuden kannalta aineiston keräämisprosessi jaotellaan alkuvaiheeseen, toiseen vaiheeseen ja viimeiseen vaiheeseen.

Tutkimuksen alkuvaiheessa tutkijat suunnittelivat keräävänsä tutkimusaineiston taidetoimintaan osallistuvilta nuorilta. Taidetoimintaa esitellään tarkemmin omassa luvussa. Tutkimuksen tekijät ohjasivat taidetoimintaa nuorille ja suunnitelmana oli kerätä aineisto osallistujien tuotoksien sekä tutkijoiden havainnoinnin avulla. Pian tutkijat törmäsivät käytännön toiminnassa kahteen haasteeseen. Tutkimusaineiston saaminen taidetoiminnan osallistujilta toi paineita, joka vei resurssia itse ohjaamiselta. Lisäksi tutkijat totesivat, että tulosten yleistettävyyden kannalta aineistoa tulisi saada laajemmalta pohjalta. Mäkelä (1995, 46) kuvaa, kuinka tutkija saattaa törmätä odottamattomiin haasteisiin kohdatessaan tutkittavansa. Ottaa oman aikansa pohtia suhdettaan tutkittaviin ja samaan aikaan, kun tutkija oppii uutta muun muassa yhteiskunnasta, tulisi muistaa pohtia myös suhdetta aineistoon.

Tutkimusaineiston keräämisen toisessa vaiheessa aineiston keruun strategiaa päätettiin muuttaa siten, että aineisto kerätään taide- ja kulttuuritoiminnan ohjaajilta kokemuspäiväkirjan avulla. Tässä vaiheessa tutkijat olivat kiinnostuneita taideohjaajan koulutuksen merkityksestä taidetoiminnan ohjaamisessa. Vilkkä (2005, 122) kuvaa, kuinka erilaiset kirjoitetut tekstit sopivat hyvin laadullisen tutkimuksen aineistoksi ja havainnoinnin kohteeksi. Tekstit sisältävät esimerkiksi käsityksiä ja kokemuksia sekä arvoja, eli merkityksiä.

Tutkijat päätyivät itse kirjoittamaan kokemuspäiväkirjaa taidetoiminnan ohjaamisesta. Saadakseen mahdollisimman kattavan aineiston ja onnistuakseen tämän opinnäytetyön tutkimuksen tavoitteen saavuttamisessa päätettiin aineistoa kerätä myös muilta taidetoiminnan ohjaajilta tutkijoiden lisäksi. Koska käytännössä taidetoimintaa ohjaavat sekä sosiaali- että kulttuurialan koulutuksen saaneet henkilöt, päätettiin aineistokin kerätä eri koulutuksen omaavilta ohjaajilta.

Tutkimusaineiston keräämiseen kutsuttiin mukaan antamaan oma kokemuksensa kaksi taidetoiminnan ohjaajaa tutkijoiden lisäksi. Kokemuksiin päiväkirjaan kirjoittivat loppusuoralla opinnoissaan olevat kaksi sosionomiopiskelijaa, eli tutkimuksen tekijät. Lisäksi kaksi näyttelijäkoulutuksen saanutta henkilöä kirjoittivat henkilökohtaisen sähköpostin saatuaan kokemuspäiväkirjaa. Näyttelijät olivat entuudestaan tuttuja tutkijoille. Muita taideohjaajia ei lähestytty tässä vaiheessa.

Aineiston keruuprosessin toisessa vaiheessa tarkoituksena oli tutkia sosiaalisen perspektiiviä ohjaajan kokemuksen kautta ja kokemuspäiväkirjan

apukysymykset muodostettiin tätä tarkoitusta varten. Kokemuspäiväkirjassa ohjeena oli kertoa vapaasti omasta kokemuksesta taidetoiminnan ohjaamisesta. Apukysymyksinä olivat: Mihin kiinnitit tänään huomiota? Mihin olet tyytyväinen? Mihin tarvitset mielestäsi tukea toiminnassa tai ohjaamisessa? Minkälaiden asioiden koet helpottavan/vaikeuttavan ryhmän ohjaamista? Mitkä asiat mielestäsi vaikuttavat omaan ohjaamiseen/ryhmän toimintaan?

Tutkijat toimivat myös taideohjaajina ja ohjasivat nuorille taidetoimintaa yhteensä kuutena toimintapäivänä. Kahden ensimmäisen toimintapäivän jälkeen tutkijat, eli taideohjaajat kirjoittivat kokemuspäiväkirjaa yhteisesti. Kolmannesta kerrasta lähtien, kun tutkimusaineiston keruun tapaa oli päätetty muuttaa, taideohjaajat kirjoittivat erillisiä kokemuspäiväkirjoja edellä mainittujen apukysymyksien avulla.

Kaikki taideohjaajat kirjoittivat kokemuspäiväkirjaa samojen apukysymyksien avulla. Näyttelijöiden kokemuspäiväkirjaa kirjoittivat nuorten teatteriryhmän ohjaajat. Kumpikin näyttelijä kirjoitti päiväkirjaa yhden toimintakerran jälkeen. Kokemuspäiväkirjaa kirjoitettiin sekä tutkijoiden että näyttelijöiden toimesta yhteensä 19 sivua, joista kolme sivua käsitti näyttelijöiden tekstiä.

Tutkijoilla oli näin ollen kokemuspäiväkirja-aineistoa kahdelta eri ammattiryhmältä, joista kummatkin ohjasivat nuorten taidetoimintaa. Kokemuspäiväkirjan kaikkien neljän kirjoittajan tekstit yhdistettiin ja sivut numeroitiin. Näyttelijöiden teksti kursivoitiin, jotta tutkijat pystyisivät tarpeen tullen erottamaan näyttelijöiden ja sosionomi-opiskelijoiden teemat toisistaan.

Viimeisessä aineiston keräämisen vaiheessa tutkimuksen tavoite ja kysymyksenasettelu muuttui. Tutkijat toivoivat voivansa luoda kokonaisvaltaista näkemystä taide- ja kulttuuritoiminnan sosiaalisista ulottuvuuksista. Tutkimuskysymykseksi tarkentui Mitä taide- ja kulttuuritoiminnan ohjaajat kertovat sosiaalisesta?

Kun kokemuspäiväkirja-aineisto oli osittain analysoitu, mietittiin aineiston täydentämistä. Tutkijat pyrkivät koko ajan valinnoissaan huomioimaan tasapainon aineiston kattavuuden ja toisaalta omien resurssien näkökulmasta. Mäkelän (1995, 53) mukaan aineistoa tuleekin pohtia jo etukäteen myös sen hallittavuuden näkökulmasta, jottei aineisto olisi liian vaikeasti hallittavissa.

Kokemuspäiväkirja-aineistoa täydentämään kokonaisvaltaisen näkemyksen saamiseksi päädyttiin haastattelemaan yhteisötaiteilijaa. Haastattelun avulla saatava lisätieto oli perusteltua siitä syystä, että tutkijat halusivat tutkimukseen lisää kuvaavia esimerkkejä, jotka monipuolistavat sosiaalisen näkökulmaa taide- ja kulttuuritoiminnassa. Mäkelän (1995, 46, 52) mukaan laadullisen tutkimuksen aineisto voi muuttaa muotoaan tutkimuksen edetessä, eikä ole välttämättä sidottu yhteen tiettyyn rajattuun aineistoon. Näin ollen voi olla hyvä ensin analysoida pieni aineisto ja vasta sen jälkeen miettiä minkälaista aineistoa tarvitaan lisää.

Tutkijat ottivat sähköpostitse yhteyttä yhteisötaiteilija Minna Heikinahoon. Tutkijoille Heikinaho oli tuttu tämän kuuluisasta yhteisötaideteoksesta Ilmainen aamiainen. Lisäksi tutkijat osallistuivat Art In Action -Taide Itse Teossa -seminaariin, joka järjestettiin Riihimäen Taidemuseossa syksyllä 2013. Seminaarissa Heikinaho puhui aiheesta Avoin prosessi yhteisötaiteellisena menetelmänä.

Heikinahon haastattelu toteutettiin tutkijoiden aloitteesta ja toimesta Heikinahon työhuoneella Helsingin Kalasatamassa. Heikinahon haastattelu nauhoitettiin ja myöhemmin litteroitiin. Haastattelu oli Hirsjärven ja Hurmeen (1993, 25–26) jaottelun mukaisesti tiedonhankintahaastattelu, jossa tarkoituksena oli saada lisää tietoa tutkittavasta asiasta.

Heikinahon haastattelu aloitettiin kertomalla haastateltavalle tämän tutkimuksen pääpiirteet. Haastattelun tekemiseen kului aikaa taukoineen noin kolme tuntia. Taukojen ajaksi nauhoitus keskeytettiin. Koko nauhoitettu aineisto litteroitiin, eli kirjoitettiin auki sanasta sanaan. Litteroitua haastatteluaineistoa kertyi 21 sivua.

Hirsjärven ja Hurmeen (1993, 30–37) jäsenyyksen mukaan tutkijoiden käyttämä haastattelu oli puoli-strukturoidun, eli teemahaastattelun ja avoimen haastattelun välimuoto. Molemmat haastattelumuodot tuottavat syvää tietoa. Avoin haastattelu sopii erityisen hyvin käytettäväksi silloin, kun käsitellään menneisyyteen liittyviä asioita. Teemahaastattelu tarjoaa puolestaan välineen tarkastella arvostuksia ja ihanteita.

Tutkijat olivat kiinnostuneita muun muassa Heikinahon vuonna 1994 toteuttamasta Ilmainen aamiainen -yhteisötaideteoksesta. Heikinahon haastattelu oli vuorovaikutustilanne ja siihen oli etukäteen valmistauduttu valmiilla suosituskysymyksillä, jotka toimivat lähinnä tutkijoiden muistilistana. Suosituskysymykset oli rajattu koskemaan taide- ja kulttuuritoimintaa. Haastattelutilanne salli kuitenkin myös muut esiin tulevat asiat. Heikinahon haastattelukysymykset ovat liitteessä 1.

Yhteenvedona voidaan todeta, että tutkimusaineisto koostui kolmesta eri osiosta. Taidetoiminnan ohjaajien kokemuspäiväkirja-aineisto saatiin taide- ja kulttuuri- sekä sosiaalialaa edustavilta taideohjaajilta, eli näyttelijöiltä ja sosionomi- opiskelijoilta. Aineistoa täydennettiin yhteisötaiteilija Heikinahon haastattelulla. Seuraavaksi kuvataan tarkemmin ympäristöjä, joissa tutkimusaineisto on syntynyt.

5.2 Taidetoiminta

Tämä luku kuvaa taidetoimintaa, jossa tämän opinnäytetyön tutkimusaineisto kerättiin. Tutkimusaineisto koostui kolmelta eri taholta saadusta aineistosta. Kaksi ensimmäistä, Talo-projekti ja nuorten teatterityhmätöiminta oli suunnattu nuorille. Kolmas osio aineistosta saatiin haastatteleamalla yhteisötaiteilija Minna Heikinahoa, jonka taiteellista uraa esitellään hänen teoksiensa valossa omassa alaluvussa.

Ennen Heikinahon esittelyä kuvataan nuorten Talo-projektia ja nuorten teatteriryhmätoimintaa. Vaikka molemmissa kohderyhmänä ovat nuoret, on toiminnan luonne erilainen. Talo-projekti oli kestoaltaan lyhyt, kuusi taide-toimintapäivää käsittävä kokonaisuus, johon osallistumista nuoret eivät itse voineet valita. Talo-projektin toiminta tapahtui valmentavassa koulutuksessa osana opintoja. Nuorten teatteriryhmä puolestaan oli harrastustoimintaa, johon nuoret olivat itse hakeutuneet oman kiinnostuksen pohjalta.

Toivanen (2007, 122–125) esittää, että nuorilla, kasvavilla ihmisillä on tarve taideopetukseen. Taiteen tekemisellä voidaan saavuttaa huippukokemuksia, jossa huomio suuntautuu vain ja ainoastaan tekemiseen. Parhaimmillaan motivaatio tekemiseen tulee toiminnasta aiheutuvasta nautinnosta eikä tekemisessä mietitä onnistumista tai epäonnistumista.

5.2.1 Talo-projekti

Seuraavaksi esitellään Talo-projekti, jonka ohjaajina toimivat loppusuoralla opinnoissaan olevat sosionomi-opiskelijat, eli tämän tutkimuksen tekijät. Ohjaajilla oli aiempaa kokemusta taidetoiminnan ohjaamisesta ja he vastasivat Talo-projektin suunnittelusta sekä käytännön toteutuksesta. Toisella ohjaajista oli artesaanitutkinto.

Valmentavia opintoja suorittaville nuorille suunnattu Talo-projekti toteutettiin syksyllä 2013. Talo-projektin tavoitteena oli tarjota nuorille välineitä itseilmaisuun sekä osallistaa heitä yhteiseen tekemiseen taiteellisten menetelmien avulla. Lisäksi tavoiteltiin taidetoiminnasta saatavaa positiivisen kokemuksen tunnetta ja taidetoiminnan myötä haluttiin tarjota nuorille vaikuttamisen mahdollisuus.

Talo-projektissa suunniteltiin kulkevan kaksi erilaista osallistumisen tasoa, joita olivat henkilökohtainen ja julkinen taso. Henkilökohtainen, itseä varten tehty osuus käsitti harjoitteita, joita tehtiin itsenäisesti. Henkilökohtaisten harjoitteiden avulla tavoiteltiin muun muassa itsetuntemuksen lisääntymistä. Toisena tasona oli julkinen osuus, joka kattoi ohjatun osuuden. Julkisessa osuudessa valmistettiin kierrätysmateriaaleista oma talo ja yhteisö.

Talo-projekti toteutettiin tämän opinnäytetyön tilaajan ja valmentavan koulutuksen toteuttajan yhteistyöprojektina. Taidetoimintaa toteutettiin oppilaitoksessa osana valmentavan koululuokan normaalia opetusta yhteensä kuusi kokonaista päivää, eli kuusi toimintakertaa. Valmentavassa luokassa oli 26 oppilasta, joista noin puolet oli paikalla taidetoimintapäivinä. Talo-projektissa toiminta tuotiin valmiina olevaan ryhmään eikä taidetoimintaan osallistuminen ollut osallistujan päätettävissä.

5.2.2 Nuorten teatteriryhmä

Tässä alaluvussa esiteltävät havainnot nuorten teatteriryhmätoiminnasta perustuvat toisen opinnäytetyön tekijän kulttuurikeskuksessa kesätyön ai-

kana tekemiin havaintoihin. Teatteriryhmässä oli 14–19-vuotiaita nuoria ja se oli toiminut reilun vuoden aineiston keräämisen aikaan. Teatteriryhmän toimintaa koordinoi opinnäytetyön tilaaja. Ohjaajina toimi kaksi näyttelijäkoulutuksen saanut ammattilaista.

Teatteriryhmän toiminnan tavoitteena oli tarjota nuorille mahdollisuus kokonaisvaltaiseen teatteriharrastukseen. Osallisuus näytteli suurta osaa toiminnassa. Toimintakauden aikana nuoret itse käsikirjoittivat ja valmistivat ohjaajan tuella näytelmän, joka esitettiin yleisölle oikealla näyttämöllä.

Ryhmä oli muodostunut teatteritoiminnan ympärille ja oli näin ollen oma kokonaisuuteensa. Teatteritoimintaan osallistuminen oli vapaaehtoista. Ryhmä kokoontui noin kerran viikossa.

5.2.3 Yhteisötaiteilija Minna Heikinaho

Minna Heikinaho on yhteisötaiteilija, joka suorittaa parhaillaan Kuvataideakatemiassa jatkotutkintona kuvataiteen tohtorin tutkintoa. Hänen tutkimusaiheenaan on Keskeneneräisyys toimintatapana: läsnäolon kokemuksia ja poliittisia eleitä yhteisötaiteellisesta tuotannostani. (Kuvataideakatemia 2014.)

Heikinaho (Muu n.d.) on työskennellyt yhteisötaiteilijana kaksikymmentä vuotta. Hän on ollut kutsuttuna taiteilijana ulkomailla toteuttamassa yhteisötaideteoksia paikan päällä paikan ehdoin. Heikinaho on työskennellyt muun muassa Keravan nuorisovankilassa kuvataideohjaajana. Hän on ehtinyt tehdä erilaisia tuotantoja pitkän uransa aikana. Seuraavassa esitellään osia Heikinahon taiteelliselta uralta.

Heikinaho (2008, 96) kuvaa artikkelissa Keskeneneräisyydestä läsnäolon muotona voimakasta järkytystään muutettuaan Helsinkiin 80-luvun alussa ja nähtyään vahvasti alkoholisoituneita ihmisiä kaduilla. Vaikka nykyään kyseiset tilanteet ohittuvat häneltä kuin huomaamatta, elävät hätä ja avuttomuus alitajuisesti osana taiteilijaa. Heikinaho pohtii omaa vastuutaan hädänalaisia ihmisiä kohtaan.

Heikinahon Ilmainen aamiainen yhteisötaideteos nähtiin ja koettiin Helsingin Hakaniemessä vuonna 1994. Teos jatkui puolen vuoden ajan ja siihen oli kenen tahansa mahdollista tulla ilmaiselle aamiaiselle. Teoksessa oli kysymys läsnäolosta ja kohtaamisen ennakoimattomuudesta. Teokseensa Heikinaho kertoo halunneensa ”lähestyä ja kohdata ihmisen ihmisenä, lähellä arkea”. (Heikinaho 2008, 95.)

Vuosina 1996–2001 kokeellinen, moneksi muuntuva toimipaikka toimi näyttämönä Push firma beige -produktiossa. Kyseisessä yhteisötaideproduktiossa Heikinahon rooli oli pikemminkin organisoiija, jonka tehtävänä oli luoda mahdollisuuksia eri yhteisöille Kalliossa. Projektiin osallistettiin muun muassa kouluja ja lisäksi erilaiset vähemmistöryhmät osallistuivat alueen yhteisölliseen toimintaan. (Heikinaho 2008, 96.)

Galleria Sculptorissa vuonna 2003 Heikinahon Tilanne - yksityisnäyttelyssä nähtiin yhteisöllisen toiminnan representaatio, eli esitys, jossa näyttely koostui eri vaiheista. Rakentaminen, näyttely ja purku nähtiin ja koettiin saman näyttelykokonaisuuden aikana. Näyttely oli esitys, jossa Heikinaho ohjasi näyttelijöitä. Näyttelijät olivat taideopiskelijoita. (Heikinaho 2008, 96.)

Filosofi ja taidekriitikko Hautamäki kirjoittaa riippumattomassa ja epäkaupallisessa kulttuurin verkkolehti Mustekalassa Heikinahon Sculptorin näyttelystä. Hautamäen (2003) mukaan Heikinaho jatkoi Ilmaisessa aamiaisessa alkunsa saanutta projektia myös Tilanne-näyttelyssä. Hautamäen mukaan Ilmainen aamiainen oli työttömien ja syrjäytyneiden levähdyspaikka keskellä taloudellista lama-aikaa. Tilanne -näyttelyn yhteys taiteeseen toteutui situaatio, eli tilanne - sanan kautta. Näyttelyn esitys oli tilanne, joka vetosi näyttelykävijän sosiaaliseen omaantuntoon, kuitenkin moralisoimatta.

5.3 Aineiston analysointiprosessi

Tämän tutkimuksen aineisto kerättiin kahdella eri menetelmällä. Taide-toiminnan ohjaajat, eli sosionomi-opiskelijat ja nuorten teatteriryhmän ohjaajat kirjoittivat kokemuspäiväkirjaa. Lisäksi tutkimusaineistoa saatiin haastatteleamalla yhteisötaiteilija Minna Heikinahoa. Tässä luvussa kuvataan tämän tutkimuksen aineiston analysointiprosessia, joka tehtiin aineistolähtöisen sisällönanalyysin keinoin. Analysointiprosessin eri vaiheet tuodaan näkyväksi siinä järjestyksessä, kuin ne ovat edenneet.

Aineistolähtöinen sisällönanalyysi aloitetaan Syrjäläisen jaottelun mukaan hermistymällä aineistolle ja tutustumalla teoriaan. Aineisto sisäistetään ja luokitellaan karkeasti. Tutkimustehtävää tarkastellaan uudelleen ja tarvittaessa täsmennetään. Todetaan, onko aineistossa paljon samankaltaisia ilmiöitä ja toisaalta etsitään eroavaisuuksia. Jälleen tehdään uutta luokittelua. Ennen johtopäätösten tekemistä tarkastellaan teemojen vastaavuutta ja suhdetta toisiinsa. (Metsämuuronen 2001, 54.)

Tämän tutkimuksen aineisto analysoitiin aineistolähtöisen sisällönanalyysin avulla edellä kuvattua jaottelua soveltamalla. Tutkijat perehtyivät tämän tutkimuksen aineistoon lukemalla ja sisäistämällä sitä. Tutkimusaineisto jaoteltiin karkeasti teemoihin, jonka jälkeen täsmennettiin tutkimustehtävää. Ilmiöistä, eli aineistopoiminnoista etsittiin eroavaisuuksia ja yhtäläisyyksiä ja tehtiin uutta teemoittelua. Tutkimusanalyysia auki kirjoitettaessa teemat joutuivat viimeisen tarkastelun alle ja muutamat palaset vaihtoivat vielä paikkaansa lähemmin tarkasteltuna. Seuraavaksi kuvailaan analysointiprosessia tarkemmin.

Sosionomi-opiskelijoiden ja näyttelijöiden kokemuspäiväkirja-aineisto saatiin analysoitavaksi ensin käytännön aikataulutuksesta johtuvista syistä. Kokemuspäiväkirja-aineiston analysointi oli puolitiessä ennen kuin idea aineiston täydentämisestä yhteisötaiteilijan avulla syntyi. Heikinahon haastattelun funktiona oli laajentaa aineistoa koskemaan yleisemmin taide- ja kulttuuritoimintaa. Heikinahon kanssa sovittu haastatteluaika oli myö-

häisemmässä vaiheessa ja kyseisen aineiston käsittely vei aikaa sen laajuudesta johtuen.

Sosionomi-opiskelijoiden kokemuspäiväkirjojen pohjalta syntynyttä aineistoa alettiin analysoida ensiksi. Tutkijat analysoivat kokemuspäiväkirja-aineistoa yhdessä, lause lauseelta. Aika pian tutkijat joutuivat kuitenkin tärkeän valinnan eteen, käsitelläkö koko aineistoa alkuperäisen idean mukaisesti ammattiryhmien kannalta yhdessä vai erikseen. Lopulta tutkimustehtävä sai tutkijat päätymään lopulliseen ratkaisuun, jossa tutkimusaineisto analysoidaan yhtenä kokonaisuutena. Näin ammattiryhmät sekä sosiaali- että kulttuurialalta antoivat oman kokemuksensa tutkimuskäyttöön taide- ja kulttuuritoiminnan sosiaalisen perspektiivin hahmottamisessa.

Käsitys sosiaalisesta oli muodostunut ja vahvistunut tutkijoille sosiaalialan koulutuksen aikana. Tämä käsitys toimi tutkijoiden esiymmärryksenä analysointiprosessin alkuvaiheessa. Kokemuspäiväkirja-aineistoa luettiin tutkijoiden toimesta useaan otteeseen ja sieltä etsittiin tutkimuskysymyksen kannalta oleellisia asioita. Tutkimusaineistosta poimittiin kaikki sanat, lauseet ja ilmaukset, jotka tutkijoiden mielestä viittasivat jollain lailla sosiaaliseen ja vastasivat siten tutkimuskysymykseen Mitä taide- ja kulttuuritoiminnan ohjaajat kertovat sosiaalisesta? Aineistoa tarkasteltiin vain tutkimuskysymyksen näkökulmasta ja siten tutkijoiden huomio kiinnittyi olennaiseen. Jokainen poimittu asia luettiin ääneen ja yhteisesti pohdittiin, onko kyseinen poimittu asia sosiaalista. Alasuutari (1994, 30–34) nimittää näitä olennaisia aineistopoimintoja ”raakahavainnoiksi”. Toisessa vaiheessa raakahavaintojen poimimisen jälkeen ratkaistaan arvoituksia johtolankojen ja vihjeiden avulla.

Kun kokemuspäiväkirja-aineisto oli karsittu ja sosiaalisen kuvaukset, eli poiminnot löydetty ja alleviivattu systemaattisen työskentelyn avulla, leikattiin poiminnot pois tekstistä. Poiminnoista etsittiin sekä samankaltaisuuksia että eroavaisuuksia. Samaa tarkoittavista aineistopoiminnoista kuvaavin jätettiin jäljelle ja ylimääräiset karsittiin pois kokonaisuuden selkeyttämiseksi.

Heikinahon haastattelun litteroitu aineisto luettiin läpi useaan otteeseen. Haastatteluaineisto jaettiin puoliksi tutkijoiden kesken ja kumpikin tutkija poimi omasta puolikkaastaan haastatteluaineistoa kokemuspäiväkirja-aineiston tavoin sosiaaliset viittaukset ja kuvaukset. Tämän jälkeen haastatteluaineisto käytiin läpi yhteisesti pala palalta. Heikinaho antoi kirjallisen luvan käyttää nimeään tutkimuksessa, joten Heikinahon haastatteluaineisto merkattiin punaisella värillä, jotta tutkijat osasivat yhdistää aineiston poiminnot Heikinahoon.

Tutkijat keskittyivät tutkimusaineiston teemoitteluvaiheeseen suhteellisen pitkään. Erilaisuuksista ja samanlaisuuksista keskusteltiin ja pohdittiin erilaisia vaihtoehtoja ja ryhmittelyitä. Mäkelän (1996, 45) mukaan aineistoa ei kannata lyödä lukkoon liian varhaisessa vaiheessa, sillä ajan kuluessa vertailukohteet löytävät paikkansa ja täsmentyvät. Tutkijan tulee kyseenalaistaa tekemänsä lähes koko ajan.

Erilaisia teemoja alkoi muodostua, kun asiayhteyksiä omaavia poimintoja yhdisteltiin. Tässä vaiheessa tutkijoiden omaa käsitystä sosiaalisesta tukemaan haettiin vankkaa teoriaa sosiaalisesta. Kurjen ja Hämäläisen (1997) määritelmä sosiaalisesta tuntui tutkijoiden omaakin ajattelua tukevalta teoreettiselta lähestymistavalta tutkimusaineiston analyysiin.

Jokaisen aineistopoiminnan kohdalla tutkijat pohtivat mihin ryhmään kyseinen aineistopoiminta kuului ja jos ryhmää ei tuntunut löytyvän, siirrettiin aineistopoiminta hetkeksi syrjään. Aineistopoiminnat asettuivat eri alateemoihin. Eri alateemoista muodostui teemoja. Teemat puolestaan jakaantuivat luonnollisesti, aineistolähtöisesti kolmeen pääryhmään, yhteiskunnalliseen, vuorovaikutukseen ja solidaarisuuteen. Pääryhmät tuntuivat keskenään tasaisen vahvoilta ja koko ajan pyrittiin säilyttämään ryhmien suhde kokonaisuuteen.

6 TUTKIMUSTULOKSET

Tässä osiossa esitellään analysoinnin perusteella saatuja tutkimustuloksia. Tutkimustehtävänä oli Tehdä näkyväksi sosiaalisen perspektiiviä taide- ja kulttuuritoiminnassa. Tutkimusaineisto koostui taidetoiminnan ohjaajien kokempäiväkirjoista ja yhteisötaiteilija Minna Heikinahon haastattelusta. Tutkimusaineistoa analysoitiin aineistolähtöisen sisällönanalyysin avulla pitäen mielessä tutkimuskysymys Mitä taide- ja kulttuuritoiminnan ohjaajat kertovat sosiaalisesta? Tutkimustulokset-kaavio on liitteessä 2.

Tutkijat lähtivät etsimään vastauksia sosiaaliseen omaan esiymmärrykseensä sekä Kurjen ja Hämäläisen (1997) sosiaalisen teoriaan pohjautuen. Tutkimustulokset jakaantuivat aineistolähtöisen sisällönanalyysin avulla luontevasti kuvaamaan sosiaalisen kolmijakoa. Solidaarisuus, vuorovaikutus ja yhteiskunnallisuus muodostivat kolme omaa ryhmäänsä. Aineiston sisällön kokosi yhteen ja sitä kuvasi parhaiten seuraava aineistolainaus:

Ollaan jotenki niinku vastuussa tai ollaan yhteisössä vaan niinku kiinnostuneita siitä yhteisestä jostakin. MH

Kyseisessä aineistolainauksessa yhdistyivät sosiaalisen kolme ulottuvuutta. Ollaan vastuussa kuvasi solidaarisuutta ja ollaan yhteisössä kiinnostuneita kuvasi vuorovaikutusta. Siitä yhteisestä jostakin kuvasi puolestaan sosiaalisen yhteiskunnallista ulottuvuutta.

Kukin ryhmä jakaantui kahteen teemaan. Teemat puolestaan jakaantuivat kolmeen alateemaan. Ensin kuvaillaan solidaarisuus-ryhmää, jossa yhteinen tekijä oli oikeus tulla autetuksi ja velvollisuus auttaa. Toisena käsitellään vuorovaikutus-ryhmää, jossa kuvattiin vuorovaikutuksen ja yhdessä tekemisen merkitystä taidetoiminnassa. Viimeisenä esitellään yhteiskunnallisuus-ryhmä, jossa korostui yhteiskunnan vaikutus toimintaan ja toiminnan vaikutus yhteiskuntaan. Luettavuuden ja selkeyden vuoksi tulokset esitetään noudattaen yhteneväistä rakennetta. Jokainen alaluku aloitetaan määrittelemällä koko ryhmän yhdistävä tekijä. Tämän jälkeen ryhmän kumpikin teema käsitellään järjestyksessä, jossa ne esiintyvät tekstissä. Koska Minna Heikinaho antoi suostumuksensa esiintyä tässä tutkimukses-

sa omalla nimellään, on hänen aineistolainauksensa merkitty tunnuksella MH.

6.1 Solidaarisuus

Tässä luvussa kuvaillaan solidaarisuus-ryhmää, jota on kuvattu taulukossa 1. Yhteinen tekijä ryhmässä oli oikeus tulla autetuksi ja velvollisuus auttaa. Solidaarisuus-ryhmä jakaantui kahteen teemaan, jotka olivat osallistujan tarve ja vastuu toisesta.

Ensimmäisessä alaluvussa kuvataan teemaa osallistujan tarve, joka kuvasi minkälaisia tarpeita taide- ja kulttuuritoimintaan osallistuvilla henkilöillä voi olla. Osallistujan tarve jakaantui kolmeen alateemaan. Alateemoja olivat tulla nähdyksi, rohkeus kokeilla ja omaksi kokeminen.

Toisessa alaluvussa kuvataan vastuu toisesta -teemaa. Teema jakaantui alateemoihin tiedostaminen, hyväksyminen ja auttaminen. Tässä ryhmässä kuvattiin taidetoiminnan ohjaajan roolia auttajana.

TAULUKKO 1

Solidaarisuus-ryhmä

SOLIDAARISUUS	
OSALLISTUJAN TARVE	VASTUU TOISESTA
Tulla nähdyksi	Tiedostaminen
Rohkeus kokeilla	Hyväksyminen
Omaksi kokeminen	Auttaminen

6.1.1 Osallistujan tarve

Tulla nähdyksi -alateemassa aineisto kuvasi osallistujan tarvetta tulla nähdyksi ja kuulluksi. Aineistossa kuvattiin, kuinka osallistujan on hyväksyttävää ottaa kantaa ja sanoa mielipiteensä. Kohtaaminen mahdollisti nähdyksi tulemisen ja oman äänen.

Otti kantaa ja sanoi mielipiteensä ilman, että sitä heti teilat-
tiin.

Antaa niille semmosta niinku omaa ääntä. MH

Peitteen alla nostaa esiin. MH

Aineisto osoitti, että ohjaaja mahdollisti näkyväksi tekemisen eri tasoilla. Osallistujat nähtiin persoonina, jotka tuottavat yhteisen tuleman.

Rohkeus kokeilla -alateema osoitti osallistujan tarpeen löytää rohkeus toimia. Epävarma osallistuja tarvitsi tukea ja luottamusta toiminnan eri vaiheissa. Osallistuja kaipasi arvostusta ja hyväksyntää.

Tyypeissä korostuu jotenkin se epävarmuus itsestä.

Aineistosta ilmeni, että ohjaaja kannusti osallistujaa kertomalla, että toiminnassa ei voinut epäonnistua. Ohjaaja pyrki lisäämään osallistujan itseluottamusta. Aineiston mukaan oli tärkeämpää löytää rohkeus kokeilla rajojaan ja tehdä ryhmässä kuin saavutettu lopputulos itsessään.

Sain muutaman ensin ei-sanoneen kokeilemaan tätä tehtävää ja vaikkei se kovin hyvin toiminutkaan niin kokeilijat saivat varmasti sen fiiliksen, ettei se nyt niin kamalaa ollu vaikkei kauheen hyvin mennykkään.

Omaksi kokeminen -alateemassa ilmeni, että osallistujalla oli tarve kokea kuuluvansa johonkin hänelle merkittävään ja nähdä oma osansa ja merkityksensä siinä. Aineistosta käy ilmi, että osallistujan tuli itse kokea osallistuvansa toimintaan. Omaksi kokemisen kannalta oli tärkeää löytää se mikä osallistujaa kiinnostaa.

Nuoret tuntevat kuuluvansa johonkin, joka on heille merkittävää.

Ihminen kokee sen tärkeyden et voi tuoda siihen sen omansa ja nähdä sen merkityksen. MH

Aineisto osoitti, että vapaus ja oma valinta olivat hyvä lähtökohta osallistumiselle. Osallistujalle tuli voida perustella, miksi jotain tehdään ja miten hän siitä hyötyi. Menetelmän soveltuvuus vaikutti omaksi kokemisen tunteen saavuttamiseen.

6.1.2 Vastuu toisesta

Tiedostaminen-alateemassa aineistosta kävi ilmi, että taide- ja kulttuuri-toimintaa tehtiin erilaisten osallistujien kanssa. Työtä tehtiin eri-ikäisten, erilaista sosiaaliluokkaa edustavien ja erityistä tukea tarvitsevien yksilöiden ja ryhmien kanssa.

Ihmisillä oli ihan erilaiset taustat. MH

Tääl käy niinku kaikenlaista väkeä. MH

Aineisto kuvasi, että ohjaukselle oli hyvä asia tiedostaa osallistujan elämäntilanne. Aineisto osoitti, että ohjaajan ymmärrys ohjattavan yksilöllisestä tarpeesta sekä hänen sosiokulttuurisesta todellisuudestaan oli tärkeää. Aineiston mukaan tämä oli syytä tiedostaa ja asettaa kohtuullinen vaatimustaso tilannekohtaisesti.

Prosessi, missä se ihminen niinku on siinä elämässään. MH

Nuoret kaipaavat myös sitä, että heille sanotaan rajat.

Hyväksyminen-alateemassa aineisto osoitti, että ohjaajan tuli hyväksyä tiedostettu keskeneräisyys sekä ohjattavien erilaiset tarpeet ja tilanteet. Aineisto kuvasi, että aina toiminta ei tavoittanut osallistujaa. Aineistosta ilmeni, että ohjaaja hyväksyi sen ja näki osallistumisen sen kautta. Aineisto osoitti, että jokin juttu saattoi silti jäädä osallistujassa elämään.

Ymmärtää hyvin ettei paljoo joku talon tekeminen nappaa.

Kenties jokin juttu jää jossain heissä elämään.

Auttaminen-alateemassa kuvattiin toisen auttamista taide- ja kulttuuritoiminnan kautta. Aineistosta tuli esiin välittäminen ja vastuu toisesta. Toiminta mahdollisti sen, että ohjaaja voi auttaa osallistujaa, ja osallistujalle mahdollistuu muiden auttaminen. Aineistossa kuvattiin, kuinka koko ajan oli ihmisiä, jotka olivat hädässä ja joita ei haluttu nähdä.

Et voi jotenkin auttaa tai jotenkin tehdä jonkin semmosen teon joka on hyvin konkreettinen. MH

Aineistosta ilmeni, että Ilmainen aamiainen -yhteisötaideteoksessa juuri ilmaisuus oli tärkeä määrittäjä. Ilmainen aamiainen -yhteisötaideteokseen kävi tutustumassa erilaisia ihmisiä.

Ilmainen aamiainen oli se määrittäjä. MH

Tulee semmosia henkilöitä joille se ateria tulee niinku tarpeeseen ja et just on niinku oikeesti hätä. MH

6.2 Vuorovaikutus

Tässä luvussa käsitellään vuorovaikutus-ryhmää, jota on kuvattu taulukossa 2. Yhdistävä tekijä ryhmälle oli vuorovaikutuksen ja yhdessä tekemisen merkityksen kuvaaminen taidetoiminnassa. Vuorovaikutus-ryhmä jakaantui kahteen teemaan, jotka ovat yhteisen kommunikaation tasolle ja yhteisöllisiä päämääriä.

Ensimmäisessä alaluvussa esitellään yhteisen kommunikaation tasolle -ryhmää. Kyseinen ryhmä jakaantui kolmeen alateemaan. Konfliktoituminen, läsnäolon taito ja löytyy yhteisiä kieliä -alateemoissa kuvattiin taide-toiminnassa esiintyviä erilaisia kommunikaation tasoja.

Toisessa alaluvussa kuvataan yhteisöllisiä päämääriä -ryhmää. Alateemoja ovat yhteiset tavoitteet, prosessin ehdoilla ja yhteistoiminnallisuus. Näitä alateemoja yhdistivät taidetoiminnan yhteisöllinen luonne ja prosessoinnallisuus.

VUOROVAIKUTUS

YHTEISEN KOMMUNIKAATION TASOLLE	YHTEISÖLLISIÄ PÄÄMÄÄRIÄ
Konfliktoituminen	Yhteiset tavoitteet
Läsnäolon taito	Prosessin ehdoilla
Löytyy yhteisiä kieliä	Yhteistoiminnallisuus

6.2.1 Yhteisen kommunikaation tasolle

Konfliktoituminen-alateemassa aineistosta ilmeni, että ryhmässä toimiessa voi tulla erilaisia konflikteja. Konflikteja esiintyi sekä ohjaajan ja ohjattavan välillä että ohjattavien keskinäisessä vuorovaikutuksessa. Aineistossa kuvattiin, kuinka pienetkin asiat voivat käynnistää konfliktin. Sanavalinnoilla ja puheella oli merkitystä.

Saa olla todella tarkka sanoistaan.

Aineistossa kuvattiin, että aina osa osallistujista ei pystynyt ottamaan kontaktia. Osallistuja saattoi keskittyä omiin asioihinsa eikä ollut läsnä. Aineistosta ilmeni, että konflikti oli myös mahdollisuus muutokseen.

Muutammat jaksaa keskittyä ja kirjoittaa ja loput sulkeutuu johonkin toiseen maailmaan.

Konfliktin kautta niinku asiat muuttuu jos on muuttuakseen.
MH

Läsnäolon taito -alateema kuvasi kohtaamisen merkitystä. Aineistosta ilmeni, että parhaimmillaan läsnäolo toimi niissä tilanteissa missä ikinä olttiin. Läsnäolo oli taito, jossa asetuttiin toisen tasolle ja kohdattiin suoraan. Toiminnan aikana tuli kohtaamistilanteita, joissa haettiin kontaktia ja yritettiin ymmärtää jotakin toinen toisistamme ja erilaisuudesta. Aineistosta ilmeni, että läsnäolo lähti persoonasta ja sen tuli olla aitoa.

Siitä aistii niin paljon siitä toisesta, et se riittää. MH

Löytyy yhteisiä kieliä -alateemassa aineisto kuvasi, miten taide- ja kulttuuritoiminnassa pyrittiin etsimään ja löytämään yhteistä ymmärrystä. Toiminnassa haettiin mahdollisuuksia kommunikaatiolle ja luotiin keinoja kohtaamiseen varsinkin, jos yhteistä kieltä ei ollut.

Hakee niinku mahdollisuuksia kommunikaatiolle. MH

Aineistossa kuvattiin, miten kohtaaminen osallistujan ja taideohjaajan välillä ei välttämättä ollut suoraa. Aineistokuvauksen mukaan menetelmällä saattoi olla vaikutusta kohtaamiseen. Menetelmä saattoi keventää kohtaa-

misen raskautta ja tehdä kohtaamisen mahdolliseksi. Aineistossa todettiin, että menetelmä saattoi myös mahdollistaa asioiden esille ottamista.

Prosessileikki sen kameran kanssa ja sit se mahdollisuus ottaa jotakin muuta esille halutessaan. MH

Kevenee niinku se raskaus mikä ei olisi mahdollista niinku tästä face-to-face. MH

6.2.2 Yhteisöllisiä päämääriä

Yhteiset tavoitteet -alateemassa aineistosta ilmeni, että toiminnan pitäisi lähteä yhteisistä tavoitteista. Aineistossa kuvattiin, että osallisuuden kannalta oli tärkeää, että osallistujia oli jo suunnitteluvaiheessa mukana. Aineistosta ilmeni, että osallisuuden tunteen syntymiselle oli tärkeää osallistuminen toimintaan sen eri vaiheissa.

Osallistaminenhan ei onnistu jos sä tuot sen osallistavan konseptin. MH

Aineiston mukaan toiminnassa oli tärkeää olla tavoitteellisuutta ja pysyvää rakennetta. Tavoite tuli ja muokkaantui yhteistekijyyden myötä. Aineisto osoitti, että taidetoiminta oli yhteinen projekti, jonka tavoite ja tulos muokkaantuivat vasta pidemmällä aikavälillä yhdessä toimiessa.

Yhteistekijyys vasta silleen niinku testaa sen. MH

Prosessin ehdoilla -alateemassa kuvattiin taide- ja kulttuuritoimintaa prosessina. Aineistosta ilmeni prosessin tärkeys yhteisessä taidetoiminnassa. Aineisto kuvasi, että taide ei ollut ainoa määrittäjä taide- ja kulttuuritoiminnassa. Tärkeää oli prosessi, eli tekeminen. Osallistujalle ei annettu valmista lopputulosta, vaan annettiin keinot luoda ja tuottaa itse.

Ettei anna sitä lopputulosta -- annetaanki vaan se miten se niinku puhalletaan. MH

Aineisto kuvasi, että prosessin aikana osallistujissa, osallistumisessa ja toiminnassa tapahtui kehitystä. Osallistujan sitoutuneisuus ja rohkeus tehdä yhdessä kasvoivat toiminnan aikana. Prosessin myötä osallistujat oppivat kuuntelemaan toisiaan ja luottamaan toisiinsa. Aineistossa kuvattiin, että prosessin edetessä osallistujat löysivät oman paikkansa, liittivät itsensä jatkumoon ja alkoivat kannatella toimintaa.

Yhdessä tekemisen rohkeus kasvaa askel kerrallaan.

Ihmiset alko kannatella sitä myös. MH

Aineistossa kuvattiin, kuinka pitkäjänteinen toiminta oli edellytys muun muassa luottamuksen ja osallisuuden tunteen saavuttamiselle. Aineiston mukaan oli tärkeää, että ohjaaja pysyi ryhmän mukana pitkäjänteisesti.

Aineistosta ilmeni, että kiire toiminnassa vaikutti negatiivisesti pitkäkestojen päämäärien saavuttamiseen.

Luottamuksen lopputulema kuitenkin tulee siitä pitkäjänteisyydestä -- et sä pysyt niinku sen saman ryhmän kanssa -- et silloin alkaa toimia se niinku sisäinen osallistavuussysteemi.
MH

Yhteistoiminnallisuus-alateemassa aineisto kuvasi taide- ja kulttuuritoimintaa yhteisöllisenä toimintana. Yhteisöllisessä toiminnassa osallistujat ottivat oman roolinsa. Aineisto kuvasi, kuinka asioista sovittiin, annettiin palautetta ja asioita käsiteltiin yhdessä.

Yhteisöllisesti menttiin eteenpäin.

Aineisto osoitti, että yhteisöllisesti toimiessa jokainen toi oman osaamisensa muiden käyttöön ja osaamisen jakaminen oli vastavuoroista. Ryhmän osana toimiminen saattoi olla osallistujalle suuri asia ja oli hyvä, kun se mahdollistui. Aineisto osoitti myös, että yhteisöllisesti toimittaessa toimintaa ei voitu täysin hallita. Kun jokainen osallistuja toi oman panoksensa, toiminta muokkaantui koko yhteisön ehdoilla. Lopputulosta ei voitu ennalta määritellä.

Jos tekee niinku sillä tavoin yhteisöllisesti niin jotenki et hyväksyy sellasen lainalaisuuden et sitä ei voi niinku hallita.
MH

6.3 Yhteiskunnallisuus

Tässä luvussa esitellään yhteiskunnallisuus-ryhmä, jota on kuvattu taulukossa 3. Kyseisessä ryhmässä korostuu yhteiskunnan vaikutus taidetoimintaan ja taidetoiminnan vaikutus yhteiskuntaan. Yhteiskunnallisuus-ryhmä jakaantui kahteen teemaan, jotka ovat resurssi ja eettinen kriittinen ajattelu.

Ensimmäisessä alaluvussa kuvataan resurssi-teemaa. Tämä teema jakaantui kolmeen alateemaan, joita ovat mahdollistaminen, ilmaisuus ja eri roolit ohjaamisessa. Alateemoja yhdisti yhteiskunnallisten tekijöiden vaikutus taidetoimintaan.

Toisessa alaluvussa käsitellään teemaa eettinen kriittinen ajattelu. Teema jakaantui alateemoihin puututaan johonkin, julkinen tila ja kenen ehdoilla. Alateemojen yhdistävänä tekijänä oli mahdollisuus vaikuttaa yhteiskuntaan taidetoiminnan kautta.

YHTEISKUNNALLISUUS

RESURSSI	EETTINEN KRIITTINEN AJATTELU
Mahdollistaminen	Puututaan johonkin
Ilmaisuus	Julkinen tila
Eri roolit ohjaamisessa	Kenen ehdoilla

6.3.1 Resurssi

Mahdollistaminen-alateema kuvasi taide- ja kulttuuritoiminnan mahdollistamista olosuhteista ja ennakkoluuloista huolimatta. Toimintaa vietiin myös sinne, missä sitä ei osattu kaivata. Tehtiin asioita, joiden pariin osallistujat eivät muuten olisi päätyneet. Aineiston mukaan tärkeää oli mahdollisuus osallistua toimintaan. Aineistossa kuvattiin, että ohjaaja antoi foorumin osallistujien käyttöön.

Mahdollistetaan toimintaa välittämättä heidän ennakkoluuloistaan.

Ilmaisuus-alateema toi esiin taide- ja kulttuuritoiminnan saavutettavuuden näkökulman. Aineistosta kävi ilmi, että toiminnan ilmaisuus oli merkittävä asia osallistumiselle. Aineistossa kuvattiin, kuinka aiemmin ilmaisen toiminnan muuttuminen maksulliseksi vaikutti osallistujan motivaatioon ja sitoutuneisuuteen.

Pakan sekoitti lopullisesti tieto harrastuksen muuttumisesta maksulliseksi.

Eri roolit ohjaamisessa -alateemassa ilmeni, että taide- ja kulttuuritoiminnan ohjaajalla saattoi olla saman projektin aikana monta eri roolia. Aineistossa esiintyi esimerkiksi roolit tuottaja, ohjaaja, opettaja, mahdollistaja, välittäjä, kontrolloija, galleristi ja innostaja. Ohjaajaan kohdistui monia odotuksia, joita hänellä ei ollut resursseja täyttää.

Haastetta ja toivetta mihin mä en pystynyt venymään. MH

Mä en jaksanu niinku kannatella sitä kaikkea. MH

Aineisto osoitti, että taideohjaajan rooli muuttui tilanteen mukaan. Rooliin vaikuttivat käytettävissä olevat resurssit ja esimerkiksi osallistujaryhmä. Esimerkiksi nuorten kanssa toimiessa taideohjaaja saattoi olla myös rajojen asettaja ja lohduttaja. Pieni ryhmä helpotti tekemistä ja mahdollisti paneutumisen tukea kaipaavaan osallistujaan.

Pienempi ryhmä helpotti ehdottomasti tekemistä.

Ylimääräinen ohjaaja saattoi paneutua yhteen tukea kaipaavaan nuoreen.

Aineistosta ilmeni, että taide- ja kulttuuritoiminnassa tarvittiin sekä kohtaamis- että menetelmäosaamista. Aineiston mukaan vain laadukas toiminta oli hyödyllistä osallistujalle.

Semmonen niinku sen alan osaaja siihen mukaan.

Ei siitä hyödy kukaan jos vähän puuhastellaan.

6.3.2 Eettinen kriittinen ajattelu

Puututaan johonkin -alateemassa taide- ja kulttuuritoiminta nähtiin kommenttina yhteiskunnalliseen tilanteeseen. Taide- ja kulttuuritoiminta toimi keinona ja mahdollisuutena tuoda jokin yhteiskunnallinen epäkohta esille. Aineiston mukaan taideteoksen kautta voitiin nostaa esiin se, mitä ei saa sanoa. Aineistosta ilmeni, ettei ollut itsestään selvää, että joku uskalsi olla eri mieltä ja tuoda eettisiä ongelmia esille kritisoiden yhteiskuntaa. Asian tai ongelman esille tuominen saattoi olla provosoivaa.

Uskaltaa olla eri mieltä niistä asioista, jotka on niinku epäkohtia. MH

Se nostaa esiin niinku just sen mitä ei saa sanoa. MH

Julkinen tila -alateemassa kuvattiin tilan ja ympäristön vaikutusta taide-toimintaan. Tila, jossa toiminnan tulos esitetään, on merkityksellinen. Aineisto osoitti, että toimiminen julkisessa tilassa puhutteli suurempaa määrää ihmisiä ja mahdollisti yhteiskunnallisen vaikuttamisen tiedon lisäämisen myötä. Aineiston mukaan julkisessa tilassa toimiminen sisälsi haasteen omalta reviiriltä ulos menemiseen.

Mihin sä uskallat mennä et silloin sä puhuttelet paljon suurempaa määrää ihmisiä. MH

Sä menet omalta reviiriltä ulos et ne kohtaamiset muuttuu niinku totaalisesti. MH

Kenen ehdoilla -alateema toi esille taide- ja kulttuuritoiminnan ehdollisuutta suhteessa yhteiskunnalliseen tilanteeseen. Aineistossa kuvattiin, kuinka taidetoimintaprojekti lähti liikkeelle tilanteen kartoittamisesta. Aineistosta ilmeni, kuinka taideprojekti tuli toteuttaa paikan päällä ja paikan ehdoin.

Lama. Se 90-luvun lamataite pahimmillaan. MH

Aineistosta ilmeni, että toimintaa todella pohdittiin osallistujan tarpeen näkökulmasta ja mietittiin toiminnan yhteistä päämäärää. Taidetoiminnassa tuli pitää kriittinen ja eettinen ajattelu mukana. Aineiston mukaan toi-

mintaa suunniteltaessa ja toteuttaessa oli myös oleellista pohtia kenen ehdoilla sitä toteutetaan.

Kriittinen ajattelu ja etiikka siellä mukana. MH

Edellä on kuvattu tämän opinnäytetyön tutkimustuloksia. Tutkimustulokset jakaantuivat tarkasteltaviksi kolmessa samanarvoisessa ryhmässä. Seuraavaksi kuvataan tutkimustuloksista tehtäviä johtopäätöksiä.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä osiossa esitellään tämän tutkimuksen johtopäätöksiä. Omissa luvuisaan tarkastellaan tutkimuksen luotettavuutta ja tutkimustyöstä syntynyttä pohdintaa. Johtopäätökset ovat syntyneet tutkijoiden tarkastellessa tämän tutkimuksen tutkimustuloksia suhteessa tämän opinnäytetyön teoreettisiin näkökulmiin. Saatua johtopäätöksiä tarkastellaan myös suhteessa aiempiin tutkimuksiin, joita on esitelty tässä opinnäytetyöraportissa aiemmin. Metsämuurosen (2001, 54) mukaan johtopäätökset ja tulkinta ovat Syrjäläisen analyysiprosessin viimeinen vaihe. Johtopäätöksissä analyysin tulos siirretään laajemmin tarkasteltavaksi.

Ensin kerrotaan, mitkä ovat tämän tutkimuksen keskeisimmät johtopäätökset ja siten vastataan tutkimustehtävään Tehdä näkyväksi sosiaalisen perspektiiviä taide- ja kulttuuritoiminnassa. Sosiaalisen perspektiivin kuvauksen jälkeen käsitellään taide- ja kulttuuritoiminnan sosiaalisen ulottuvuuksia teemojen tasolla yksityiskohtaisemmin.

Seuraavassa kuvataan, mitä sosiaalisen perspektiivi taide- ja kulttuuritoiminnassa on tämän tutkimuksen valossa. Kurjen ja Hämäläisen (1997) määritelmän mukaan sosiaalinen voidaan jakaa solidaarisuuteen, vuorovaikutukseen ja yhteiskunnallisuuteen. Aineistolähtöisen analyysin mukaan myös tutkimustulokset jakaantuivat tämän sosiaalisen kolmijaon mukaisesti. Täten voidaan päätellä, että sosiaalisen perspektiivi taide- ja kulttuuritoiminnassa on solidaarisen, vuorovaikutuksellisen ja yhteiskunnallisen ulottuvuuden toteutumista. Tämän tutkimusotannon perusteella vaikuttaisi siltä, että kaikki nämä sosiaalisen kolme ulottuvuutta ovat jollain tasolla läsnä taide- ja kulttuuritoiminnassa. Näkökulmat ovat yhteydessä toisiinsa, vaikka jokin näkökulmista saattaakin painottua osallistujien tarpeen mukaan.

Sosiaalisen perspektiivi taide- ja kulttuuritoiminnassa jakautuu tarkemmin tarkasteltavaksi seuraavan kautta. Solidaarisuus toteutuu taide- ja kulttuuritoiminnassa osallistujan tarpeen näkemisenä ja pyrkimyksenä vastata siihen. Taide- ja kulttuuritoiminnassa pystytään tukemaan vuorovaikutussuhteiden avulla yksilöitä. Taide- ja kulttuuritoiminta on keino yhteiskunnalliselle vaikuttamiselle ja yhteiskunnallisen osallisuuden syntymiselle.

Seuraavassa eritellään taide- ja kulttuuritoiminnan sosiaalisen perspektiiviä tarkemmin. Käsiteltävinä ovat tutkimustuloksista eli teemoista ja teoriasta saadut johtopäätökset, joita tarkastellaan myös tässä työssä esiteltyjen aiempien tutkimuksien valossa. Teemat ovat osallistujan tarve, vastuu toi-

sesta, yhteisen kommunikaation tasolle, yhteisöllisiä päämääriä, resurssi ja eettinen kriittinen ajattelu.

Osallistujan tarve -teemasta voidaan päätellä, että taidetoiminnan osallistujilla on erilaisia yksilöllisiä tarpeita, joihin toiminta pyrkii vastaamaan. Taide- ja kulttuuritoiminta pyrkii vastaamaan osallistujan tarpeeseen tulla nähdyksi ja lisäämään osallistujan rohkeutta kokeilla. Osallisuus toiminnassa näkyy tunteena omaksi kokemisesta. Tutkimustulokset ja sosiaalisen teoria osoittavat, että ihmisellä on tarve tulla hyväksytyksi omana itsenään. Tämän opinnäytetyön tutkimustulosten ja taide- ja kulttuurilähtöisen teorian mukaan soveltava taide antaa keinoja tämän tarpeen tyydyttämiseksi ja kohdatuksi tulemiseen.

Tämän tutkimuksen valossa näyttäisi siltä, että taide- ja kulttuurilähtöiset menetelmät pystyvät tukemaan Allardtin (1976) Hyvinvoinnin ulottuvuudet -teorian osa-alueita Yhteisyyssuhteet ja Itsensä toteuttamisen muodot juuri taide- ja kulttuuritoiminnan sosiaalisen perspektiivin vuoksi. Myös Vatasen (2012) tutkimustulos tukee tätä johtopäätöstä. Vatasen mukaan nuoret vahvistuivat sosiaalisesti soveltavan taidetoiminnan aikana ja soveltavan taiteen menetelmät mahdollistivat nuoren oman äänen kuulemisen. Osallistujan tarve -teemasta tehtyjä johtopäätöksiä on kuvattu taulukossa 4.

TAULUKKO 4 Osallistujan tarve -johtopäätös

TUTKIMUS TULOS TEEMA	TUTKIMUS- TULOS	JOHTO- PÄÄTÖS	TUKEVA TEORIA JA AIEMPI TUTKIMUS
Osallistujan tarve	Osallistujan yksilölliset tar- peet ja tarve tulla nähdyksi omana itsenään	Taide- ja kult- tuuritoiminta pystyy tukemaan yksilön perustar- peita	Allardt (1976), Hyvinvoinnin ulottuvuudet Vatanen (2012), sosiaalinen vah- vistuminen taide- toiminnan aikana

Vastuu toisesta -teemaa ja taide- ja kulttuurilähtöisen toiminnan teoriaa tarkastelemalla voidaan päätellä, että taidetoiminnan ohjaajan tulee olla eettisesti ja ammatillisesti toimiva henkilö. Tutkimustulokset kuvaavat, kuinka tärkeää on nähdä osallistuja yksilönä osana yhteisöjään ja omassa elämäntilanteessaan. Johtopäätös on linjassa sosiaalipedagogisen ajattelun kanssa (Kurki 2000).

Tämän tutkimuksen mukaan ohjaajan on hyvä tiedostaa ohjattavan elämään vaikuttavia asioita ja hyväksyä asioiden vaikutus toimintaan, sekä auttaa osallistujaa heidän tarpeidensa mukaan. Aihetta käsittelevän Liikasen (2010) mukaan taide- ja kulttuuritoiminnan ohjaajalla tulee olla monialaista osaamista. Vatasen (2012) opinnäytetyön johtopäätöksissä kuvaillaan, kuinka taideohjaajina toiminut moniammatillinen, opiskelijoista koostuva tiimi olisi kaivannut lisää tietoa soveltavan taiteen ryhmiin osal-

listuneista nuorista. Samalla todettiin moniammatillisuuden tukeneen opiskelijoiden ammatillista kehittymistä. Vastuu toisesta -teemasta tehtyjä johtopäätöksiä on kuvattu taulukossa 5.

TAULUKKO 5

Vastuu toisesta -johtopäätös

TUTKIMUS- TULOS TEEMA	TUTKIMUS- TULOS	JOHTO- PÄÄTÖS	TUKEVA TEORIA JA AIEMPI TUTKIMUS
Vastuu toisesta	Taidetoiminnan ohjaajan rooli auttajana	Ohjaajan tulee tiedostaa ja hyväksyä erilaisia seikkoja, jotka vaikuttavat toiminnassa sekä auttaa osallistujia	Kurki (2000), yksilö tulee nähdä osana yhteisöjään kokonaisvaltaisena persoonana Liikasen (2010) mukaan taideohjaajalla tulee olla monialaista osaamista Taideohjaajina toiminut moniammatillinen tiimi kaipasi lisää tietoa osallistujista Vatanen (2012)

Yhteisen kommunikaation tasolle -teema osoittaa, että taidetoiminnassa on erilaisia kommunikaation tasoja. Tarkasteltaessa tätä tutkimustulosta yhdessä taide- ja kulttuurilähtöisten menetelmien teorian kanssa voidaan tehdä johtopäätös, että taide- ja kulttuuritoiminta tukee vuorovaikutuksen syntymistä ja antaa mahdollisuuksia toisen kohtaamiseen myös tilanteissa, joissa vuorovaikutuksessa on haasteita. Tässä työssä aiemmin esitelty Elämänkerta-ketju -hanke tuki lastensuojelun lasten ja työntekijöiden välistä vuorovaikutusta (Känkänen & Tiainen 2007). Myös Koivusen (2013) mukaan nuoret oppivat teatteriharrastuksen myötä vuorovaikutus- ja ryhmätyötaitoja sekä toisten asemaan asettumista. Yhteisen kommunikaation tasolle -teemasta tehtyjä johtopäätöksiä on kuvattu taulukossa 6.

TAULUKKO 6

Yhteisen kommunikaation tasolle -johtopäätös

TUTKIMUS TULOS TEEMA	TUTKIMUS TULOS	JOHTO PÄÄTÖS	TUKEVA TEORIA JA AIEMPI TUTKIMUS
Yhteisen kommuni- kaation tasolle	Taidetoiminnassa on erilaisia kommunikaation tasoja	Taide- ja kulttuuritoiminta tukee vuorovaikutusta myös haasteellisissa tilanteissa	Elämäkertaketju -hanke (Känkänen & Tiainen 2007) Koivunen (2013), nuoret oppivat teatteriharrastuksen myötä vuorovaikutustaitoja

Yhteisöllisiä päämääriä -teeman perusteella ja tämän opinnäytetyön teoreettiseen viitekehykseen peilaten voidaan päätellä, että yhteistoiminnallinen ja pitkä prosessi mahdollistavat kokonaisvaltaisten ja sosiaalisten hyvinvointivaikutusten toteutumisen. Esimerkiksi osallisuuden, luottamuksen ja yhteenkuulumisen tunne syntyy pitkän ajan kuluessa. Tätä johtopäätöstä tukee Vatasen (2012) tutkimustyö, jossa kaivattiin pitkäkestoista taidetoimintaa, jotta taideohjaajilla olisi ollut mahdollisuus tutustua osallistujiin paremmin.

Tämän tutkimuksen valossa vaikuttaisi myös siltä, että taide- ja kulttuuritoiminnan hyvinvointia edistävä tekijä on kytköksissä nimenomaan taide- ja kulttuuritoiminnan sosiaaliseen näkökulmaan. Hyypän (2013) tutkimuksen mukaan kulttuurin hyvinvointia lisäävänä tekijänä on taide- ja kulttuuriharrastuksen mukanaan tuoman taustayhteisön antama sosiaalinen ja kulttuurinen pääoma. Myös Koivunen (2013) päätelee, että teatteri taiteellisenä menetelmänä tarjoaa yhteisöllisen luonteensa vuoksi muun muassa väylän erilaisten taitojen oppimiseen. Yhteisöllisiä päämääriä -teemasta tehtyjä johtopäätöksiä on kuvattu taulukossa 7.

TAULUKKO 7

Yhteisöllisiä päämääriä -johtopäätös

TUTKIMUS TULOS TEEMA	TUTKIMUS- TULOS	JOHTO- PÄÄTÖS	TUKEVA TEORIA JA AIEMPI TUTKIMUS
Yhteisöllisiä päämääriä	Taidetoiminnassa on yhteisöllinen luonne ja se on prosessinomaista	Yhteistoiminnallinen ja pitkä prosessi mahdollistavat kokonaisvaltaiset hyvinvointivaikutukset	Vatanen (2012), osallistujat ja taideohjaajat kaipasivat pitkäkestoisempaa taidetoimintaa Hyypä (2013), kulttuuriharrastuksen taustayhteisön antama sosiaalinen ja kulttuurinen pääoma lisäävät hyvinvointia

Peilattaessa resurssi-teemaa sosiaali- ja kulttuuripolitiikan linjauksiin voidaan vetää johtopäätös siitä, että taide- ja kulttuuritoiminnan saavutettavuutta ja saatavuutta tulee entisestään lisätä. Tutkimustuloksista voidaan päätellä, että toiminnan ilmaisuus on merkittävää osallistumisen mahdollisuudelle. Jotta tasavertainen mahdollisuus päästä osalliseksi laadukkaasta taiteen ja kulttuurin tekemisestä todella toteutuisi, tulisi yhteiskunnan mahdollistaa osallistuminen lähellä ihmisen arkea.

Vuonna 2014 opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmä esitti kulttuuripassia vähävaraisille. Kulttuuripassi mahdollistaisi kulttuuripalveluiden paremman saavutettavuuden taloudellisesti heikommassa asemassa oleville. Resurssi-teemasta ilmenevä tarve taidetoiminnan taloudelliselle mahdollistamiselle, eli käytännössä ilmaisuudelle, tukee opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmän esitystä kulttuuripassin tarpeellisuudesta. Resurssi-teemasta tehtyjä johtopäätöksiä on kuvattu taulukossa 8.

TAULUKKO 8

Resurssi-johtopäätös

TUTKIMUS TULOS TEEMA	TUTKIMUS- TULOS	JOHTO- PÄÄTÖS	TUKEVA TEORIA JA AIEMPI TUTKIMUS
Resurssi	Yhteiskunnallisten asioiden vaikutus taidetoimintaan	Taidetoiminnan saatavuutta ja saavutettavuutta tulee entisestään lisätä Toiminnan ilmaisuus on merkittävä asia osallistumiselle	OKM -työryhmän esitys kulttuuripassista vähävaraisille (STT 2014)

Eettinen kriittinen ajattelu -teema osoittaa, että taide- ja kulttuuritoiminnalla pystytään lisäämään yhteiskunnallista vaikuttamista ja sitä kautta osallisuutta. Ihmisten avun tarve lisääntyy taloustilanteen ollessa haastava. Samaan aikaan saattaa esiintyä vaatimusta pienentää resursseja taidetoiminnan toteuttamiselta. Tutkimustuloksista voidaan päätellä, että yhteiskunnallisesti vaikeassa taloudellisessa tilanteessa on erityisen tärkeää nähdä taide- ja kulttuuritoiminnasta saatavat hyödyt ja käyttää resursseja taidetoiminnan mahdollistamiseksi.

On myös arvioitava tarkkaan se, kenen ehdoilla taidetoimintaa järjestetään. Tätä johtopäätöstä tukee muun muassa Filatovin (2007) näkemys kulttuurin innovatiivisuutta lisäävistä vaikutuksista yhteiskuntaan. Filatov näkee kulttuuriin panostamisen taloudellisen hyödyn, sillä kulttuuriin sijoitetut resurssit palautuvat takaisin hyvinvointina. Myös Bardyn (2007) mukaan taiteessa ja sen tekemisessä on osaltaan kyse siitä, kuinka taide etsii ja löytää suhdettaan yhteiskuntaan. Eettinen kriittinen ajattelu -teemasta tehtyjä johtopäätöksiä on kuvattu taulukossa 9.

TAULUKKO 9

Eettinen kriittinen ajattelu -johtopäätös

TUTKIMUS TULOS TEEMA	TUTKIMUS- TULOS	JOHTO- PÄÄTÖS	TUKEVA TEORIA JA AIEMPI TUTKIMUS
Eettinen kriittinen ajattelu	Taidetoiminta mahdollistaa yhteiskunnallista vaikuttamista, joka lisää osallisuutta	Myös taloudellisesti vaikeina aikoina tulee tukea ja mahdollistaa taide- ja kulttuuritoimintaa	Filatov (2007), kulttuurin ja taiteen harastamisen innovatiiviset vaikutukset yhteiskuntaan Bardyn (2007) mukaan taide etsii ja löytää suhdettaan yhteiskuntaan

8 TUTKIMUKSEN TARKASTELU

Tässä osiossa tarkastellaan tehtyä tutkimusta eri näkökulmista. Opinnäytetyön ja tutkimuksen tavoitteiden toteutumiseen otetaan kantaa. Lisäksi tarkastellaan tutkimuksen luotettavuutta. Pohdintaosuudessa kuvataan opinnäytetyön aikana tekijöissä nousseita ajatuksia ja esitetään ehdotuksia jatkotutkimusaiheiksi.

Opinnäytetyön tavoitteena oli lisätä tietoa taide- ja kulttuuritoiminnan sosiaalisen ulottuvuuksista. Tutkimustehtäväksi määriteltiin Tehdä näkyväksi sosiaalisen perspektiiviä taide- ja kulttuuritoiminnassa. Tutkijat pyrkivät tutkimuksen avulla hahmottamaan ja todentamaan taide- ja kulttuuritoiminnan sosiaalisen näkökulmaa. Tiedon lisäämisellä pyrittiin vastaamaan opinnäytetyön tilaajan tarpeisiin sosiaalisen näkökulman kehittämisestä omassa toiminnassaan.

Tutkimuksen avulla onnistuttiin hahmottamaan sosiaalisen ulottuvuuksia taide- ja kulttuuritoiminnassa. Päätös kerätä tutkimusaineistoa sekä sosiaali-, että taidealan toimijoilta teki omalta osaltaan tutkijoiden mielestä aineistosta ajankohtaisen ja merkittävän. Tällä sosiaalisen perspektiivin sanoittamisella tutkijat onnistuivat lisäämään tietoa taide- ja kulttuuritoiminnan ulottuvuuksista. Taide- ja kulttuuritoiminnan eri toimijat, kuten tuottajat ja taideohjaajat voivat näin ollen toimia entistä tietoisempina taidetoiminnan sosiaalisen ulottuvuuksista. Tietoisuuden avulla voidaan taidetoimintaa tarkastella ja kehittää entistä enemmän vastaamaan sosiaalisiin tarpeisiin.

8.1 Tutkimuksen luotettavuus

Tässä luvussa arvioidaan tutkimuksen luotettavuutta. Arvion pohjana toimii tutkimuskirjallisuudesta poimitut kriteerit tutkimuksen luotettavuudelle. Esiin nostetaan muutamia näkökulmia luotettavuuteen liittyen. Luotettavuuden arvioinnissa huomioidaan tutkimusprosessin eri vaiheista syntyvän kokonaisuuden tarkastelu.

Alasuutarin (1994, 122–123) mukaan luotettavuutta tarkasteltaessa kiinnitetään huomiota moneen asiaan. Aineistoa tarkastellaan myös siitä näkökulmasta, mikä siihen on voinut vaikuttaa. Aineiston luotettavuuteen voivat vaikuttaa pienetkin seikat.

Molemmat aineistot, sekä kokemuspäiväkirja että Heikinahon haastattelu, ovat syntyneet tätä tutkimusta varten. Aineistoissa on kuitenkin eroa, sillä kokemuspäiväkirja-aineisto on kirjoitettu tätä tutkimusta varten, vain tietyn toiminnan kokemuksista. Heikinahon haastattelussa puolestaan haastateltava kuvaili taiteellisen uransa teoksia. Heikinaholta pyydettiin ja saatiin kirjallinen lupa hänen nimensä käyttämiseen tutkimuksessa.

Kokemuspäiväkirjaa kirjoittivat tutkimuksen tekijät kuuden eri toimintakerran jälkeen. Kaksi ensimmäistä kertaa kirjoitettiin yhteinen kokemuspäiväkirja ja neljä jälkimmäistä kertaa kumpikin itsenäisesti erilliset kokemuspäiväkirjat. Näin ollen tutkimus saa empiirisen luonteen, koska osa aineistosta on syntynyt tutkijoiden oman kokemuksen kautta. Tutkijoilla on ollut motivaatio kokemuspäiväkirjan kirjoittamiseen, koska kyseessä on heidän oma tutkimus. Kuitenkin pois voidaan sulkea se, että tutkijat olisivat ennakkoidusti tuottaneet tietynlaista tekstiä, sillä lopullinen tutkimuskysymyksen asettelu tarkentui vasta kokemuspäiväkirjan kirjoittamisen jälkeen.

Myös teatteritoiminnan ohjaajat kirjoittivat kokemuspäiväkirjaa. He kirjoittivat halusta auttaa tutkimuksen tekijöitä. Kumpikin kirjoitti kokemuspäiväkirjaa yhden ohjauskerran jälkeen. Teatteritoiminnan ohjaajilla oli tiedossaan opinnäytetyön työnimi Sosiaalisen perspektiivi taide- ja kulttuuritoiminnassa ja tukenaan kokemuspäiväkirjan apukysymykset. Ei ole syytä olettaa, että teatteriryhmän ohjaajilta saatu kokemuspäiväkirja-aineisto olisi epäluotettava miltei osin. Heidän tunnistettavuutensa on poistettu niin pitkälle kuin mahdollista ja teatteriryhmän toiminnasta on kerrottu vain tutkimuksen kannalta oleelliset asiat.

Yhteisötaiteilija Heikinahon haastattelu toteutettiin hänen työhuoneellaan. Tutkijat tapasivat hänet ensimmäistä kertaa haastattelun yhteydessä. Tilanne oli rento ja mihin mahdollisesti vaikutti Heikinahon aiemmat kokemukset sekä haastattelijana että haastateltavana olemisesta. Haastateltava vaikutti motivoituneelta pohtimaan haastattelukysymyksiä. Heikinaho on työskennellyt 20 vuotta yhteisötaiteilijana, joten aihe on hänelle todella tuttu ja luonnollinen. Tutkijoiden arvion mukaan haastattelutilanteeseen ei liittynyt muita erityisiä huomioita tai seikkoja, jotka vaikuttivat haastattelun kulkuun tai vastauksiin. Näin ollen tutkijat pitivät haastatteluaineistoa luotettavana.

Luotettavuuden kriteereinä voivat olla uskottavuus, siirrettävyys, varmuus ja vahvistuvuus. Uskottavana tutkimusta voidaan pitää, jos tutkija on tarkastanut, että hänellä ja tutkittavilla on yhteneväiset käsitykset tutkittavien käsityksistä. Voi kuitenkin olla, että tutkittava ei näe omaa kokemustaan, joten välttämättä tutkittavien arvio tutkimuksesta ei lisää tutkimuksen uskottavuutta. Tutkimustulosten tulisi olla siirrettäviä, vaikka yleistyksien katsotaankin olevan haasteellisia sosiaalisen todellisuuden monimuotoi-

suudesta johtuen. Varmuus tutkimuksessa näkyy ottamalla huomioon ennustamattomat ennakkoehdot, jotka voivat vaikuttaa tutkimuksen tekoon. Toisiin tutkimuksiin verrattuna vahvistuvuuden näkökulmasta tulisi saada tukea vastaavia ilmiöitä kuvaavista tutkimuksista. (Eskola & Suoranta 1998, 212–213.)

Koska Heikinahon haastatteluaineisto oli laaja, lähettivät tutkijat tutkimustulosten valmistumisen jälkeen tulokset Heikinaholle nähtäväksi varmistukseen, ettei väärinkäsityksiä ole syntynyt. Tutkijat uskovat tulosten siirrettävyyteen muun muassa huolellisesti toteutetun analyysin vuoksi. Lisäksi tämän tutkimuksen johtopäätökset saavat tukea tässä työssä esitellyistä aiemmista tutkimuksista, eivätkä ole ristiriidassa niiden kanssa. Näin ollen johtopäätöksiä voidaan pitää yleistettävänä koskemaan taide- ja kulttuuritoimintaa yleisesti.

Tutkijat ovat ensimmäistä kertaa näin laajan tutkimuksen äärellä. Etukäteen ajateltuna tutkimuksen varmuuteen liittyviä asioita voisivat olla tutkijoiden kokemattomuus uuden asian äärellä. Tutkijat ovat kriittisesti tarkastelleet omaa tekemistään ja peilanneet sitä tutkimuksen teoriaan ja näin varmistaneet tekevänsä tutkimusta tutkijayhteisön yleisesti hyväksymien periaatteiden mukaisesti.

Realistisessa luotettavuusnäkemyksessä pyritään kuvaamaan tutkimustekstiä vaihe vaiheelta. Tarkoitus on tehdä tutkimuksen eri vaiheita läpinäkyväksi. Huomiota kiinnitetään muun muassa tutkimuksen menetelmävalintojen yhteneväisyyteen. Ristiriitojen esiintymistä tutkimuksen eri vaiheissa voidaan tarkastaa eri tavoin. Esimerkiksi haastattelussa voidaan kysyä samaa asiaa eri näkökulmista. (Eskola & Suoranta 1998, 213–215.)

Tämän opinnäytetyön tutkimusprosessin kuvauksessa on pyritty realistiseen tutkimuskäytänteiden kuvaamiseen. Tutkimusprosessia on raportoitu vaihe vaiheelta totuudenmukaisesti. Tutkijoiden käyttämät menetelmävalinnat ovat olleet sopusoinnussa keskenään. Aineisto, siitä saadut tutkimustulokset sekä johtopäätökset ovat suhteessa toisiinsa ja päteviä. Tutkimustulokset on pyritty esittämään sellaisina kuin ne ovat. Tuloksista ja johtopäätöksistä on hankala löytää ristiriitaisuuksia, joten tulkintaa voidaan kuvailla luotettavaksi. Esimerkiksi Heikinahon haastattelussa varmistettiin, että tutkijat ymmärsivät oikein haastateltavan vastauksen. Kysymyksiä myös tarkennettiin saman aiheen ympärillä.

Tutkimuksen tekijöitä on ollut kaksi ja näin myös tutkimuksen kaikkiin vaiheisiin on osallistunut kaksi tutkijaa. Yhteinen reflektio lisää osaltaan tutkimuksen luotettavuutta, sillä jokainen asia on puntaroitu yhdessä. Tutkijat ovat vilpittömästi pyrkineet huolelliseen ja luotettavaan analyysiin. Näin ollen yhteenvetona todettakoon, että tätä tutkimusta voidaan pitää luotettavana.

8.2 Pohdinta

Seuraavassa esitellään opinnäytetyöprosessin aikana herännyttä pohdintaa. Taide- ja kulttuurilähtöistä toimintaa pohditaan osallistujan, taideohjaajan

ja yhteiskunnan näkökulmista. Lisäksi annetaan ehdotuksia jatkotutkimusaiheiksi.

Taidetoimintaa toteutetaan monenlaisissa ympäristöissä ja usein toiminnalla on sosiaalisia tavoitteita ja perusteita. Osallistuminen, motivaatio ja sitoutuneisuus eivät ole itsestään selvyyksiä toiminnassa, vaan ne ovat osallistujalta annettuja asioita, joita ei välttämättä saavuteta. Osallistujan osallisuuden tunteen syntymiselle on tärkeää nähdä, miksi taidetoimintaa tehdään ja mitä hän siitä hyötyy. Koska aina vahva sitoutuminen pidempään prosessiin ei ole mahdollista osallistujalle, voi olla tarpeen tuottaa myös taidetoimintaa, jossa on erilaisia osallistumisen tasoja. Yksikin kohtaaminen voi olla tärkeä ja uuden alku.

Aina toiminta ei kohtaa osallistujaa. Tällöin on hyvä pohtia, mistä se johtuu. Taidetoiminnassa vuorovaikutuksen toimivuus on monen tekijän summa. Yhteiseen kohtaamiseen jokainen tuo jotain ja joskus vuorovaikutuksen etenemiselle on esteitä. Vaikka jokainen osapuoli on vastuussa vuorovaikutustilanteesta, tulee ohjaajan ammattilaisena kantaa erityistä vastuuta. Esimerkiksi osallistujan kuormittunut elämäntilanne saattaa vaikuttaa kohtaamistilanteessa. Tärkeintä on kuitenkin tarjota mahdollisuuksia osallistua taidetoimintaan. Osallistujan ratkaisuksi jää, tarttuuko hän mahdollisuuteen.

Opinnäytetyöprosessin aikana heräsi paljon ajatuksia taide- ja kulttuuritoiminnan ohjaajan roolista. Taideohjaajan on hyvä tiedostaa toimintaan vaikuttavia tekijöitä, kuten nähdä osallistuja yksilönä osana suurempaa kokonaisuutta ja joustaa toiminnassa tarpeen mukaan. Jotta voi aidosti auttaa, tarvitaan aitoa hyväksymistä.

Opinnäytetyön tekijät eivät ole voineet välttyä pohtimasta taiteen ja sosiaalitoiminnan rajapintoja tehdessään opinnäytetyötä. Usein tuntuu siltä, että raja on kuin veteen piirretty viiva. Taideohjaaja onkin eräänlainen rajatila-ammattilainen. Aina ei ole tarpeen määritellä rajan kohtaa, mutta on syytä olla tietoinen siitä mitä, miksi ja millä ehdoilla ja keinoilla toimitaan.

Sosiaalisen perspektiivin toteutuminen taide- ja kulttuuritoiminnassa vaatii osaamisen ja tiedon lisäksi myös tahtoa. Mikä sitten on onnistumista taide- ja kulttuuritoiminnassa? Taidetoiminnan tulokset eivät ole tilastoitavissa. Taidetoiminta parhaimmillaan synnyttää osallistujassa prosessin. Vaikutukset saattavat näkyä vasta ajan kuluessa.

Sosiaalialan opiskelijoina tutkijoissa heräsi kiinnostusta selvittää myös koulutuksen merkitystä taidetoiminnan ohjaamisessa. Tutkimustehtävä rajasi tämän näkökulman työn ulkopuolelle. Tutkijat jättävätkin muille tutkijoille jatkotutkimusaiheeksi selvittää taidetoiminnan ohjaamisessa tarvittavaa osaamista ja miten koulutus vastaa siihen.

Opinnäytetyön tekijät ovat työssään tutkineet, mitä sosiaalista taide- ja kulttuuritoiminnassa on, ja todentaneet sosiaalisen kolmen ulottuvuuden olevan läsnä taidetoiminnassa. Olisi mielenkiintoista tietää lisää näiden ulottuvuuksien toteutumisesta taide- ja kulttuuritoiminnassa. Toisena jat-

kotutkimusaiheena tekijät esittävät sosiaalisen perspektiivin toteutumisen tutkimista erilaisissa toimintaympäristöissä.

Tämä tutkimusmatka on muistuttanut soveltavan taiteen prosessia. Matkalle on lähdetty kohti uutta ja tuntematonta. Jokainen matka opettaa, niin tämäkin. Tekijät ovat joutuneet tekemään valintoja ja kohtaamaan erilaisia, vaikeitakin tunteita. Tekeminen on vaatinut ennen kaikkea luottamusta itseensä, toiseen ja prosessiin. Mikä tärkeintä, tekeminen ja tutkiminen eivät suinkaan ole vastanneet kaikkiin kysymyksiin, vaan ovat pikemminkin herättäneet tekijöissä uudenlaista uteliaisuutta.

LÄHTEET

- Alasuutari, P. 1995. Laadullinen tutkimus. 2., uudistettu painos. Tampere: Vastapaino.
- Allardt, E. 1976. Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. Helsinki: WSOY.
- Bardy, M. 2007. Taiteen paluu arkeen. Teoksessa Bardy, M., Haapalainen, R., Isotalo M. & Korhonen, P. (toim.) Taide keskellä elämää. Nykyaiteen museo Kiasman julkaisuja 106/2007. Helsinki: Like, 21–33.
- Dissayanake, E. 1988. What is Art for? Seattle and London: The University of Washington Press.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Osuuskunta Vastapaino.
- Eskola, K. 1998. Taiteen merkityksellistämä elämä. Teoksessa Bardy, M. (toim.) Taide tiedon lähteenä. Stakes. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy, 39–51.
- Filatov, T. 2013. Tarja. Viitattu 10.4.2014. <http://www.filatov.net/10>
- Filatov, T. 2007. Teatteri yhteiskunnan menestystekijänä. Teoksessa Kaukovalta, K. (toim.) Lastenteatterin monet kielet. Hämeenlinna: Hämeenlinnan Miniteatteri -yhdistys ry, 63–69.
- Freire, P. 2005. Sorrettujen pedagogiikka. Tampere: Vastapaino.
- Hankamäki, J. 2008. Dialoginen filosofia. Helsinki: Books on Demand GmbH.
- Hautamäki, I. 2003. Heikinahon tilanne Sculptorissa. Mustekala.info. Viitattu 2.4.2013. <http://www.mustekala.info/node/142>
- Heikinaho, M. 2004. Haastattelu 9.5.2003 Leena-Maija Rossi. Minna Heikinaho keskustelee Jari Björklövin, Otso Kantokorven ja Leena-Maija Rossin kanssa arvoista. Helsinki: minnah.
- Heikinaho, M. 2008. Keskenäisyydestä läsnäolon muotona. Teoksessa Bonnafe, P., Erävaara, T., Haapalainen, R., Heikinaho, M., Hoikkala, T., Salasuo, M., Hooper, C., Kantonen, L., Kivimäki, K., Kolsio, H., Maguire, C., Sederholm, H. & Taggart, A. Yhteyksiä -Asiaa yhteisötaiteesta. Rauma: Rauman taiteilijavierasohjelma Raumars ry, 5–101.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 1993. Teemahaastattelu. 6.painos. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hyypä, M. 2007. Elinvoimaa kulttuurista. Teoksessa Bardy, M., Haapalainen, R., Isotalo M. & Korhonen, P. (toim.) Taide keskellä elämää. Nykyaiteen museo Kiasman julkaisuja 106/2007. Helsinki: Like, 155–159.

Hyypä, M. 2013. Kulttuuri pidentää ikää. Helsinki: Duodecim.

Häkämies, A. 2013. Osallistavaa taidetta tarvitaan. Teoksessa Malte-Colliard, K. & Lampo, M. (toim.) Voimaa taiteesta -Malleja taiteen soveltamiseen hyvinvointialalla. 2013. Tampere: Tutkivan teatterityön keskus. Tampereen yliopisto, 9–10.

Hämäläinen, J. & Kurki, L. 1997. Sosiaalipedagogiikka. Helsinki: WSOY.

Kaaro, J. 2006. Alun alkaen taide oli kaikkien juttu. Tiede 8/2006. Viitattu 7.10.2013.

http://www.tiede.fi/artikkeli/634/alun_alkaen_taide_oli_kaikkien_juttu

Kangas, A. & Pirnes, E. 2003. Kulttuuri kehittyi yhteiskunnan osana ja yhteiskunta kulttuurin. Teoksessa Kulttuurin aika - Kulttuurin ja kulttuuripolitiikan merkityksestä yhteiskunnassa. Opetusministeriö. Opetusministeriön julkaisuja 2003:13. 65–69. Viitattu 22.4.2014. http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2003/kulttuurin_aika_kulttuurin_ja_kulttuuripolitiikan_merkityksesta?lang=fi

Karisto, A. 1998. Rajankäyntiä -kognitiivisen, esteettisen ja moraalisen suhteista. Teoksessa Bardy, M. (toim.) 1998. Taide tiedon lähteenä. Stakes. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy, 63–80.

Karjalainen, P. & Sarvimäki, P. 2005. Sosiaalityö hyvinvointipolitiikan välineenä 2015 -toimenpideohjelma. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2005:13. Viitattu 2.6.2013. http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=28707&name=D_LFE4056.pdf&title=Sosiaalityo_hyvinvointipolitiikan_valineena_2015__toimenpideohjelma_fi.pdf

Koivunen, A. 2013. Nuorten omaehtoinen teatteritoiminta -omaehtoisen teatteritoiminnan merkitys nuorille. Humanistinen ammattikorkeakoulu. Kansalaistoiminnan ja nuorisotyön ko. Opinnäytetyö.

Koivunen, H. 2007. Reilu kulttuuri -Taiteen ja kulttuurin etiikka. Teoksessa Bardy, M., Haapalainen, R., Isotalo M. & Korhonen, P. (toim.) Taide keskellä elämää. Nykyaikaisen museon Kiasman julkaisuja 106/2007. Helsinki: Like, 95–305.

Kurki, L. 2000. Sosiokulttuurinen innostaminen. Tampere: Vastapaino.

Kuusi, P. 1963. 60-luvun sosiaalipolitiikka. Helsinki: WSOY.

Kuvataideakatemia. 2014. Tohtorikoulutettavat ja tutkimusaiheet. Viitattu 23.3.2014. <http://www.kuva.fi/fi/tutkimus/tutkimusaiheet/>

Känkänen, P. & Tiainen, U. 2007. Oma tila etsimässä. Teoksessa Bardy, M., Haapalainen, R., Isotalo M. & Korhonen, P. (toim.) Taide keskellä elämää. Nykyaikaisen museon Kiasman julkaisuja 106/2007. Helsinki: Like, 81–87.

Laki Taiteen edistämiskeskuksista. 30.11.2012/657. Viitattu 6.4.2014.
[http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2012/20120657?search\[type\]=pika&search\[pika\]=laki%20taiteen%20edist%C3%A4miskeskuksista#highlight8](http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2012/20120657?search[type]=pika&search[pika]=laki%20taiteen%20edist%C3%A4miskeskuksista#highlight8)

Liikanen, H. 2010. Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -ehdotus toimintaohjelmaksi 2010–2014. Opetusministeriön julkaisuja 2010:1. Opetusministeriö. Viitattu 3.4.2013.
http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2010/Taiteesta_ja_kulttuurista_hyvinvointia.html

Malte-Colliard, K. & Lampo, M. 2013. Voimaa taiteesta 2010–2013. Teoksessa Malte-Colliard, K. & Lampo, M. (toim.) 2013. Voimaa taiteesta - Malleja taiteen soveltamiseen hyvinvointialalla. Tampere: Tutkivan teatterityön keskus. Tampereen yliopisto, 2.

Metsämuuronen, J. 2001. Laadullisen tutkimuksen perusteet. Metodologia -sarja 4. 2.painos. Helsinki: International Methelp ky.

Muu. n.d. Minna Heikinaho CV. Viitattu 23.4.2014.
<http://www.muu.fi/minnaheikinaho/>

Mäkelä, K. 1995. Kvalitatiivisen analyysin arviointiperusteet. Teoksessa Mäkelä K. (toim.) Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Helsinki: Gaudeamus, 2–61.

Opetus- ja kulttuuriministeriö. n.d. Kulttuuripolitiikka. Viitattu 13.4.2014.
<http://www.minedu.fi/OPM/Kulttuuri/kulttuuripolitiikka/?lang=fi>

Opetus- ja kulttuuriministeriö. n.d. Kulttuurin hallinto ja toimijat. Viitattu 13.4.2014.
http://www.minedu.fi/OPM/Kulttuuri/kulttuuripolitiikka/kulttuurin_hallinto_ja_toimijat/?lang=fi

Opetus- ja kulttuuriministeriö. n.d. Ministeriö ja hallinnonala. Viitattu 13.4.2014.
http://www.minedu.fi/OPM/Ministerioe_ja_hallinnonala/index.html

Pesonen, A. 2007. Yhdessä -osallisina. Teoksessa Bardy, M., Haapalainen, R., Isotalo M. & Korhonen, P. (toim.) Taide keskellä elämää. Nykyaiteen museo Kiasman julkaisuja 106/2007. Helsinki: Like, 44–47.

Petäjä, J. 2014. Diabeteksen luominen. Helsingin Sanomat 12.4.2014. Lauantaiessee. Kulttuurisivut C4.

Rinta-Panttila, K. 2007. Kokemus arvokkuudesta. Teoksessa Bardy, M., Haapalainen, R., Isotalo M. & Korhonen, P. (toim.) Taide keskellä elämää. Nykyaiteen museo Kiasman julkaisuja 106/2007. Helsinki: Like, 48–52.

Röppänen, P. 2013. Teatteriesitys performatiivisena prosessina - Vuorovaikutuksen estetisointi Compagnia Pippo Delponon esityksessä La Menzogna (Valhe). Tampereen yliopisto. Viestinnän, median ja teatterin yksikkö. Teatterin ja draaman tutkimus. Pro gradu -tutkielma.

Sava, I. 1998. Taiteen ja tieteen kietoutuminen tutkimuksessa. Teoksessa Bardy, M. (toim.) Taide tiedon lähteenä. Stakes. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy, 03–121.

Sorjanen, J. 2014. Pahoinvointia kulttuurista. Yle uutiset 19.2.2014. Viitattu 7.4.2014. http://yle.fi/uutiset/kolumni_pahoinvointia_kulttuurista/7096479

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2013. Terveyttä, turvaa ja tasa-arvoa - katsaus 2012–2015. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2013:1. Helsinki. Viitattu 2.6.2013. http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=6511564&name=DLFE-26409.pdf

STT. 2014. Työryhmä esittää kulttuuripassia vähävaraisille. Hämeen Sanomat 4.4.2014. Kulttuuri.

Suomen YK-liitto. 2012. Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus. Somero: Sälökarin kirjapaino Oy.

Taiteen edistämiskeskus. 2013. Toimielimet. Viitattu 13.4.2014. <http://www.taike.fi/fi/toimielimet>

Toivanen, T. 2007. Huippukokemus. Teoksessa Bardy, M., Haapalainen, R., Isotalo M. & Korhonen, P. (toim.) Taide keskellä elämää. Nykyaiteen museo Kiasman julkaisuja 106/2007. Helsinki: Like, 21–126.

Töyssy S., Vartiainen L. & Viitanen P. 1999. Kuvataide. Visuaalisen kulttuurin käsikirja. Helsinki: WSOY.

Varto, J. 2007. Dialogi. Teoksessa Bardy, M., Haapalainen, R., Isotalo M. & Korhonen, P. (toim.) Taide keskellä elämää. Nykyaiteen museo Kiasman julkaisuja 106/2007. Helsinki: Like, 62–65.

Vatanen, S. 2012. MIMOILUA JA SOSIAALISTA VAHVISTUMISTA -Arviointia soveltavan taiteen ryhmissä. Humanistinen ammattikorkeakoulu. Kansalaistoitinnan ja nuorisotyön ko. Opinnäytetyö.

Vilka, H. 2005. Tutki ja kehitä. Helsinki: Tammi.

Virtala, J. n.d. Ajatuksia soveltavasta taiteesta. Tutkivan teatterityön keskus. Tampereen yliopisto. Viitattu 3.4.2013. <http://www.yleisotyo.fi/index.php?page=soveltava-taide>

Von Branderburg, C. 2007. Taide ja työhyvinvoinnin edistäminen - tehokkuusajattelua vai elämänlaadun parantamista? Teoksessa Bardy, M., Haapalainen, R., Isotalo M. & Korhonen, P. (toim.) Taide keskellä elämää. Nykyaiteen museo Kiasman julkaisuja 106/2007. Helsinki: Like, 179–187.

Von Branderburg, C. 2008. Kulttuurin ja hyvinvoinnin välisistä yhteyksistä. Näköaloja taiteen soveltavaan käyttöön. Opetusministeriön julkaisuja 2008:12. Opetusministeriö. Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osasto. Viitattu 12.4.2014.
<http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2008/liitteet/opm12.pdf?lang=fi>

Haastattelukysymykset

Minna Heikinahon haastattelu

Mikä on tärkeää taiteen tekemisessä?

Milloin on tärkeää tehdä taidetta?

Miksi on tärkeää tehdä taidetta?

Mikä saa sinut lähtemään tekemään taidetta yhdessä toisten kanssa?

Mikä on sinun asemasi kun teet taidetta yhteisprojekteissa?

Mihin kiinnität huomiota ohjatessasi/ kun teet taidetta toisten kanssa?

Mitä pitää ottaa huomioon toisten kanssa tehdessä?

Mikä vaikuttaa toisten kanssa tehdessä?

Mitä ajattelet soveltavasta taiteesta, eli kun taidetta tehdään joistain muista, kuin taiteellisista lähtökohdista käsin?

Mitä taide on?

Mitä varten taide sinun mielestäsi on?

Mitä/millaista sinun mielestäsi on sosiaalinen perspektiivi taide- ja kulttuuritoiminnassa?

Tutkimustulokset-kaavio

SOSIAALISEN PERSPEKTIIVI TAIDE- JA KULTTUURITOIMINNASSA

”Ollaan jotenki niinku vastuussa tai ollaan yhteisössä vaan niinku kiinnostuneita siitä yhteisestä jostakin”

